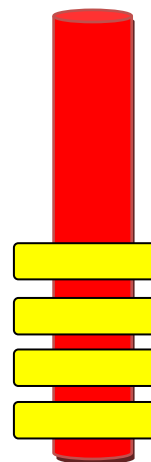

A Carn !

Publicació electrònica d'Història Militar Catalana

Productor: [Manel Güell](#); Lloc d'edició: [Tarragona](#); Tiratge: [1.357](#) cibersubscriptors
D-L: [T-612-08](#); ISSN: [2013-1348](#); *Hosting*: www.acarn.cat; Email: manelguell@acarn.cat

Any 7 – II Època

19

Maig de 2012

Contingut

3

EDITORIAL: "La si-intervenció"

3

ARTICLES

GÜELL, MANEL. "Guerra menuda, menuda guerra!"

11

DE LA FUENTE DE PABLO, PABLO. "França i la "si"-intervenció. El cas de la bateria de Puig Clapé (Colera i Portbou, Alt Empordà)"

32

EL PERSONATGE

REDONDO PENAS, ALFREDO. "Pau Anton Llorenç Prim Estapà, tinent coronel d'infanteria"

40

RECENSIONS / RECULL

J.-D.GARRIDO. *Jaume II de Mallorca*; A.ALCOVERRO. *La 'Nova Barcelona' del Danubi*; F.RIART-F.X.HERNÁNDEZ-X.RUBIO. *La Coronela de Barcelona (1705-1714)*; A.MOLINER. *La Guerra del Francès a Catalunya, segons el diari de Raimon Ferrer*; M.ESTEBAN. *La Guerra del Francès 1808-1814 a l'Escala i al seu entorn (Castelló d'Empúries i Torroella de Montgrí)*; A.REDONDO. "Ceuta y la guerra de África de 1859-1860"; J.M.SANS TRAVÉ. "El Monument de la Plaça de la Creu: l'ombra allargada dels 'Fets de Solivella'"; E.DE MESA. "¿Revolución o evolución militar?..."; A.SIMON. "L'entrada de Catalunya en el joc de la política internacional europea del segle XVII"; J.DANTÍ. "Conflictivitat social i revolta després del Tractat dels Pirineus"; D.AZNAR. "La Catalunya borbònica (1641-1659). Virregnat i dinàmiques de poder..."; A.ESPINO. "La configuració d'una nova frontera militar a Catalunya, 1659-1667"; *El Tractat dels Pirineus de 1659*. Tr. Mercè Comas; J.ÁVILA. "Morir en Busa, y resurgir en París"; J.CAMPS. "La Tercera Guerra Carlina a Alcover"; C.DARDE. «Juan Prim. El espadón de las mil caras»; C.LLORENS. «La guerra de Cuba o la fi de l'imperi colonial espanyol»; B.GASCON. "Un maître entre les bales de Pancho Villa»; *Ordre públic i violència a Catalunya (1936-1937)*; J.M.GRAU. "Evacuats i refugiats de la guerra civil a l'hospital comarcal de Valls (1937-1938)"; S.ROIG. "Figueres, 1936: la guerra dels llibres"; V.PAGES. «Una guerra al paradís»; J.CARBÓ. "Tres balnearis en temps de guerra"; J.M.GRAU. "L'exili republicà després de la guerra civil a Barberà de la Conca (1939)"; C.JORIC. "El oscuro secreto de Canfranc"; J.PASTRANA. "La última guerra de Franco".

39

LA CITA:

La brutalitat militar

60

FONS I ARXIVS

Defensa Passiva

63

L'ESPASA I LA PLOMA:

**El *Diario...* atribuït
falsament a Antonio
Pellicer**

71

EXPUGNARE OPPIDUM:

**Tarragona 1813. L'altre
setge napoleònic**

66

NOTÍCIES

78

AGENDA

La Si-intervenció

L'amic Pablo de la Fuente col·labora en aquest número de la revista amb un magnífic article sobre les defenses artilleres de Puig Clapé, a Colera (Alt Empordà). Prova que ultra els tractats de la no-intervenció que van signar les potències occidentals, de sota ma es va fer de més i de menys.

França, també. La mateixa França que en acabar la guerra va acollir tant malament (en camps de concentració!) els refugiats que creuaren la frontera fugint de l'exèrcit nacional, la mateixa França que no va tenir recansa després d'aprofitar ma d'obra combatent, experimentada i força barata.

Si les no-intervencions s'acomplissin al peu de la lletra, cap conflicte duraria més d'un parell o tres de mesos, els suficients com per acabar l'arsenal propi. Sense més armes o municions per matar-se, les guerres es veurien abocades a una data de caducitat. Malauradament, no és així, la sí-intervenció encoberta les ajorna indefinidament, tan indefinidament com el negoci ho permet.

A R T I C L E S :

Guerra menuda, menuda guerra! (1640)

MANEL GÜELL

Historiador i arxiver

manelguell@acarn.cat

Resum: La guerra menuda és una estratègia bèl·lica basada en operacions de curt abast, ràpides i sorpresives, d'assalt o sabotatge, amb l'objectiu de desestabilitzar a l'exèrcit contrari. La historiografia situa la guerra menuda a la guerra del Francès, però el cert és que va nèixer el 1640, quan les partides de miquelets burxaven l'exèrcit hispànic al Camp de Tarragona. Un dietari hispànic de l'època és la base per provar-ho.

Paraules clau: Guerra menuda, miquelets, exèrcit hispànic, parany.

Estadística: 12 notes, 1 centre documental consultat, 22 obres bibliogràfiques citades.

Resumen La guerrilla es una estrategia bélica basada en operaciones de corto alcance, rápidas y por sorpresa, de asalto o sabotaje, con el objetivo de desestabilizar al ejército contrario. La historiografía sitúa la guerrilla en la guerra de la Independencia, pero lo cierto es que nació en 1640, cuando las partidas de miquelets hostigaban al ejército hispánico en el Camp de Tarragona. Un diario hispánico de la época es la

base para probarlo.

Palabras clave: Guerrilla, *miquelets*, ejército hispánico, emboscadas.

Estadística: 12 notas, 1 centro documental consultado, 22 obras bibliográficas citadas.

Abstract: The guerrilla war is a strategy based on short operations, fast and surprise, of assault or sabotage, to destabilizing the opposing army. The historiography places the guerrilla in the Napoleonic War in Spain. Reality is to were born in 1640, when the *miquelets* harassed hispanic army in Camp de Tarragona. A hispanic diary of the time is the basis for testing.

Keywords: Guerrilla, *miquelets*, hispanic army, ambush.

Statistic: 12 notes, 1 documentary consulted center, 22 bibliographical mentioned works.

Résumé: La guerre petite est une stratégie basée sur opérations court-courriers, avec rapidité et surprise, par agression ou sabotage, dans le but de déstabiliser l'armée adverse. L'historiographie mit en place la guerre petite dans la guerre espagnole de Napoléon, mais le fait est qu'il est né en 1640, lorsque l'armée hispanique fit harcelé dans le Camp de Tarragona par les *miquelets*. Un journal hispanique de cette époque est la base pour le prouver cette question.

Mots clés: Guerre petite, *miquelets*, armée hispanique, embuscade.

Statistique: 12 notes, 1 centre documentaire consulté, 22 oeuvres bibliographiques citées.

Riassunto: La guerriglia è una strategia bellici sulla base di operazioni di corto raggio, con celerità e sorpresa, di assalto e sabotaggio, con l'obiettivo di destabilizzare l'esercito avversario. La storiografia colloca la guerriglia nella guerra spagnola contra Napoleone, ma il fatto è che lui è nato nel 1640, quando è stato l'esercito ispanici molestati da los *miquelets* a Tarragona. Un diario ispanici è la base per testare questa questione.

Parole chiave: Guerriglia, *miquelets*, esercito ispanici, agguato.

Statistica: 12 note, 1 centri documentario intervistati, 22 opere bibliografiche citate.

Guerra menuda

Per “guerra menuda” podríem entendre allò que els francesos denominen “guerre petite”, els espanyols “guerrilla” i els italians “guerriglia”. O sigui, la dinàmica bèl·lica centrada en múltiples i simultànies petites operacions de sabotatge dirigides bàsicament contra la logística de l'exèrcit contrari, aparentment de baixa intensitat i per desgastar-lo, però que en conjunt poden arribar a desestabilitzar tot el seu engranatge fins a fer-lo trontollar. L'objectiu de cada acció pot ser tallar una línia de proveïment, volar un polvorí, incendiar una caserna, interceptar correus i tallar les comunicacions ací i allà, caure de sobte sobre una posició avançada poc defensada, assaltar combois distrets, capturar i fer presoners els soldats massa allunyats de llurs unitats, etc., i especialment, preparar paranys.

La guerra menuda és tan antiga, com ho és una invasió territorial on es palesa una abassagadora superioritat (tàctica, estratègica, tecnològica i quantitativa) de l'invasor envers l'envait, el qual no té altre remei que plantejar la resistència a través d'operacions aïllades audaces encobertes per la sorpresa i l'agilitat, colpejant un lloc concret prèviament planificat, i retirant-se tot seguit sa i estalvi, conformant-se amb haver causat el màxim dany a l'enemic, amb les menors pèrdues possibles. Per suposat, l'exèrcit que sofreix els seus efectes, sol ser el que domina el territori i els seus principals enclaus i també detenta el control polític (fiscal i mediàtic), cosa per la qual no dubta a titllar els guerrillers de simples sabotejadors, bandits, facinerosos o terroristes. Mai els dóna la categoria de militars i no els respecta el quarter. Ha estat practicada universalment a totes les èpoques. Viriat l'emprà contra els romans que envaïen Hispània, la van practicar igualment les tropes de **Pere el Gran**, per fer retrocedir l'exèrcit francès de **Felip l'Ardit**, al segle XIII, i es practicava a Flandes, a finals de la setzena centúria i en la guerra de Devolució^[1]. Tanmateix, pel seu caràcter poc honorós, d'evitar donar la cara i ser considerada una estratègia vil, ha estat omesa

en molts tractats militars. Els pocs que els hi dediquen els tractadistes francesos se centren més que en actes de sabotatge, en les disposicions de contra-guerrilla, i taquelles petites operacions militars d'avançada i no ocupació efectiva de territori[2], doncs la guerra menuda no és exclusiva dels exèrcits en pregona inferioritat. Aquesta mena de guerra, ha tingut diferents versions al llarg del temps i segons l'indret: guerrillers (guerra del Francès), maquis (Guerra Civil), partisans (Segona Guerra Mundial, a l'antiga iugoeslàvia), fedayins (Algèria), muyahidins (a l'Orient Mitjà), macheteros (Uruguai), etc. A Catalunya, durant l'invasió hispànica de 1640, aparegueren els miquelets. Aquesta combatent serà objecte algun dia del treball que es mereix, però avui ens fixem només en la guerra menuda que practicaven.

Els miquelets a la guerra de Successió

La brama mediàtica assegura que la guerra menuda, malgrat els antecedents més antics, es va consagrar durant la guerra del Francès (1808-1814)[3]. No és cert. La guerra menuda aparegué, almenys en el nostre país i a l'època moderna, durant la guerra de Separació contra la monarquia hispànica (1640). I com pertoca a un país petit i desmantellat militarment com és el nostre, va anar reapareixent en tota invasió militar que sofria el territori. La guerra menuda fou una de les principals estratègies durant la guerra de Successió. A la Ribera d'Ebre, les diverses partides de miquelets, que s'enfrontaven a un enemic molt superior, van assolir resultats globals que parlen per sí sols de la seva efectivitat: van infligir un major nombre de baixes (en una proporció de 2x3), van prendre més de 1.500 atzembles als borbònics, mantenint-se, en bona mesura, de les provvisions que els arrabassaven, i van ser els causants que any rera any, **Felip V** hagués de distreure 7 o 8.000 homes només per defensar les línies de rereguardia. Segons el marquès de **Santa Cruz del Marcenado**, les escomeses dels miquelets només era possible aturar-les a la baioneta calada o en camp obert, amb l'ajut desequilibrant de la cavalleria[4]. El 1713, les partides de miquelets, hàbilment disposades per **Villarroel**, van retrassar fins a un any la formalització del setge final de Barcelona[5]. La guerra acabà amb la victòria filipista de 1714, però fins el 1720 partides soltes de miquelets i carrasquets van continuar practicant la guerra menuda, deixant que la ferida oberta de la guerra supurés (i piqués de valent!) sense acabar de cicatritzar[6].

Guerra menuda el 1640

Però tornem enrera per centrar-nos en els protoantecedents del fenomen, concretament el 1640, recent encetada la guerra de Separació. Aquell any, un formidable exèrcit de 30.000 efectius es llençà a sobre del país a sang i a foc, fou aturat a Montjuïc, retirant-se i prenent posicions al Camp de Tarragona, on els pròxims anys s'establí una situació bèl·lica d'*status quo* en la qual la guerra menuda fou la principal protagonista[7]. Llevat d'alguna incursió francesa al XVI, va ser llavors, el 1640, el primer cop que a tot el país en general, els militars indígenes, incapaços d'oposar-hi un exèrcit regular mínimament a l'alçada del de l'invasor, van optar per l'estratègia defensiva de la guerra menuda basada en les petites i ràpides operacions sorpresives. Aquestes pàgines pretenen donar solidesa a aquests comentaris, i ho faran en base a la consulta d'un dietari hispànic d'aquells primers anys de guerra, suposadament atribuït al coronel de dragons ANTONIO PELLICER DE TOVAR, però redactat segurament per un anònim alt funcionari de la intendència[8]. L'autor, qui fos, anà 'descobrint', pas a pas, l'estratègia catalana, la constata admirat i inclús es permet d'aportar-ne alguna solució vàlida.

Un país hostil

La primera sorpresa de l'oficial hispànic que tenia cura del dietari, va ser comprovar que tot el país estava, si fa no fa, en peu de guerra. Venien a esclafar una revolta (la del Corpus de Sang, on fou víctima il·lustre el virrei comte de **Santa Coloma**), pensaven que es tractaria d'un grapat de

segadores descontents, atïats pot ser per alguns elements dïscols i incomformistes, però ni en el pitjor dels casos se podien imaginar que tindrien en contra si no tota, si la immensa majoria de la població, i que els pocs que no ho estaven era perquè no s'ho podien permetre obertament. Allò que semblava cosa d'anorrear quatre segadors descontrolats, va anar prenent una altra forma, la de conquerir militarment tot un país, localitat per localitat. El passeig militar es convertia en una guerra amb totes les lletres. Un comentari al foli 33 resulta força expressiu: “*de el país no ay cosa segura, sinó [és] con las armas en las manos...*”.

El terme “conquesta” no l’hem posat nosaltres, són paraules de l’autor del dietari, que el 15 de desembre de 1640, era testimoni d’excepció del rendiment de Cambrils, i mentre veia sortir desarmats els milicians catalans, comentava: “*Pues siendo los más de ellos de Valles, Alcover y Vila seca y Costantín, todos estos lugares perseveran en su ynobediencia obligando a que cada lugar se vaya ganando de por ssí, con q[ue] esto viene a ser más conquista que castigo de reveldes...*” (foli 7). La campanya no havia fet sinó començar, i els hispànics ja s’adonaven de què anava la cosa. Molts mesos després, escriuria: “*y assí siempre he juzgado el mayor ymposible esperar que estas cossas tengan más composición que la fuerza de las armas y en librar más que en ella la conquista (que assí se debe llamar) de Cataluña*” (f. 337). Però continuant amb aquell 15 de desembre de 1640, davant de Cambrils, el nostre oficial es lamentava que es perdonés la vida als catalans rendits, ja que “*ellos tendran la suya [la seva gent] sana y buena para que se vaya pasando de unos lugares a otros y tomen las armas contra nosotros*”. El fet que aquesta pogués ser la mentalitat de tot l’exèrcit hispànic, podria explicar la massacre que tot seguit es produí en els presoners desarmats[9].

Montjuïc: camí d’anada... i de tornada!

Després d’haver passat el Nadal a Tarragona, els primers dies de 1641 **Los Vélez** es posà en marxa iniciant la segona i última fase de la seva comesa: ocupar Barcelona i fer-hi la llei de **Felip III**. No ens fixarem en els fets de la “guerra gran” (assalt contra Martorell, derrota de Montjuïc el 26 de gener de 1641, etc.), sinó en els de la guerra menuda que aquí ens interessin. El 15 de gener, encara de camí d’anada, escrivia l’autor del *Diario*, “*Estos días a avido algunos requentros entre soldados que se han desmandado y gente del pays, en que a avido algunas muertes, no de consideración, si vien siempre los del pays an llevado la peor parte*” (f. 15v.). Dos dies després, els “rebeldes” atacaven la caserna que el comissari general de la cavalleria havia establert a Sant Sadurní d’Anoia, “*obligáronle a salir del lugar con su jente, más no aguardaron valiéndose luego de la montaña...*” (f. 15v.).

Paranys a dojo

L’endemà, un dels caps de la cavalleria, **Álvaro de Quiñones**, pretengué arribar-se a Martorell amb 200 cavalls i 600 infants per reconèixer la posició, però “*toparon tantas emboscadas y tan bien dispuestas que no fué pusible empeñarse a pasar adelante*”. Només la seva veterania i experiència van lliurar a aquest militar de caure en algun parany. I el mateix li va passar a **Juan de Garay**, que sortí amb 600 cavalls i un miler d’infants i “*topáronse muchas emboscadas*”. No es podia donar un pas sense aventurar-se a caure en algun parany preparat pels catalans. L’exèrcit féu cap a Castellví de Rosanes “*donde empeçaron las emboscadas de los reveldes [...] que sin duda heran en sitios bien a propósito para ellos y dificultosos de ganar*” (f. 17 i 17v.). De fet, els paranys que els hispànics van detectar al llarg d’aquella campanya van ser continus (17, 17v., 30, 41v., 97, 113, 212v., 275, 306v., 309v., 320, 320v., 338, 355, 358v.).

Fou miracle que de tornada de la derrota de Montjuïc no caiguessin en un d’ells, tan depressa com anaven. Van recular a marxar forçades el mateix camí que havien fet, en només vuit dies, quan d’anada en trigaren uns 23. Ho van fer, a més, en un estat lamentable:

“Ace gran lástima el ver a cada passo caerse muertos los cavallos de ambre y los soldados de la misma manera, y ver luego el poco cuydado que en rremediar esto se pone, con que tengo por cierto que si quiere Dios lleguemos a Tarragona se a de desaçer este exército sin que sea posible remediarlo. Yo me olgaré mucho de no açertar en esta profeçia, pero son muchas las causas que veo y mucho el desabrimiento de todos para que sea çierta” (f. 25v.).

Assalt a Constantí

A partir d'aquí, amb l'exèrcit desestructurat, els “rebeldes” tingueren més ocasions. La primera l'aprofitava **Josep de Margarit**, aplegant amb el seu terç, milícia del Camp de Tarragona i les companyies de miquelets de **Francesc Cabanyes** i de **Caselles**. El 12 de gener, mentre **Los Vélez** era camí de Barcelona, **Margarit** queia sobre Constantí, desbaratava la guarnició i ocupava la plaça el temps suficient per alliberar els 300 presoners catalans que hi eren, capturar-ne una cinquantena dels contraris (havent-ne mort durant el combat uns vint més) i, segons males llengües, occir els hispànics que es guarien indefensos a l'hospital. L'ardit senyor de Vallespinosa hagué de deixar la posició enveient arribar nodrit socor des de Tarragona, però assegurava que d'haver comptat amb més gent i alguns canons, fins i tot aquella capital hauria pogut caure!^[10]

Els hispànics s'enroquen al Camp de Tarragona

A principis de març, un escamot de miquelets es dedicava a occir soldats hispànics d'una manera força curiosa. Anant maldades, molts soldats s'ho repensaven i optant per la desserció comunicaven amb gent del país, la qual els posava en contacte amb els miquelets. Aquests els asseguraven que els aconduirien fins a la frontera d'Aragó, però el que en realitat feien era durlos de cap a un parany on els cosien a trets. A Tarragona, seu del virrei de **Felip III** (i del nostre dietarista), se n'assabentaren per una de les víctimes, que aconseguí fer-se escàpol de la matança d'una quinzena dels seus companys (f. 30).

L'exèrcit no cabia tot a Tarragona i es disposà repartit en diverses casernes a les poblacions del Camp de Tarragona. El 8 de març de 1641 la guarnició de Valls era atacada pels miquelets “*dicen era toda gente escojida...*”, que hagueren de retirar-se al pas de la cavalleria hispànica i fugir cap a les muntanyes (f. 32). El comentari que consta a finals d'aquell mes, quan els miquelets amenaçaven de tornar-hi, és força simptomàtic:

“no a tenido esto más fundamento que aver echo por aquella p[ar]te algunas asomadas poca gente del enemigo. Más ellos se guardarán de bajar a donde los n[uest]ros puedan obrar y en particular la cavalleria, pues son muy pocos los que se desmandan que no se ven en peligro, y como estan tan escarmentados nunca se apartan de donde tengan a quatro pasos la sierra o partes donde no pueda obrar la cavalleria...” (f. 37v.).

Hi ha algun altre comentari que ve a corroborar el fet: “*porque no es jente que gusta de pelear en campaña, sino abrigados de la muralla, escondidos y enboscados como ladrones, poniéndose luego en huyda*” (f. 382v.). Si l'estratègia dels catalans era tenir ben a prop la muntanya, la dels hispànics era, lògicament, allunyar-los hi. Fou aquesta una de les raons per les quals, davant de la contraofensiva francesa (La Mothe baixava amb 7.000 soldats per assetjar Tarragona), van retrocedir abandonant les casernes, amb la qual cosa “*el enemigo para buscarnos, a menester apartarse cassi quatro leguas de la montaña, con q[ue] tiene más lejos y menos segura la rretirada...*” (f. 44v. i 55).

La col·laboració de la població era la base de l'èxit de les operacions dels miquelets. A mitjan abril de 1641, per un seguit de circumstàncies, la caserna de Riudoms restava amb una guarnició

puntual efectiva de només 150 homes, i els miquelets desseguida ho van saber (*"El enemigo, como tiene los avisos más ciertos que nosotros..."*). Assaltaren la població de nit amb escales i els hispànics amb prou feines pogueren rebutjar l'atac, i quan l'endemà sortí cavalleria a encalçar-los *"hera ya fuerza averse rrecojido a la montaña..."* (f. 47-47v.). Una altre factor que donava avantatge als miquelets era el seu coneixement del terreny, coneixement que els permetia triar els millors indrets per interceptar convois. El 15 d'abril, prop del Perelló, sortien al pas d'un correu camí de Tortosa, que hagué d'escapar a ungla de cavall (f. 50). A mitjan juny robaven una setantena de cavalls, arrabassats a criats que els duïen a pasturar o a soldats que se separaven de la seva unitat per depredar per les cases (115v.). Aquest últim supòsit es cobrava sovint la vida de no pocs hispànics, doncs *"se desmandan los soldados a buscar de comer y deguellan los micheletes quantos cojen..."* (295v.).

Detecció del problema i solució

A 7 de desembre de 1641, l'autor del dietari feia una confessió colpidora i definitiva, que repetia més tard, el 24 de maig de 1642:

"No tendremos más tierra n[uest]ra que la que pisaremos, porqué esta gente la ocupa luego obligándonos a que cada vez que hemos de volver a un lugar le ayamos de ganar de nuevo, y si los bamos a buscar se retiran a la montaña y han allado un modo de guerra que si se da lugar a él durará infinitos años, y así és menester atajar los este yntento y acavar de conoçer que la bondad no sirve de otra cossa que de acerles soldados y consumir su Mag[esta]d su haz[ien]da y sus ex[érci]tos" (f. 245).

"... si bien, como siempre he dicho, ymajinar a de acavar este otro medio con el rigor de las armas, es estarnos en el engaño que tan caro nos cuesta y dar lugar a q[u]e estos reveldes se agan todos soldados, como lo ban mostrando, con que dilataremos la guerra con el mis[m]o descrédito que asta oy y será cada dia mayor" (f. 348).

A més de les impenitents incursions dels miquelets, les poblacions col·laboraven, amb ells i entre elles, per guardar-se de l'exèrcit hispànic. El 3 de maig de 1642 es va frustrar l'intent de caure per sorpresa sobre Tamarit, perquè *"... los descubrieron quando yban y tocaron luego Arma, y a someten, con que fué corriendo por todos los lugares adelante el aviso, que luego tocan las campanas, y como los lugares son tantos y tan veçinos, brevemente se previenen" (331v.).* Encara pogueren saquejar algunes cases, més amunt, a l'Arboç, però *"el ganado estava recojido en los lugares con el aviso de las campanas. En todas estas salidas tengo por cierto nos ace gran daño el apartarse los soldados a las casinas a rovar, con que desvaneçen la facción y aquellos les matan con facilidad como los cojen solos..."*.

Tarragona mateix, era un cau d'irredents rebelds que aprofitaven la menor ocasió per informar els miquelets. En un passatge, s'admetia que *"ellos tienen mejores espías que nosotros, y tantos en esta ciu[da]d que es vergüença se consienta, pues ay personas tan declaradas contra su Mag[esta]d..." (f. 301).* No obstant les autoritats militars van haver d'imposar el toc de queda el 20 de novembre de 1641 (230v.), *"muchos hemos observado que todas las beçes que de dia sale el ex[érci]to tocan luego una campana en la Seo y siempre en esta ocasión ay un sancto doble a quien açer fiesta. También an visto los batidores en noches que se acen salidas lumbres en alg[un]os terrados..." (301v.).* El 14 de juny de 1642 passava mostra a la infanteria recent arribada per mar, ocasió en la qual el dietarista obrí parèntesi per fer constar *"que yo aseguro ay catalanes, y en particular eclesiásticos, que embian al enemigo la relación del núm[er]o tan ajustada como yo" (361).*

L'ambient enrarit de saber-se en terra hostil, els hispànics el respiraven amb facilitat, fins al punt que els donava la impressió de trobar-se en el més recòndit punt de Flandes, *"Ya menos será esto*

otro Flandes, obligando a estar siempre con las armas en la mano” (f. 86). L’octubre de 1641, quan les poblacions tornaven a decantar-se cap del costat hispànic i deien que acudirien a prestar obediència: *“como los conozco digo, les oygamos todo lo que dijeren, tomemos lo que dieren y en // la guerra se camine sin descuido alg[un]o, más que si estuviéramos en Olanda, pues tenemos tantas experiencias del daño que nos a echo el creerlos y descuidarnos”* (f. 201-201v.).

Aquest Vietnam català havia complicat sumament la ja delicada situació dels hispànics després de caure derrotats a Montjuïc, de manera que es requerien solucions dràstiques i contundents. En un primer cop de geni, l’autor del dietari lamentava que no *“se ubieran aorcado media docena...”* de civils del país, mesura que s’hauria de complementar amb d’altres igualment expeditives *“... y pudiera ser, si se tratara de correrles la tierra sin dejar miquelete que no se aorcara o degollara ni // lug[a]r murado que no se abriera, ni casa fuerte que no se quemara y derribara, se conocieran los efectos era este el modo de açer la guerra en este pais...”* (f. 295v.-296).

Més temperades, les autoritats hispàniques van valorar la situació des d’un punt de vista estrictament militar, i li van donar la solució per a la qual advocarien posteriorment autors ja citats com GRANDMAISON: potenciar la cavalleria lleugera. Haver superat el terrible setge de Tarragona actuà com a revulsiu, i ja a la segona meitat de 1641 els hispànics posaven fil a l’agulla per a refer la malmesa cavalleria, delmada miserablement durant el setge, quan van haver de menjar-se els equins per no morir de fam. Era llavors l’ocasió per formar un contingent de dragons:

“y sin duda tendremos la campaña más segura y desembaraçada con estos dragones, y para la prosecución de esta guerra combendrá mucho aya buen golpe de ellos porqué como la tierra es tan áspera, obrarán en todas las partes donde no puede obrar la cavalleria y tendrán siempre la retirada más fácil y segura y el enemigo a de estar siempre en continuo desuelo, pues le puede estar q[uand]o menos piensen tocando arma en los quarteles y aun rompérselos muchas veces y todos los que entienden de esto concuerdan se avia de traer [...] de cavallos de Cerdeña, donde dicen ay muchos y son los más a propósito para este género de cavallería” (199v.).

Epíleg

Els dragons paliarien la situació, però no van ser la solució definitiva, ja que la guerra menuda va continuar practicant-se per uns i altres, al marge i/o simultàniament als grans setges i batalles. En els inicis de la guerra de Separació, el Camp de Tarragona va esdevenir, doncs, el laboratori on s’assajà una estratègia militar a la qual els catalans hi estarien abocats a partir d’aquell moment.

Ultra d’afirmar que a l’època moderna van ser els catalans els primers en practicar massivament la guerra menuda a la península ibèrica, també gosàriem dir que, segons com, van exportar el mètode més enllà de les seves fronteres. Bona part de la guerra del Francès es va dur a terme en territori català, i com succeïa a tot Espanya, es van aixecar centenars de partides soltes que van fer la guitza els napoleònics tant com van poder. A la segona carlinada els tradicionalistes també van practicar la guerra petita, fins el punt que el govern central accelerà els plans de desplegament d’una xarxa de telegrafia òptica per millorar les comunicacions entre guarnicions[11]. Finalment, durant la Guerra Civil, el general hispanocubà **Alberto Bayo**, veterà del Marroc (a qui podríem considerar català d’adopció, ja que fou cap de l’aeròdrom militar de Prat de Llobregat i l’artífex de la campanya de recuperació de les Balears), advocava l’any 1938 (bé que inútilment) per l’ensinistrament d’escamots de sabotatge. Anys més tard, va tenir ocasió d’ensinistrar els voluntaris castristes que prengueren el poder a Cuba, comptant entre els seus alumnes amb un de molt avantatjat, el Ché[12].

NOTES

[1] MESA GALLEGU, EDUARDO DE. *La pacificación de Flandes. Spínola y las campañas de Frisia (1604-1605)*. Madrid: Ministeri de Defensa, 2009, p. 199, n. 397. El setembre de 1667 va resultar decisiva la incorporació a la lluita de partides milicianes rurals que amb les seves accions de guerra menuda obligaren a les tropes regulars franceses a moure's constantment per evitar les accions del camperolat. RODRÍGUEZ HERNÁNDEZ, ANTONIO JOSÉ. *España, Flandes y la Guerra de Devolución (1667-1668)*. Guerra, reclutamiento y movilización para el mantenimiento de los Países Bajos españoles. Madrid: Ministeri de Defensa, 2007 (Adalid; 56), p. 192.

[2] GRANDMAISON, M. DE. *La petite guerre ou traité du service des troupes en campagne*. S.l.: s.e., 1756 (amb múltiples reedicions, la primera en castellà és de 1780 -València: Salvador Fauli-) i DECKER, CH. DE. *De la petite guerre selon l'esprit de la stratégie moderne, par...* tr. de L.-A. Unger. París: J. Corréand, Éditeur d'Ouvrages Militaires, 1845.

[3] Com ho acredita l'abassegadora producció bibliogràfica generada al voltant del tema de la guerra del Francès a Espanya. Si ens posessim a citar títols correm el risc de no acabar mai.

[4] Ho explica detallant una munió d'accions militars: ESPINO LÓPEZ, ANTONIO. *Miquelets i sometents al front de l'Ebre durant la guerra de Successió (1705-1714)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2011 (Episodis de la Història; 352).

[5] HERNÁNDEZ, FRANCESC XAVIER i FRANCESC RIART (il.). *Els exèrcits de Catalunya. 1713-1714. Uniformes, equipaments i*

organització. Barcelona: Rafael Dalmau, 2007, p. 50 i ss.

[6] GIMÉNEZ LÓPEZ, ENRIQUE. "Conflicto armado con Francia y guerrilla austriacista en Cataluña (1719-1720)". *Hispania*, 229 (2005) 543-600; IGLÉSIES, JOSEP. *El guerriller Carrasclet*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1961 (Episodis de la Història; 25); ARTIZETA I ABAD, MARGARIDA. *Carrasclet-Veciana. Elementos per a l'anàlisi de la guerrilla antiborbònica*. Valls, 5 de desembre de 1719. Valls: [Òmnium Cultural], 1979; PAPELL I TARDIU, JOAN. *Guerra de Successió i postguerra a Valls*. Pere Anton Veciana. Lleida: Pagès, 1999.

[7] Vegeu per situar el fet històric: GÜELL, MANEL. *El setge de Tarragona de 1641*. Tarragona: Arola Editors, 2003; FLORENSA I SOLER, NÚRIA; GÜELL, MANEL. 'Pro Deo, pro rege et pro patria'. *La revolució catalana i la campanya militar de 1640 a les terres de Tarragona*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana / Òmnium, 2005; SIMON I TARRÉS, ANTONI. *Pau Claris. Líder d'una classe revolucionària*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 2008 (Abat Oliba; 285).

[8] Ens referim al *Diario de las guerras de Cataluña por los años 1640, 1641 y 42* [Biblioteca Nacional d'Espanya (= BNE), *Manuscritos*, reg. 2.337]. Sobre la seva autoria, vegeu GÜELL, MANEL. «El *Diario de las guerras de Cataluña por los años 1640, 1641 y 1642*. Un dietari inèdit dels primers anys de la guerra de Separació al Camp de Tarragona (1640-1642)». *Butlletí Arqueològic*, RSAT, Tarragona, 33 (2011) [en premsa].

[9] FLORENSA-GÜELL. "Pro Deo...", p. 204-206; MELO, FRANCISCO MANUEL DE - TIÓ,

JAUME. *Historia de los movimientos de separación y guerra de Cataluña en tiempos de Felipe IV...* Cadis: Edició facsimil de l'edició de Barcelona de 1842, Universitat, 1990, p. 165-170; RUBÍ, BASILI DE (a c.d.). *Les Corts Generals de Pau Claris. Dietari o Procés de Corts de la Junta General de Braços celebrada al palau de la Generalitat de Catalunya del 16 de setembre de 1640 a mitjan març del 1641*. Pròleg del P. Ramon Vidal. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1976; SALCEDA I CASTELLS, JOSEP. *Quaranta anys d'estamples cambrilenques*. Tarragona: El Mèdol, 1998, I, p. 24-32, 71 i 92-94.

[10] Còpia de la carta enviada per lo senyor don Joseph de Biure, y de Margarit, als molt illustres Senyors Deputats del General de Catalunya. *De la vila de Montblanch als 13 de Ianer 1641*. Barcelona: Pere Lacavalleria, 1641. És la carta a través de la qual Margarit n'informà als diputats, i que aquests van apressar-se a dur a l'estampa. Ha estat reproduïda a ETTINGHAUSEN, HENRY. *La guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època*. IV. Barcelona: Curial, 1993, I, núm. 4, p. 93-98, i abans també a ALENTORN I BALLESTER, FRANCESC. *Els vallencs pel carrer de l'amargura (la vila de Valls a través de la guerra de Separació) 1639-1660*. Valls: E.Castells, impresor, 1931, p. 41-43.

[11] Vegeu el treball de MARTÍNEZ LORENTE, GASPAR; ANTONIO AGUILAR PÉREZ. "La telegrafía óptica en Cataluña. Estado de la cuestión". *Scripta Nova*, 7 (2003) 133-156.

[12] Díez ÁLVAREZ, LUIS. *Bayo, el general que adiestró a la guerrilla de Castro y el Ché*. Barcelona: Debate, 2007 (Debate historias).

França i la “Si”-Intervenció El cas de la bateria de Puig Clapé (Colera i Portbou, Alt Empordà)

PABLO DE LA FUENTE DE PABLO

Historiador

pdela Fuente@uoc.edu

Resum: Colera i Portbou constituïen un enclau estratègic important com a pas de material importat. Va ser objectiu dels atacs de l'aviació i de la marina nacional. Per protegir aquest punt, la República situà una bateria al cap damunt de Puig Clapé amb canons *Krupp* de fabricació alemanya, però d'origen francès. Es descriuen minuciosament, tant els atacs efectuats, com el procés d'emplaçament de la bateria i d'adquisició dels canons.

Paraules clau: Portbou, Colera, Puig Clapé, bombardeigs, defenses antiaèries, bateries, frontera, creuer *Canarias*, SIFNE, COPA, *Krupp*, *Vickers*.

Estadística: 50 notes, 4 centres documentals consultats, 11 obres bibliogràfiques citades.

Resumen: Colera y Portbou constituían un enclave estratégico importante como paso de material importado. Fué objetivo de los ataques de la aviación y de la marina nacional. Para proteger este punto, la República situó una batería encima de Puig Clapé con cañones *Krupp* de fabricación alemana, pero de origen francés. Se describen minuciosamente, tanto los ataques efectuados, como el proceso de emplazamiento de la batería y de adquisición de los cañones.

Palabras clave: Portbou, Colera, Puig Clapé, bombardeos, defensas antiaéreas, baterías, frontera, crucero *Canarias*, SIFNE, COPA, *Krupp*, *Vickers*.

Estadística: 50 notas, 4 centros documentales consultados, 11 obras bibliográficas citadas.

Abstract: Colera and Portbou were important as a strategic location of imported material. Was the target of attacks from the air force and the national navy. To protect this point, the Republic placed a battery on Puig Clapé with German-made *Krupp* guns, but of French origin. Are described in detail, both the attacks carried out, as the site of the battery and the acquisition of guns.

Keywords: Portbou, Colera, Puig Clapé, bombardment, air defences, batteries, border, cruise *Canarias*, SIFNE, COPA, *Krupp*, *Vickers*.

Statistic: 50 notes, 4 documentary consulted centers, 11 bibliographical mentioned works.

Résumé: Colera et Portbou étaient important comme une étape stratégique de matériel importé. A été la cible d'attaques de l'aviation et national marine. Afin de protéger ce point, la République placé une batterie au Puig de la Clape avec canons *Krupp* fabriqués en Allemagne, mais d'origine française. Sont décrites en détail, à la fois les attaques menées, comme la site de la batterie et l'acquisition des canons.

Mots clés: Portbou, Colera, Puig Clapé, bombardements, défences aériennes, batteries, frontière, croisière *Canarias*, SIFNE, COPA, *Krupp*, *Vickers*.

Statistique: 50 notes, 4 centres documentaires consultés, 11 oeuvres bibliographiques citées.

Riasunto: Colera e Portbou erano importanti come un passo strategico di materiale importato. E' stato obiettivo militare di raid aerei e della marina nazionale. Per proteggere questo punto, la Repubblica una

bateria posta sulla del Puig Clapé con il tedesco-made cannoni *Krupp*, ma di origine francese. Sono descritte in dettaglio, entrambi gli attacchi effettuati, come il sito de la batteria e l'acquisizione di cannoni.

Parole chiave: Portbou, Colera, Puig Clapé, bombardamenti, difese aeree, batterie, bordo, cruise *Canarias*, SIFNE, COPA, *Krupp*, *Vickers*.

Statística: 50 note, 4 centri documentario intervistati, 11 opere bibliografiche citate.

L'any 2006, tot coincidint amb el 70è aniversari de l'inici de la Guerra Civil, alguns mitjans de comunicació publicaren un manifest titulat *Con orgullo, con modestia y con gratitud*, signat entre d'altres pels historiadors IAN GIBSON, PAUL PRESTON i SANTOS JULIÁ, en què s'explicava la derrota militar dels republicans "*gracias a la culpable indiferencia de las democracias, que antes de convertirse en víctimas de las mismas potencias en cuyas manos habían abandonado a España, prefirieron parapetarse tras el hipócrita simulacro de neutralidad que representó el Comité de No Intervención*" [1].

Aquest article vol matisar la suposada neutralitat del govern francès, un dels pilars del Comitè de No-Intervenció. I ho vol fer a partir d'un aspecte molt concret: el subministrament de material i el suport tècnic dut a terme per a la defensa del litoral altempordanès.

Un pont massa proper

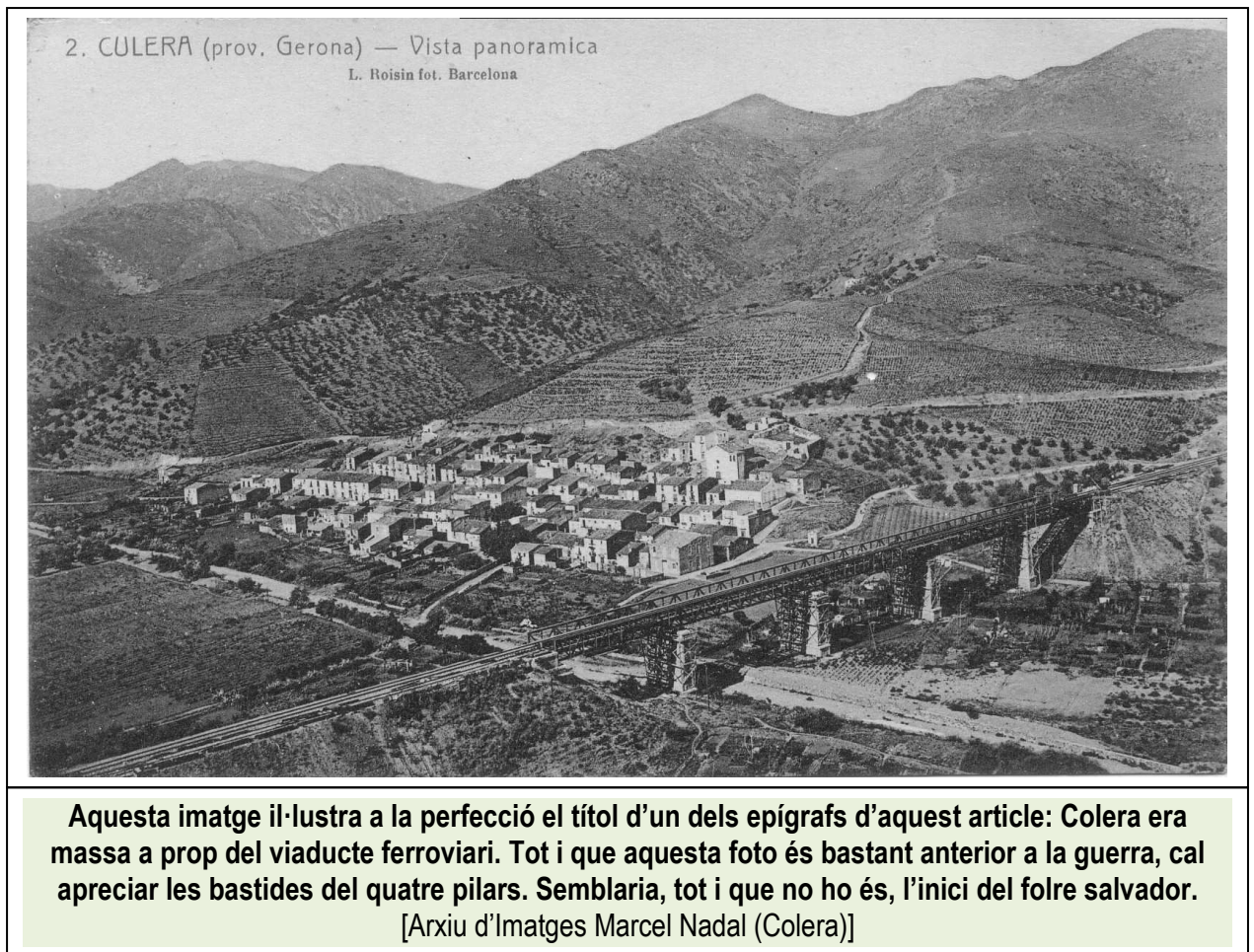
Colera i Paris són com una mena de germans simbòlics. Si la torre Eiffel és el símbol de la capital francesa, el magnífic viaducte ferroviari dissenyat per aquest enginyer és l'emblema d'aquest petit racó de món empordanès. Una infraestructura d'una extraordinària importància estratègica des del principi de la guerra. Evitar la destrucció d'aquesta obra de fàbrica significava garantir el subministrament per ferrocarril de queviures, armes i combustible. Tot i l'elevat grau de defensa puntual, el fet que mai s'arribés a esvair l'amenaça de la seva destrucció va portar a què, des d'un primer moment no tan sols es treballés en protegir els punts vulnerables, sinó també a explotar les peculiaritats avantatjoses.

Sense dubte, la més important d'aquestes últimes van ser els túnels propers. La xarxa de túnels ferroviaris de Portbou i Colera fou utilitzada com a magatzem d'armes a l'esguard dels bombardeigs navals i aeris. Per tal d'evitar les sospites dels agents del Comitè de No-Intervenció a territori francès, les operacions de transbord, atès l'ample de via diferent, es feren al túnel ferroviari internacional de Belitres: "*la mayor parte de estas mercancías, es transbordada en el lado español del tunel internacional que une Cerbere con Port-Bou*". En un altre informe posterior dels agents del SIFNE s'afirma que "*estos trenes entran de noche en Port-Bou y son distribuidos inmediatamente por los túneles inmediatos para proteger el material de los bombardeos de la aviación nacional*" [2].

Les mesures de seguretat a la boca del túnel eren estrictes i com a prevenció era absolutament prohibit fumar. Una vegada la càrrega havia estat transbordada, es procurava enviar cap a Barcelona. Però això no sempre era possible, atesa la lentitud dels combois per les mesures de seguretat dutes a terme per tal d'evitar atacs aeris contra els

trens en moviment. Si els vagons havien d'esperar, primerament eren conduïts a l'"interior del túnel que se encuentra entre Port-Bou y Culera"[3]. En aquest indret, precisament al túnel que creua per sota del Puig Clapé, és on foren emmagatzemats els canons amb qué fou guarnida la bateria de costa que es construí al seu cim.

Durant la primavera de 1938 el trànsit ferroviari s'intensificà de tal manera que aquest túnel no fou suficient per tal d'aparcar els vagons en espera. Així, també s'habilità com a magatzem un "túnel cavado en un callejón sin salida muy próximo" i el "túnel que se encuentra entre Culera y Llansá"[4]. Aquesta última mesura està en relació directa amb el desallotjament dels veïns de Colera que cada nit dormien al túnel[5].

Primer atac aeri (16 de desembre de 1936)

En contra del que s'ha escrit fins ara, el primer atac a la zona no va ser naval, sinó aeri. I es va dur a terme una mica més aviat del que es creu. Fou el 16 de desembre de 1936, quan quatre avions de bombardeig SM.81 de l'*Squadriglia 251* atacaren l'estació de Portbou i el viaducte de Colera. La 251 era una unitat de la *Regia Aeronautica* provinent de Lonatte Pozzo que arribà a Mallorca a finals d'agost de 1936. Estava dotada amb avions SM.81. El mes de març de 1937 s'afegiria una segona esquadrilla, la 252, amb el mateix tipus d'avions. L'arribada de noves unitats italianes durant la primavera de 1937

equipades amb un aparell de bombardeig més eficaç, el SM.79, suposà que els SM.81 passessin a ser utilitzats com a avions de bombardeig nocturn. Així, naixerà el sobrenom de *Pipistrelli* (rat-penat) per designar el XXV Grup de Bombardeig Nocturn, nascut de la unió de la 251 i la 252 esquadilles de SM.81[6].

Des del principi de la guerra, aquest viaducte ferroviari fou un objectiu militar de primera magnitud. Però no va ser fins ben entrada la tardor quan la possibilitat de destruir-lo va prendre forma. Cal tenir present que fins el primer *raid* del *Canarias* per aigües catalanes a finals d'octubre de 1936, tot i que no atacà Colera, la superioritat de les forces navals republicanes a la Mediterrània havia estat manifesta. Tot i això, l'opció d'un atac aeri tenia les seves mancances. L'aviació feixista enviada per **Mussolini** a les Balears tenia les seves limitacions operatives. Amb una esquadrilla de bombardeig – gairebé mitja dotzena d'SM.81 – ofería un ventall massa reduït per a totes les missions a assolir: patrulles de reconeixement en aigües mallorquines, atacs contra naus enemigues, bombardeigs contra Menorca, etc. Per aquest motiu, les missions contra objectius peninsulars com la costa catalana, i més concretament el pont de Colera, no va ser una prioritat durant els primers mesos de guerra.

Els atacs contra el viaducte de finals de 1936 es diferencien clarament dels posteriors per dos factors. Un és l'absència de defenses aèries i costaneres de prou entitat per fer front a l'atac. Alhora es dona com a contrapunt un baix nivell d'activitats de la intel·ligència franquista per tal de valorar adequadament l'objectiu. Dit amb d'altres paraules, uns no havien organitzat mitjans defensius prou sòlids i els altres no sabien del deplorable estat dels primers. Tant és així que els informes del SIFNE[7] en relació a l'efectivitat del primer bombardeig es fan a través de la premsa francesa: *La Dépêche* de Tolosa de Llenguadoc o *L'Eclair* de Montpeller. Durant aquest període no hi figuren informes previs d'evadits que puguin aportar cap informació *in situ* sobre els objectius i les mesures defensives dutes a terme.

Ateses les limitacions apuntades de l'aviació feixista, és raonable pensar que el primer bombardeig es va dur a terme sense assolir grans riscos, a prou alçada per tal d'esvair qualsevol amenaça de defenses antiaèries desconegudes. Això explicaria que tot i que l'acció es realitzà contra diversos objectius sobre la línia fèrria entre Colera i Portbou, el resultat fou decebedor. Els informes afirmen que la bomba més propera havia caigut a uns vint-i-cinc metres de la via fèrria. Els agents del SIFNE a partir de la premsa francesa xifren en una vintena les bombes caigudes a Colera. A més, atès que es fa esment d'un cràter de set metres d'ample i dos de fons, es pot inferir que l'objectiu fou atacat amb bombes de 250 quilògrams, armament habitual utilitzat pels SM.81 en aquest tipus d'accions. Aquesta primera acció fallida generà la primera onada de refugiats cap a França. Però des d'un punt de vista polític, l'acció també va tenir conseqüències, atès que fou el primer bombardeig a la vora de la frontera.

Una dada simptomàtica són les informacions del diari *L'Eclair* recollides pels agents del SIFNE que van arribar al quarter general de Franco, on constava que la caiguda d'una bomba havia estat a dos metres de la línia fronterera[8]. Dies després, en una nota informativa s'expressava que les autoritats franceses havien arribat a afirmar que una de

les bombes havia caigut a prop de l'estació ferroviària de Cervera de la Marenda, ja en territori francès. Aquestes informacions eren producte de la guerra propagandística.

Si l'atac havia estat contra la línia fèrria, l'objectiu més septentrional assolible per l'aviació feixista era la boca sud del túnel internacional del coll de Belitres. Aquest punt està a més de 600 metres de la frontera. És un error prou considerable si es té en compte que era un grup d'objectius fàcilment distingibles: el característic pont de Colera i la gran estació de Portbou. Ambdós són de fàcil localització: grans obres de fàbrica respecte als petits nuclis de població propers, la carena muntanyenca que perfila amb claredat la frontera, etc.

La República tenia els seus valedors a l'altre costat de la frontera. Un d'ells era **Jules Cruzel**. Alcalde de Cervera pel Front Popular i agent de duanes, seria un dels seus principals activistes. La seva agència de duanes, primer via Portbou, però després també per la Jonquera, fou una de les principals tapadores utilitzades pel govern republicà per tal de salvar les prohibicions d'importació d'armes imposades pel Comitè de No-Intervenció[9].

Una de les conseqüències del bombardeig aeri del 16 de desembre fou el desplegament de grans banderes franceses tant a l'ajuntament com a l'estació de Cervera, per tal d'esvair qualsevol excusa d'un error involuntari de l'aviació feixista. Dins d'aquesta mesura es pot entendre tota la rumorologia d'una bomba que gairebé havia caigut sobre la mateixa ratlla fronterera. De tot això, els analistes del SIFNE arribaren a conclusions errònies. Sospitaven que una acció militar més sostinguda a la frontera provocaria *"una acción de defensa antiaérea que afecte a personas y bienes franceses y llegue a determinar, por causa imputable a los rojos, el acuerdo del Gobierno francés de cerrar definitivamente la frontera"*[10]. Però aquesta conclusió és totalment errònia. Precisament, tota aquesta manifestació dels riscos que suposaven els bombardeigs propers a la frontera cercaven un efecte totalment contrari. Provocar que el govern francès prenguéss una actitud més propera a la causa republicana.

L'atac del *Canarias* (20 de desembre de 1936)

Per reblar el clau, cal ser conscient que un dels factors que salvà el pont de Colera de ser destruït per l'atac del *Canarias* quatre dies més tard, fou l'actuació de la marina francesa. Novament el tema dels límits va entrar dins la polèmica, aquesta vegada d'una forma molt més evident. El problema era poder tirar amb punteria directa contra el viaducte. I fer-ho a prou distància per tal d'esvair la possibilitat de l'acció d'una bateria costanera improvisada i desconeguda. La configuració de la petita badia colerenca, entatxonada entre els penya-segats de les puntes de Lladrò i de la Mercè condicionava que un bombardeig naval a partir dels 6,5 quilòmetres –una distància bastant reduïda pels canons de 203 mm del *Canarias*– s'hagués de dur a terme des d'aigües franceses.

El *Canarias* inicià el foc a les 7:30 del matí del 20 de desembre de 1936 a uns 10 quilòmetres al NE de l'objectiu, en front de la costa de Cervera[11]. Això provocà que el guardacostes francès *Zarcelle* el comminés a abandonar aigües jurisdiccionals franceses, la qual cosa minvà la seva efectivitat[12]. De fet, quan el creuer franquista encetà el foc, el

seus projectils anaven molt ben dirigits. El primer fregà el pont i tallà el fil del telègraf que anava per sobre del viaducte. Cap de la seixantena de projectils impactà contra el pont, tot descrestant sobre l'objectiu. Un testimoni oral que hem pogut recollir parla d'una acció relativament breu[13]. Això podria coincidir amb les 7 o 8 salves dels seus quatre muntatges dobles de canons de 203 mm de la seva artilleria principal, més del doble de munició que en el precedent bombardeig de Roses de l'octubre[14]. Sembla ser que l'acció del guardacostes francès atura l'acció de foc, i això acabà salvant el pont. Si això es compara amb l'enfonsament del destructor republicà *Almirante Ferrándiz* de finals de setembre d'aquell any, assolida pel *Canarias* amb una última salva que encertà a gairebé 16 quilòmetres de distància, resulta obvia la contradicció[15]. A molta menys distància i contra un objectiu quiet, el *Canarias*, fallà de forma quasi incomprensible.

ELS RAIDS DEL CANARIAS		
Bateria de Puig Clapé. En groc, vano de tir d'ambdues peces._____		20.12.36 Atac del <i>Canarias</i> Límit d'aigües jurisdiccionals
Frontera_____ Viaducte ferroviari_____		18.02.38 Atac del <i>Canarias</i> , el <i>Baleares</i> i l' <i>Almirante Cervera</i>

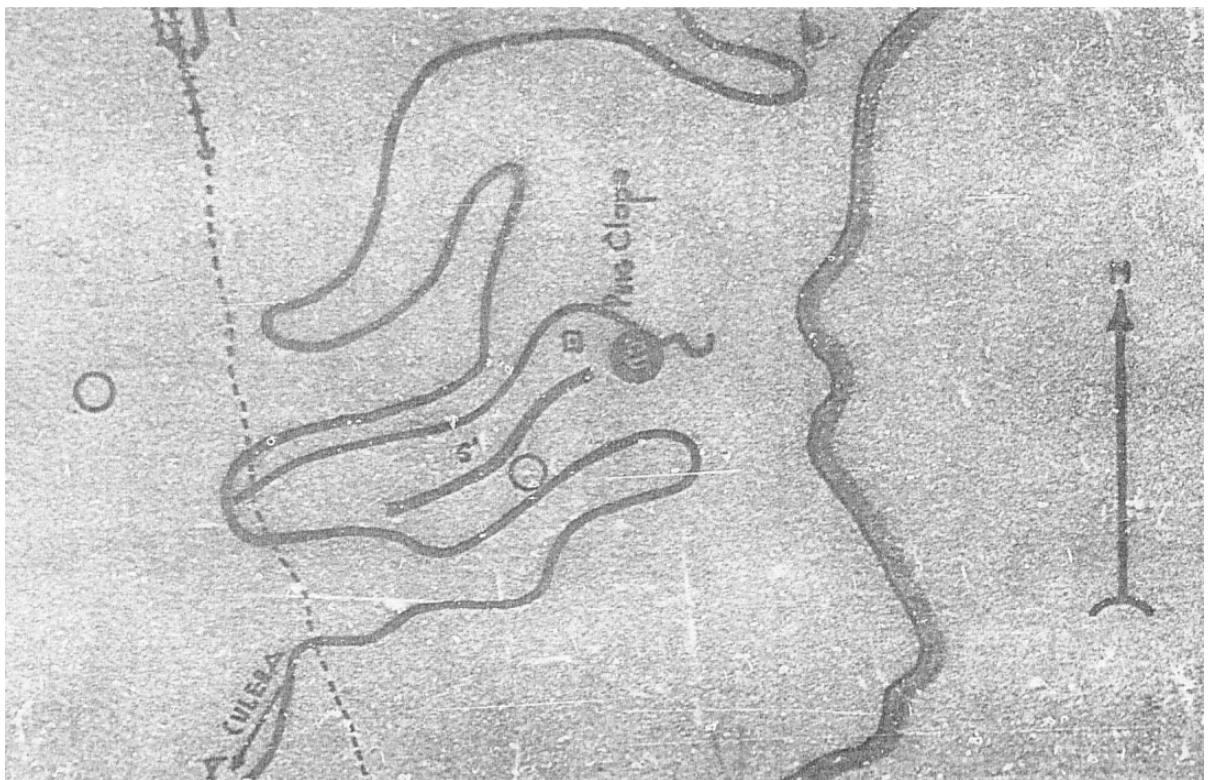
Aquest dos primers atacs es diferencien de la resta en el gairebé nul nivell defensiu entorn del pont. La manca de coneixements sobre una inexistent defensa antiaèria o la miraculosa intervenció d'un guardacostes francès són els factors que expliquen el fracàs d'ambdues missions. Un informe del SIFNE sobre el primer bombardeig aeri esmenta que *"no se oyó ni un solo disparo de cañón ni de ametralladora, lo que indica que dichos pueblos fronterizos, estan totalmente desprovistos contra los raids"*[16].

Precisament, l'atac del *Canarias* fou una conseqüència directa del fracàs del primer bombardeig aeri. Al dia següent del primer atac, el 17 de desembre, una nota del SIFNE fa esment a *"la transcendencia [sic] e importancia que tiene la destrucción de la vía férrea en el puente de Culera. Hemos de insistir antes que se dé tiempo a la fortificación de aquella zona, se realice un nuevo raid de aviación o se bombardee el puente desde la costa"*. Aquestes paraules van ser gairebé profètiques. Quan el *Canarias* atacà el dia 20, ja s'havien començat a dur a terme treballs de defensa del pont. Un altre informe del SIFNE del dia 24 de desembre diu *"que los catalanes han quitado todo el maderaje superfluo del puente, y sólo subsisten los raíles y las tranversales y soportes indispensables, muy separados y espaciados. En esta forma se*

evita el peligro de su destrucción por bombardeo, ya que hay diez posibilidades contra una de no ser tocado por las bombas o balas”[17]. En aquesta línia insisteix un nou informe de la intel·ligència franquista el 15 de gener de 1937:

“diariamente se trasladan a Culera para practicar determinadas obras de defensa del puente que en dicho lugar existe para el paso del f.c. Las obras consisten en lo siguiente: construcción alrededor de los tres [sic] pilares del puente de un armazón, quedando entre este armazón y el eje formado por la columna, un hueco de unos cuatro metros, que se llena de arena. Y en torno a este armazón se han puesto a su vez sacos de arena de un espesor de dos metros”.

Aquesta mesura, tal i com recull un informe del SIS britànic, va ser duta a terme una vegada desestimada la possibilitat de desviar la línia fèrria[18]. En concret, aquests treballs eren dins l’actuació proposada pel coronel **Durán** per tal de defensar-lo contra un atac aeri. Treure tot el fustam que es pogués i folrar els pilars del viaducte amb sacs plens de terra eren les mesures passives de protecció. Però també es desplegaren dos assentaments antiaeris per tal defensar el viaducte: “en Culera en los montes que forman su bahía existen las trincheras provistas de ametralladoras contra los aviones”[19]. Cal deduir que un d’aquests assentament seria el de Puig Clapé; i un segon, a la zona de la muntanya dels canons. Tot i que sense data, aquest informe fa esment a “la conveniencia de repetir el bombardeo de Port-Bou [y Colera]” dut a terme el 16 de desembre.

Detall d'un plànol de l'Agrupació Nord de Defensa de Costes que mostra la situació de la bateria de Puig Clapé. S'aprecia la pista construïda, encara existent des de la carretera fins l'assentament dels canons. També es pot veure una obra de defensa i el polvorí de la bateria arran de la carretera al vessant de Colera. La contrucció d'una antena de telecomunicacions va destruir els pous a barbata de la bateria de Puig Clapé no fa gaires anys.

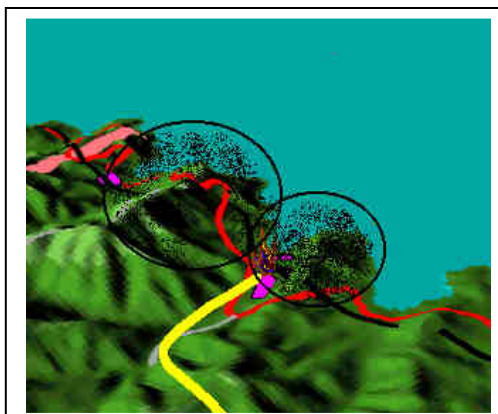
[AGMAV, ZR, lligall 1.323, exp. 13, f. 3]

L'atac aeri de 8 de gener de 1937

Els agents del SIFNE desconfiaven de l'èxit d'un nou *raid* del *Canarias*: *"la destrucción de este puente por nuestros barcos, cada día se hará por tanto más difícil. Creemos que debe intentarse la destrucción por aire o mano directa"*. Quan el 8 de gener de 1937 el pont era novament atacat per l'aviació feixista, l'objectiu estava molt millor defensat. Les metralladores obriren foc, i tot i que el folre del pont no s'ha acabat, fou suficientment eficaç per evitar la seva destrucció. Així, els espies franquistes informaren que el folre dut a terme *"ha impedido que una bomba caída muy cerca del puente causara efectos considerables"* [20].

Un rat-penat per sota de la catifa: l'atac del capità **Castellani** (18 de febrer de 1937)

Després de repetits atacs, finalment, l'objectiu fou tocat. Fou el capità **Castellani** qui, el 18 de febrer de 1937, entrant en vol gairebé rasant, aconseguí un impacte directe contra un dels pilars. **Francisco Ribera**, testimoni directe, gairebé seixanta anys després ho corrobora. Això dóna un valor afegit a aquest informe d'un agent del SIFNE de la base de Perpinyà: *"Es digno de mención el comportamiento del aviador que se ha tirado hasta llegar a unos 15 metros de altura según dicen las personas que lo han presenciado y aunque sea exagerado este cálculo lo cierto es que merece que se le felicite por su comportamiento"* [21].

L'atac aeri del capità Castellani, més que un desesperat atac *kamikaze*, sembla que fou una acció estudiada, tot cercant l'entrada sobre l'objectiu (marcada en color groc) per sota de la cota dels dos assentaments de metralladores antiaèries que defensaven el pont de Colera. La premissa bàsica de la defensa antiaèria és cobrir el màxim sostre possible. Castellani jugà amb aquest factor per tal d'infiltrar-se a través de la vall de Colera per sota de les defenses.

[Disseny de l'autor]

El caràcter èpic de la missió, ens podria fer creure que **Castellani** era gairebé un *kamikaze*, i no ha d'ocultar una anàlisi freda que ens porti a la conclusió que l'atac fou minuciosament estudiat. Fins aleshores, el bombardeig en alçada havia resultat ineficaç. Ara, l'element bàsic era burlar la defensa antiaèria. Els informes d'intel·ligència, tal i com s'ha exposat, xifren en dos els assentaments de metralladores sobre els punts més alts de la badia de Colera. Tàcticament, aquesta decisió republicana es basava en la necessitat de reduir la manca de sostre de les metralladores, ateses les seves limitacions d'abast eficaç.

L'avió s'apropà al litoral fora de l'abast de les defenses antiaèries i entrà a l'objectiu per ponent, endinsant-se per la vall de Colera. Aquesta trajectòria, atesa la necessitat de guanyar sostre antiaeri de les defenses, no era coberta eficaçment per les metralladores. Sens dubte, l'atac fou una sorpresa. Amb les armes emplaçades en cotes tan altes, bona part de l'aproximació a l'objectiu, en vol baix per la vall, sorprendria als defensors, retardant la resposta, i alhora quedaria desenfilada de bona part del foc antiaeri.

Un altre aspecte és l'alçada, on coincideixen tant els informes dels espies franquistes com la font oral esmentada. El cert és que això és una exageració. I ho és atès que si l'avió hagués bombardejat a 15 metres d'alçada s'hagués estavellat contra el pont, ja que aquest supera aquesta cota amb escreix. Però tampoc és creïble que bombardegés a quinze metres per sobre de la via. És massa poc temps per a que el mecanisme de l'espoleta de la bomba tingui temps de muntar-se durant la caiguda. I les bombes esclataren. És per això que aquesta incògnita cal solucionar-la a partir de dues variables: un mínim temps de caiguda i un sostre màxim per sota la cota d'emplaçament de les metralladores. Això porta a la conclusió que les bombes podrien haver estat llançades a un centenar de metres d'alçada.

El nostre testimoni directe, des de Molinàs, observà la sortida de les bombes a quasi quatre quilòmetres de l'objectiu. Un centenar de metres d'alçada no és ni un grau sobre la visual que el nostre testimoni va tenir. Impressionat per l'envergadura de l'avió trimotor SM.81 pilotat per **Castellani**, l'efecte visual dels habitants de Colera refugiats a Molinàs – especialment el nostre testimoni, que era un nen –, és que l'aviador en vol descendent per la vall anava a estavellar-se contra el pont.

Tot i el caràcter intrèpid de la missió, el folre salvà, no sense importants danys, el pont. Una de les vies fou inutilitzada per l'acció. Però també significà una lliçó que el defensors republicans van aprendre. A partir d'aquell moment, tot i que la bateria antiaèria de Puig Clapé continuà com assentament fixe, la DECA anà variant al llarg del temps el seu desplegament per tal de dificultar operacions d'aquest tipus.

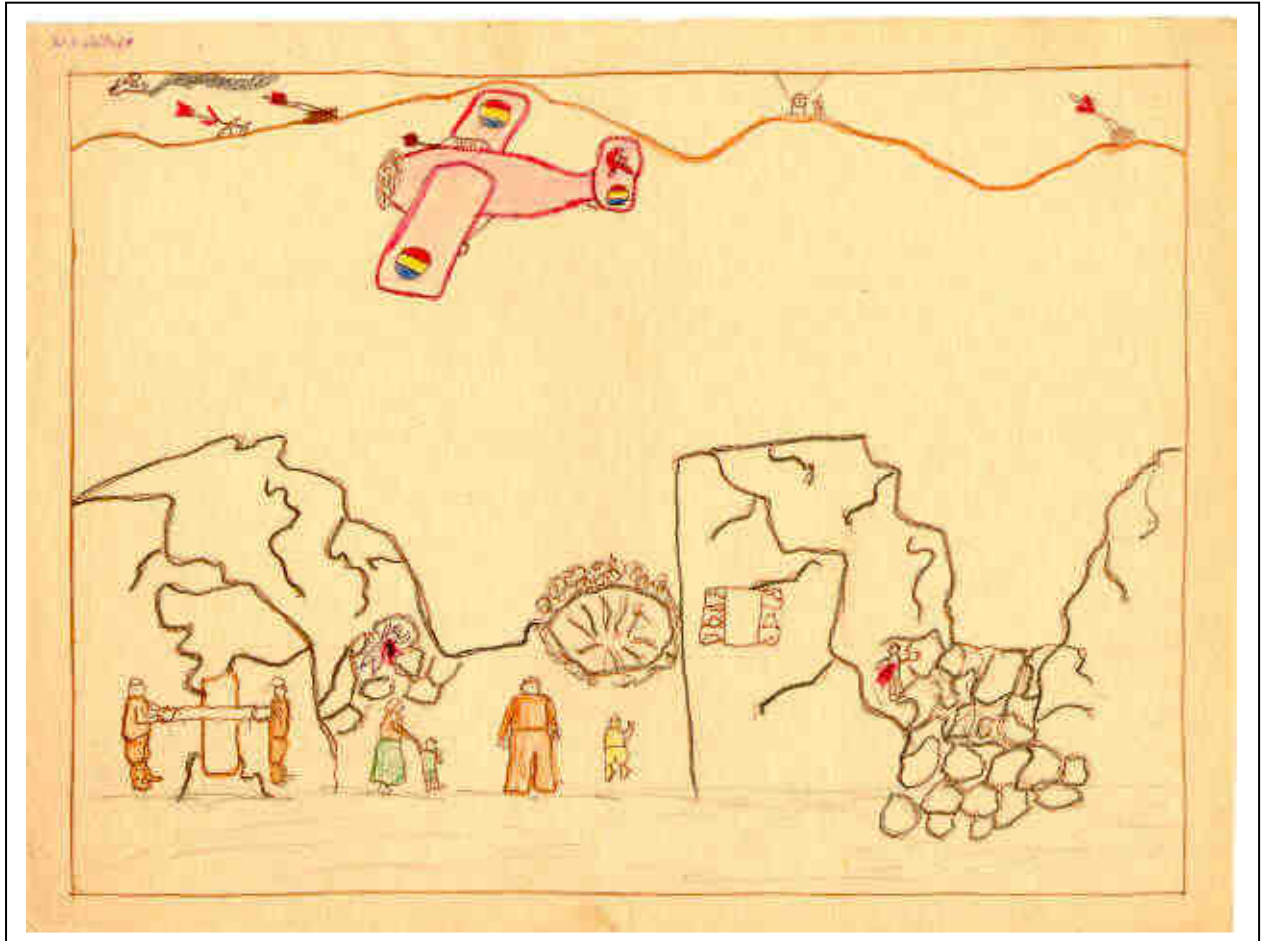
El bombardeig de 24 d'abril de 1937

El folre del viaducte i la cada vegada més atapeïda defensa antiaèria van fer del pont de Colera un objectiu cada vegada més difícil. Des de l'aire, novament fou tocat el 24 d'abril de 1937, encara que les bombes no esclataren. Un informe monogràfic sobre el viaducte colerenc dels serveis d'intel·ligència franquistes arriba a ser explícit tot utilitzant les majúscules:

“LAS BOMBAS QUE NO HAN HECHO EXPLOSIÓN HAN SIDO EXAMINADAS POR UN TÉCNICO QUE HA VENIDO DE BARCELONA, QUE HA PROBADO QUE DICHAS BOMBAS ESTÁN SABOTEADAS, AL PUNTO DE HABER ENCONTRADO PIEZAS DE COBRE QUE HAN SIDO COLOCADAS EN EL LUGAR ESENCIAL PARA EVITAR LA EXPLOSIÓN” [22].

I és que els republicans també tenien quintacolumna! Un agent infiltrat a Mallorca havia aconseguit sabotejar-les i no van explotar. Tot aquest cúmul de factors van fer que

s'arribés a desestimar destruir el viaducte mitjançant un atac aeri. L'opció de tallar la via fèrria es concentrà molt més sobre Portbou. L'enorme infraestructura ferroviària facilitava bombardeigs a més alçada i no tan precisos. La destrucció dels immensos tinglats ferroviaris per l'acció de les bombes sepultaria les vies[23].

Dibuix d'un nen que patí els bombardeigs aeris de Portbou. Es pot veure la carena coronada pel Puig Clapé i els antiaeris disparant contra un avió que sembla que han abatut. També s'aprecia un caça republicà. El fet que sigui un monoplà i el signe de la falç i el martell a la cua, semblaria indicar un aparell soviètic Polikàrpov I-16 "Mosca", enlairat des d'un proper aeròdrom com Figueres o Vilajuïga en missió d'intercepció. Si així fos, el dibuix és datable a partir de 1938.

[Centro Español de Cerbère]

El segon atac per mar (18 de febrer de 1938)

La història dels bombardeigs de Colera acabà gairebé com començà: amb un nou atac del *Canarias* el 18 de febrer de 1938. Aquesta vegada amb la companyia de seu bessó *Baleares* i un altre creuer, l'*Almirante Cervera*. Tot i aquesta concentració naval, l'atac fou contrarestat per l'acció, tot i que una mica accidentada, de la bateria de Puig Clapé[24]. Un factor analític cabdal és el fet que si el *Canarias* anteriorment disparà una seixantena de projectils, en aquesta nova acció, entre tots tres creuers tan sols dispararen vuit projectils, l'equivalent a una única salva del *Canarias*. Una exhibició de força el triple que en el *raid* de desembre de 1936, tot i que amb un volum de foc que no arribà ni a una sisena part de l'anterior.

L'explicació és que aquest grup de creuers van voler tastar el nivell de la defensa costera. L'informe de la intel·ligència franquista més actualitzat, de finals novembre de 1937, apuntava l'existència de dues bateries en construcció –la de Puig Clapé i la de Port de la Selva– i una operativa en el cap Norfeu amb els poderosos canons *Vickers* de 305 mm procedents d'una de les torres del cuirassat *Jaime I* –un error manifest– en el sector que el grup del *Canarias* atacaria quasi tres mesos després[25].

Tàcticament, el comportament de l'artilleria de costa republicana fou excel·lent. Si llegim el *Reglamento para la instrucción del tiro de la artillería de costa*, manual vigent en esclatar la guerra i obra de referència fonamental per als republicans, un dels preceptes bàsics del comandament en l'acció conjunta de les bateries costaneres era “no descubrir injustificadamente la situación de aquellas [baterías]”[26]. O sia, calia obrir el foc sense precipitacions, cercant la combinació de solucions de foc més òptimes. La bateria de Puig Clapé trencà el foc quan el grup del *Canarias* estava a sis quilòmetres de la costa. Això suposa que l'artilleria republicana disparà, tal i com es podrà apreciar, a mitjan del seu abast eficaç i, possiblement, com a resposta immediata contra la primera salva –i per cert, única– del *Canarias*. Guanyessin la posició des d'aigües espanyoles o franceses, per centrar punteria directa sobre l'objectiu, des d'un punt de vista tàctic, una solució a mig abast eficaç era molt més precisa i dissuasiva que una precipitada salva sobre el límit de l'abast eficaç. Davant la possibilitat de noves salves des de la costa dins l'abast eficaç des de Puig Clapé o des d'altres bateries que no haguessin trencat el foc o, fins i tot, la conducció d'atacs aeris, el grup del *Canarias* es va retirar.

Els canons de Puig Clapé

Pot semblar mentida, però la 12ª Bateria de l'Agrupació Nord de Defensa de Costes fou armada amb canons alemanys, d'un tipus que la *Whermacht* utilitzà posteriorment durant la Segona Guerra Mundial com a peces de costa, desplegant un bon nombre de bateries similars per protegir l'anomenat *Mur Atlàntic*. És possible que els nazis, exempts de qualsevol prejudici ideològic, a canvi d'un substancial quantitat de diners haguessin enviat aquests canons? El cas polonès és del tot il·lustratiu del negoci que suposà per aquest país la venda d'importants quantitats d'armament, tot i les reserves de caire ideològic que aquest govern conservador guardés sobre el règim republicà. Però els fets s'ajusten a una realitat molt més complexa[27].

Com s'ha contextualitzat a l'anterior epígraf, el naixement de la bateria costanera de Puig Clapé és la resposta republicana a l'atac del creuer *Canarias* del 20 de desembre de 1936. Un agent dels serveis secrets britànics explicava la gestació de la bateria de Puig Clapé: “a últimos del mes de Enero [de] 1937”, setmanes després del primer canoneig,

“el Consejero de Defensa de la Generalitat, acompañado por una escolta muy numerosa en la que figuraban los Jefes de Artillería y de Ingenieros –ningún marino– pero muchos políticos, se trasladó a Port Bou para elegir emplazamiento adecuado para instalar una batería; con el objeto de «alejar» [sic] a los barcos que intentaran bombardear este pueblo”.

El document, redactat amb tota probabilitat pel capità **Allan Hillgarth**, cap del SIS, té un lapsus[28]. L'objectiu per protegir no era el poble de Portbou, sinó el viaducte de Colera[29]. Atesa l'experiència del *raid* previ, la futura bateria hauria de ser capaç de resultar eficaç sobre aigües jurisdiccionals franceses. Fins i tot, un informe posterior del tinent coronel **Luis Salinas García**, responsable de la defensa costanera d'aquella zona, parla obertament de la necessitat de que aquesta bateria dirigís els seus focs contra aigües franceses: *"no es obstáculo para esto, que ejerciéramos la interdicción en aguas jurisdiccionales francesas, ya que sólo se verificaría en momentos de agresión de un buque faccioso. Es decir que la transgresión «de facto» de los Tratados internacionales correría a cargo de los rebeldes"*[30]. D'aquesta manera *"suprimiríamos radicalmente todos los ataques que hoy se verifican en los límites de nuestra zona jurisdiccional y aquellos que, so capa de la imprecisión de los lindes, se efectúan en aguas jurisdiccionales francesas (caso palpable del bombardeo del puente de Culera por el «Canarias» efectuado desde la altura de Cerbère)"*.

Tornant a l'informe d'**Hillgarth**, es pot apreciar la importància de la bateria que havia de foragitar qualsevol "pirata" franquista. El conseller esmentat és el guixolenc **Francisco Isgleas**, i l'espia recull la discussió sobre l'emplaçament de la bateria: *"primeramente se fué al monte N. pero se abandonó porque la vertiente N. pertenece ya a Francia y la línea fronterera [sic] corre de E. a W. por la cima del monte. En vista de ello se eligió el monte S. en su parte más cercana al mar y junto a la carretera"*.

El tema de l'artillat ja eren figures d'un altre paner. Així, el *"Jefe de Artillería hizo observar que no disponía de cañón alguno para llevarlo a la batería de Port Bou"* tal i com **Hillgarth** anomena la bateria de Puig Clapé, turó que pertany a tramontana a Portbou i a migdia a Colera, *"pero como Isgleas es del país, dió la orden de que cuando estuviese construida se llevasen «dos cañones» de una de las dos baterías del Golfo de Rosas"*. Tot i aquesta solució circumstancial, *"la batería [es] para cuatro piezas de 155 mm"* i afegeix que *"se ha construido con toda solidez, empleando cemento armado, se ha construido también un buen camino a la batería: lo que no se ha llevado son los cañones"*[31].

Quins eren aquests canons de 155 mm. de costa que esmenta **Hillgarth**? Novament gràcies al contrast amb l'informe posterior ja esmentat del tinent coronel **Luis Salinas García** es poden precisar les característiques d'aquest material. Aquest oficial, de profundes conviccions republicanes, fou comandant principal d'artilleria de la Base Naval de Roses. A més d'un experimentat militar -havia servit durant anys al Regiment d'Artilleria de Costa núm. 3 de Cartagena- era pilot aviador. Participà a l'aixecament de Jaca, pel qual fou processat (i posteriorment indultat per la República); s'acollí al retir atorgat pel la Llei Azaña, però amb l'esclat de la guerra tornà al servei actiu, participant al setge de Toledo abans d'assumir la Comandància Principal d'Artilleria de Costa de la Base Naval de Roses, comandament en el qual quedà integrada la 12a. Bateria de Puig Clapé[32]. El seu projecte de defensa contemplava *"dos piezas del 15,24 [cms] en Punta Milá; la torre del Jaime I en cabo Norfeo -límite geográfico del Golfo- y las dos restantes piezas del 15,24 [cms] en Puig Clapé"*. **Salinas** aporta més detalls sobre aquestes peces *"del 15,24 [cms] de Costa, Wickers [sic], mod. 1923"*[33].

Cal entendre que la Conselleria de Defensa de la Generalitat, responsable de la defensa de costes fins principis de maig de 1937, demanaria al govern republicà el seu enviament. Aquest material era fabricat a la factoria de la *Sociedad Española de Construcciones Navales* de Reinosa (Santander) sota llicència britànica. A principis de 1937, tot i que complicat, era factible que els canons fabricats a Reinosa poguessin arribar a Catalunya[36]. Una altra solució podia ser el desartillat parcial d'alguna bateria ja existent. Aquest va ser el cas de les noves bateries de 152,4 mm construïdes a Almeria amb canons de les bateries de Cartagena. Fins i tot, un informe de l'espionatge franquista esmenta la possibilitat d'artillar la bateria de Punta Milà, la bessona de Puig Clapé, amb canons *Vickers* 152,4 mm procedents de Menorca[37].

Com fos, el fet és que equipar a curt termini amb moderns canons *Vickers* la bateria de Puig Clapé no era quelcom factible. Quins eren els “canons de Roses” que el conseller **Isgleas** volia portar com solució de circumstàncies? **Hillgarth** feia molt bé d'emprar les cometes de forma metalingüística per anomenar canons a aquells estris. Per defensar la costa empordanesa es va haver d'anar pràcticament al museu. Eren canons *Krupp* d'acer de 150 mm rígid model 1875, una autèntica antigalla donada de baixa feia anys, que provenia del Parc d'Artilleria de Barcelona[38]. Un canó del tot obsolet, de només 6 quilòmetres d'abast eficaç, enfront de la vintena llarga que tenien els canons de 203 mm del *Canarias*.

Mentre es construïa la instal·lació de la nova bateria de Puig Clapé, un alferes desertor destinat a les milícies de costa havia informat els franquistes del desplegament a Portbou “a 1.500 metros de la frontera hay una batería de tres piezas de 15.5 mandada por un brigada que han ascendido a capitán”[39]. Aquest emplaçament concorda i matisa l'informe de **Hillgarth** sobre la idea inicial del conseller **Isgleas** de fer una bateria de costa al nord de Portbou. Però aquesta bateria seria desmuntada i enviada al front d'Extremadura, juntament amb d'altres peces menors que guarnien la costa catalana. Gràcies a aquest detall, es pot saber que l'artillat d'aquesta bateria de circumstàncies era, a l'igual que la del Puig Rom de Roses, de vetustos canons *Krupp* 150 mm model 1875. Molt il·lustratiu és que poc després des de la Comandància Principal d'Artilleria de la costa catalana es demanés la devolució, entre d'altres materials, de “la Batería de tres cañones Ac. 'KRUPP' modelo 1875... que se halla en el Frente de Extremadura ”[40]. La pertinença a l'artilleria de costa catalana, el model i l'estranya xifra de tres unitats confirmen que eren els canons que havien estat emplaçats a Portbou. És possible que la Generalitat de Catalunya considerés la cessió d'aquest vell material a canvi de l'arribada en un futur dels moderns *Vickers*.

Els canons *Krupp* d'importació francesa

Però la caiguda del Nord, canvià el panorama. Les tropes franquistes prengueren la factoria de Reinosa el 16 d'agost de 1937, amb la qual cosa s'esvaï la possibilitat de l'arribada de *Vickers* nous de trinca. Tampoc cal considerar prudent el desartillat de Menorca, atesa que la resta de les Balears eren en mans franquistes. Finalment, tampoc els vells *Krupp* de 150 mm model 1875 van ser desplaçats a Puig Clapé, atès que els dos canons que hi havia al Puig Rom de Roses eren operatius encara el 30 de novembre de

1937. En aquella data, existia la previsió de traslladar-los a una nova bateria que havia de fer-se a Punta Prima, al terme de Cadaqués. En aquest mateix informe, en relació a les peces que havien d'anar destinades a Puig Clapé, s'informa que cal "*comprobar si los asentamientos hechos van bien con las piezas que son de modelo diferente a las proyectadas*". O sia, no són canons de costa *Vickers* 152,4 model 1923. Però tampoc canons de campanya adaptats *Krupp* 150 model 1875. Com es pot apreciar, es fa esment de la necessitat d'adaptar els pous d'assentament dels *Vickers* a un material que no és un canó de campanya de circumstàncies. Sobre l'artillat definitiu ens parla una ordre en relació a la proposta per a una bateria a Montgat. Aquesta havia de fer-se amb "*2 [piezas] de 149 Krupp rígido, de idéntico modelo a las ya emplazadas en Punta Clapé*" [41]. Encara que de forma genèrica a les peces *Krupp*, són anomenades com de 150 mm, la veritat és que el calibre real d'aquest fabricant alemany és de 149,1 mm.

Aquest material, que no cal confondre amb les homònimes antigualles decimonòniques que guarnien el Puig Rom de Roses, havia entrat a territori espanyol per ferrocarril. Ja al mes de desembre de 1937, concretament el dia 21, la Inspecció General d'Artilleria de la República manifestava que "*se ha dado con fecha de anteayer [día 19] orden al C.O.P.A. de envío por ferrocarril del material que a continuación se expresa con objeto de que por las Agrupaciones Norte y Sur de Artillería de esa Defensa de Costas se proceda a la organización y montaje del mismo*" [42]. En concret, aquesta ordre és la relativa al lliurament per part del Centre d'Organització Permanent d'Artilleria (COPA) –unitat amb un destacament al castell de Sant Ferran de Figueres[43]– a l'Agrupació Nord de Defensa de Costes de dos canons *Vickers* rígids de 150 mm i els ja esmentats 149,1 mm *Krupp* a Montgat. O sia els canons de Puig Clapé i de Montgat eren exactament els mateixos, el material va entrar per la frontera en ferrocarril, i dos canons van ser apartats. La documentació esmenta de manera explícita que la bateria encara estava desartillada i que "*las piezas se encuentran en Port-Bou*". Van ser aixoplugades en el túnel ferroviari que passa per sota, per tal de preservar-les en cas de bombardeig aeri, pràctica habitual tal i com s'ha exposat. La resta dels nous canons rebuts a la frontera, serien enviats pel destacament figuerenc del COPA a diferents destinacions, entre elles els dos canons de Montgat als que ja s'ha fet referència.

L'embolic està servit. Eren canons *Krupp*, però no eren fabricats a Espanya sota llicència. Era per tant, un canó que provenia de l'estranger, la qual cosa porta a la idea que fos alemany. A més, el gran problema, tal i com s'ha esmentat, era si les noves peces serien adaptables als assentaments originals. O sia, calia veure si els pous fets per als *Vickers* eren adaptables per aquestos *Krupp*. L'únic model de canó *Krupp* de 149,1 mm rígida i fàcilment adaptable al servei com a material d'artilleria de costa es el model KL/45, peça d'artilleria naval utilitzada tant per destructors com per submarins alemanys durant la Primera Guerra Mundial (1914-1918). No és sostenible pensar que els nazis subministressin aquesta arma a la República, però sí que ho és que algun altre país en disposés.

La clau que soluciona aquest enigma són les notícies coetànies que rep el Quarter General de Franco, a través de les activitats d'intel·ligència, relatives a l'adquisició de material i assistència tècnica des de França. Efectivament, la marina francesa tenia als seus magatzems el *Krupp* 150 KL/45. Fins feia poc havien estat en servei vaixells amb aquest

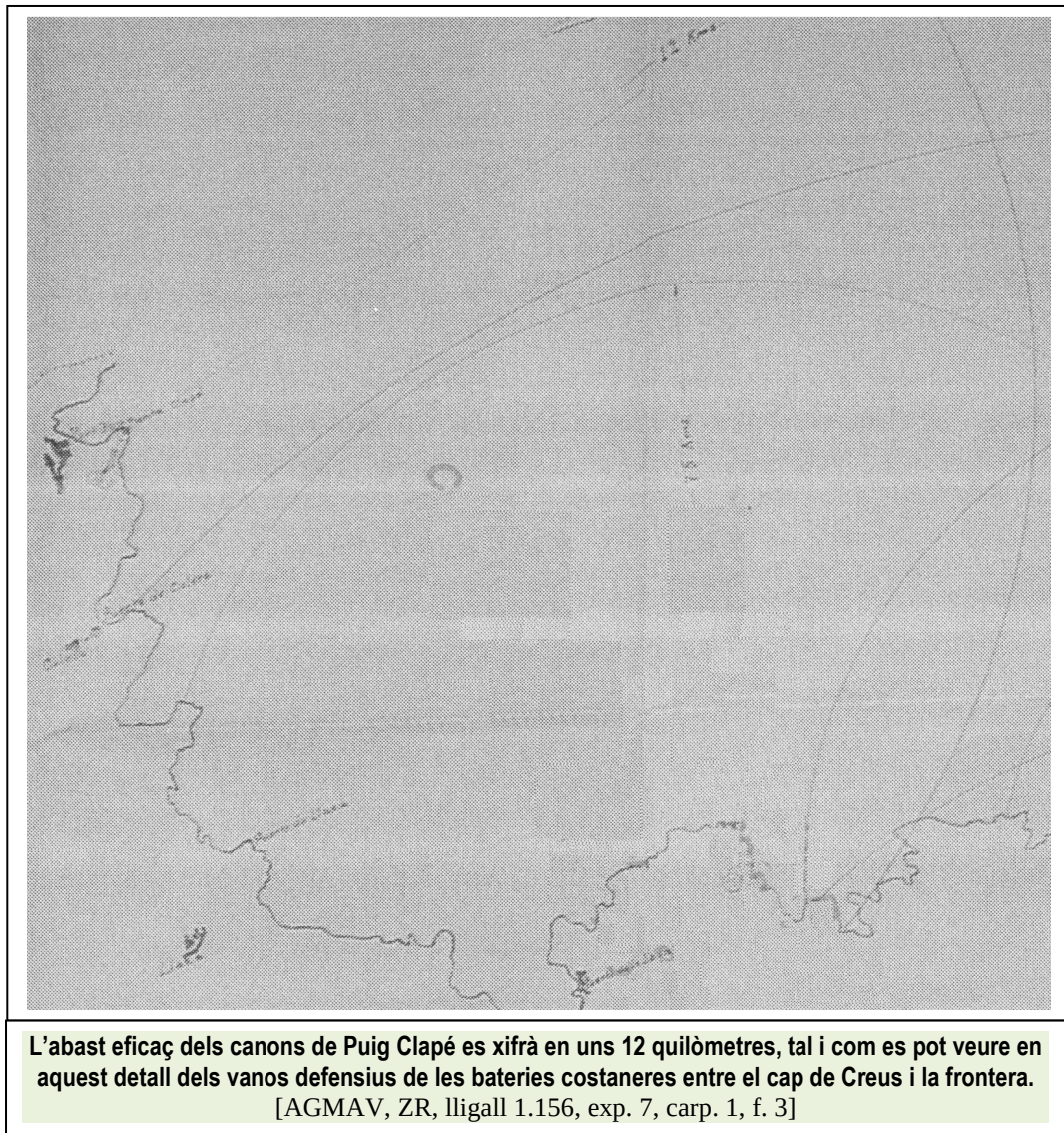
armament. En concret, el destructor *Amiral Sénès*, l'antic Z-113 alemany, cedit a França el juny de 1920 com a compensació de l'armistici de 1918. Aquesta nau, en servei fins 1935, fou desartillada a l'arsenal de Toló i enfonsada en ser utilitzada com a blanc en un exercici de tir el 19 de juliol de 1938[44]. Aquests canons equiparen la bateria de Puig Clapé. Més encara quan un informe de la intel·ligència franquista fa esment explícit a la possibilitat que el canons emplaçats a Puig Clapé fossin francesos. Pels analistes dels serveis d'intel·ligència, contrastar les informacions subministrades era quelcom de complicat ateses les limitacions tècniques dels informants i el grau d'intoxicació a què aquests podien haver estat sotmesos. És més que probable que en alguns casos, el contraespionatge republicà deixés marxar, intoxicats amb falses notícies, alguns dels evadits cap a zona franquista. Així, en un informe es fa esment, al fantasiós desplegament a Portbou d'un "*cañón del 305, en el sitio más saliente al mar, entre este punto y Culera*". Tot i aquesta i d'altres esbojarrades notícies, la intel·ligència franquista va arribar a creure que la bateria de Puig Clapé ja era operativa a mitjan 1937, la qual cosa és falsa, tal i com evidencia la documentació republicana ja esmentada. Un informe d'un analista del 2 de juny de 1937 parla de que a "*Puig Clapera [sic]... hay emplazados dos cañones de 15 cms*"[45].

Però en aquest cas, el document que identifica els canons de Puig Clapé com a francesos, és un informe en què s'ha fet un bon triatge entre el gra i la palla. Identifica correctament a l'esmentat **Luis Salinas** com a cap d'artilleria de la Base Naval de Roses. També encerta el nom de la bateria de Puig Clapé, la qual és citada correctament com la núm. 12, referint-se al seu artillat com a "*Krupp 150? o franceses? 145 [sic]*"[46]. I és que les bones prestacions d'aquesta arma alemanya impressionaren als francesos, que copiaren el disseny per al seu canó naval model 1927 de 138,6 mm i 40 calibres de tub. Tot i el petit lapsus, ja que el calibre del canó francès és de 138,6 mm i no de 145 mm, atesa la procedència i la similitud del material, l'analista d'intel·ligència dubtava entre el *Krupp 150 KL/45* o la versió francesa inspirada en aquest canó.

Tot i les possibles confusions que es podrien originar, la descripció de material que anava a guarnir la bateria de Montgat, exactament igual que la de Puig Clapé, és il·lustrativa. La bateria de Montgat havia de creuar els seus focs, per tal de defensar Barcelona, amb una altra a Montjuïc. Aquesta última anava equipada amb dos canons *Vickers* de 150 mm rígids, dels quals s'esperava un abast eficaç d'uns 18 quilòmetres. La bateria de Montgat és descrita "*también de material rígido del últimamente llegado, pero de algo menos de alcance y potencia que la citada [de Montjuïc]*"[47]. O sia, tenia més del doble d'abast que el *Krupp* d'igual calibre model 1875. Amb la càrrega de projecció adequada, el *Krupp 150 KL/45* podia abastar eficaçment fins a 14,5 quilòmetres, tot i que les càrregues disponibles fetes en període de prova reduïren les expectatives fins els 12 quilòmetres[48].

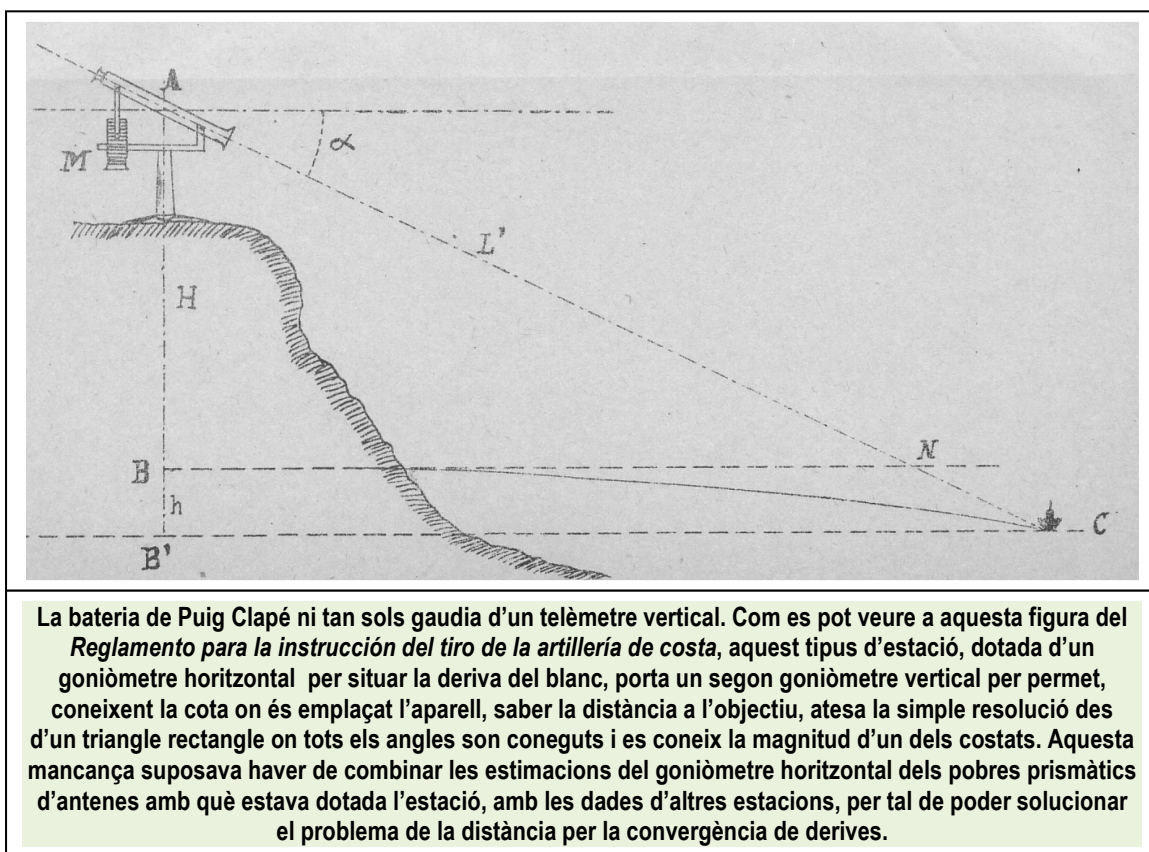
El canó *Krupp 150 KL/45* podia tenir un rendiment òptim com a peça de tir ràpid. Una dotació ben instruïda podia arribar a fer entre 4 i 5 trets per minut. Però els inconvenients materials existiren. Un d'ells eren les greus limitacions telemètriques en allò relatiu a la direcció del tir. El comandament de la bateria disposava d'una única base telemètrica consistent en uns tristos prismàtics d'antenes[49]. Ni tan sols comptava amb un telèmetre vertical. Amb uns prismàtics d'antenes, tan sols podia executar-se la triangulació

necessària per a obtenir dades per a l'acció de foc en combinació amb una segona estació telemètrica. Aquesta, també dotada amb el mateix aparell, es trobava a quasi 8 quilòmetres. al Sudest, al lloc de comandament de la bateria de Port de la Selva. Això suposava per a l'enemic un avantatge afegit que es podia resumir en matar dos pardals d'un tret. Si el lloc de comandament de la bateria de Port de la Selva era destruït, la bateria de Puig Clapé seria incapaç de fer foc per la manca de dades telemètriques per a dirigir el tir, i restaria inoperativa.

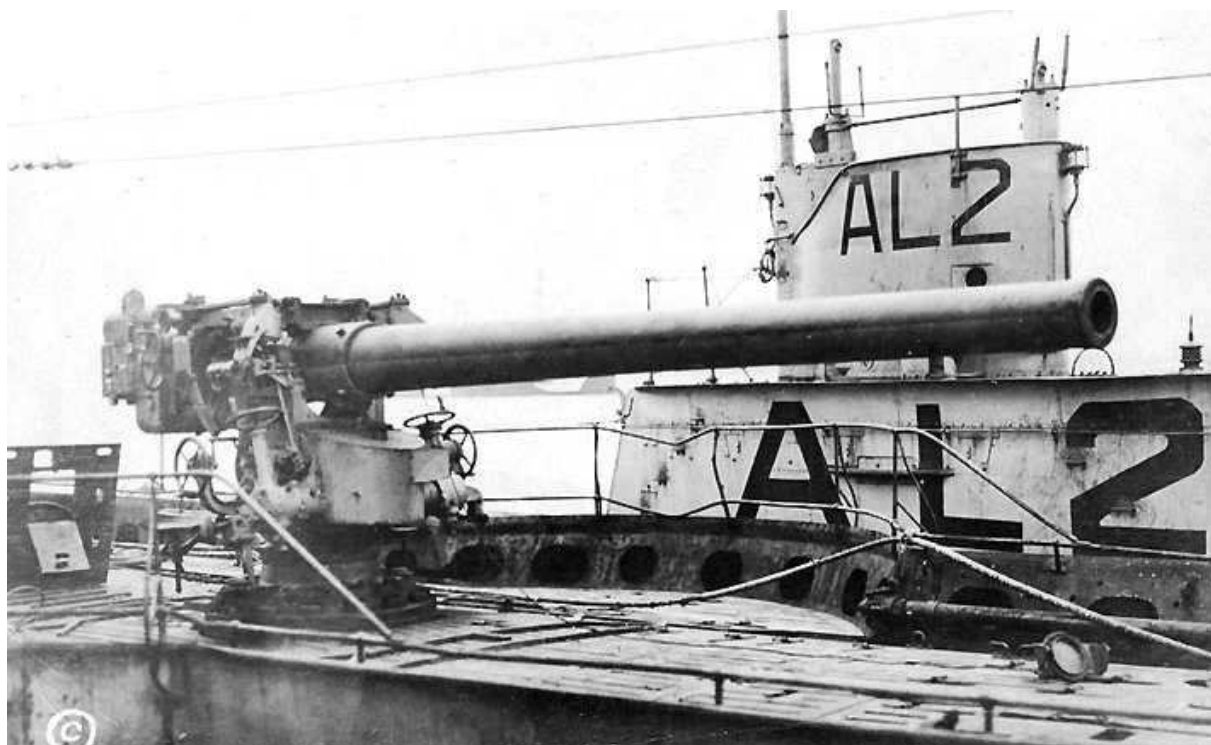
Però els problemes no s'acabaven amb totes les greus limitacions ja apuntades. Un altre era l'amunicionament. En l'única entrada en combat de la bateria, el duel contra el *Canarias*, el *Baleares* i l'*Almirante Cervera* del 18 de febrer de 1938, la resposta als vaixells va ser curta, solament un tret, atès que l'iniciador d'un dels projectils fallà. Així descriu l'acció un informe republicà:

“a las 11[0]8 se avistaron desde Port-Bou cinco buques facciosos que a las 11,20, efectuaron 8 disparos sobre el Puente de Culera, cayendo cuatro proyectiles al mar y los restantes en las proximidades del citado puente sin ocasionar daños ni víctimas. Se han recogido varios trozos de metralla y dos espoletas que llevan la siguiente inscripción : SECN-A 1936 Ex 752-12cm uno y la otra la misma con el nº 729. Los buques eran CERVERA, BALEARES, CANARIAS, NEPTUNO Y JUPITER; se situaron a unos seis kilómetros de la costa en el sector de tiro de la batería de Puig Clapé; esta rompió el fuego sobre ellos no pudiendo hacer más que un disparo por haber fallado los estopines; se ordena que estos sean comprobados y sustituidos los que no estén en condiciones de uso eficaz” [50].

Tàcticament, les bateries costaneres actuen per salves. Dit amb d'altres paraules, tots els seus canons disparen alhora per tal de batre una mateixa zona. O sia, el resultat fou que els dos canons van fer foc alhora, però tan sols un d'ells va disparar. Davant la curta distància entre ambdós canons i el risc d'explosió en retirar l'iniciador percutit amb el tancament obert, es va suspendre el foc i es retirà la dotació, i cal suposar que un artíficer va haver de buidar l'ànima del canó.

El contrast amb el desolador panorama de mancances que s'ha dibuixat és que els homes de la 12a Bateria de l'Agrupació Nord de Defensa de Costes van aconseguir amb un sol tret que els creuers franquistes no destruïssin el pont de Colera.

Aquesta arma fou dissenyada pel servei tant a destructors com a submarins, que van ser anomenats *U-boat Kreuzers*. A la fi de la Primera Guerra Mundial, vaixells armats amb aquestes armes van ser transmesos per la marina alemanya com a reparacions de guerra, com fou el cas del destructor Z-113, allistat per l'armada francesa com *Amiral Sénès*. La fàcil manipulació del canó, gràcies al mecanisme semiautomàtic de càrrega de la culata, impressionà els francesos, que copiaren el seu disseny pel seu canó naval model 1927 de 138,6 mm i 40 calibres. Durant la Segona Guerra Mundial, els alemanys milloraren la munició d'aquesta arma, augmentat el seu abast eficaç de 14,5 quilòmetres (abast al que les republicans mai arribaren) fins els 15,9 quilòmetres, i utilitzant-la àmpliament per equipar vaixells corsaris i bateries costaneres.

[www.navweaps.com/Weapons/WNGER_59-45_tbts.htm]

CANÓ D'ACER KRUPP 150 KL 45 UBTS + TBTS	
País d'origen	Alemanya
Data d'inici de la producció	1917
Calibre	5.9" (= 149,1 mil·límetres)
Pes de l'arma	3.990 quilograms
Longitud total	6,675 metres
Longitud de l'ànima	6,291 metres
Cadència	4 – 5 trets per minut
Pes del projectil	45,3 quilograms
Pes del propel·lent	8,32 quilograms
Velocitat inicial del projectil	680 metres/segon
Abast eficaç	14.500-15.900 metres

ANNEX

[Els serveis secrets britànics, tal i com demostra aquest fragment transcrit d'un informe (AGMAV, CGG, lligall 246, exp. 1, f. 5-7), tenien un coneixement aprofundit de la costa catalana. El document fou tramès pels britànics a la base del SIFNE a París. Va ser la informació més fiable de la qual disposaren els franquistes sobre el folre del pont de Colera]

CULERA.- Es la cala que se encuentra después de Port Bou, marchando en dirección S. El ferrocarril que viene de Francia entra en ella por un túnel que la une a la de Port Bou, pero dentro del túnel ha ido ganando en altura, la vía férrea atraviesa la cala de Culera por medio de un largo viaducto, sostenido por sólidos pilares de piedra y una superestructura de gruesas vigas de hierro.

El viaducto tiene la longitud de un "furlong" y los pilares centrales tienen una elevación de 112 pies.

Se comprende la gran importancia que tiene este puente para los rojos, y los frecuentes ataques navales y aéreos para destruirlo, cosa que hasta la fecha -mayo [de] 1937- no han conseguido.

Para defenderlo se propusieron al Estado Mayor de Barcelona tres proyectos.

El primero estudiado por el comité de ingenieros de la compañía Madrid Zaragoza Alicante, a cuya red pertenece la línea férrea. Este proyecto consistía en desviar la línea, de modo que fuera bordeando a media ladera los lados de la cala, para evitar tener que pasar el viaducto, que de este modo sería innecesario. El proyecto preveía una duración de ejecución de las obras de un mínimo de ocho meses trabajando con toda intensidad, y un gasto de más de dos millones y medio

de pesetas. Las obras podían empezarse a primeros de Enero [de] 1937, pues el proyecto quedó terminado y fue aprobado por el comité del ferrocarril en Diciembre [de] 1936.

El segundo proyecto fue presentado por los ingenieros de Obras Públicas y en su esencia era análogo al anterior, diferenciándose en que la desviación que se daba a la línea férrea, era de menor desarrollo que en el proyecto anterior; el gasto era de cerca de dos millones de pesetas, y la duración de los trabajos se estimaba en seis meses.

Como se ve los dos proyectos anteriores eran de abandono del viaducto, para que en caso de que fuera destruido, el tráfico no sufriera interrupción.

*El proyecto que el Estado Mayor aprobó y que realizó enseguida, fue el del Coronel **Durán**, que consistía en rodear todos los cinco pilares y los soportes de sacos de tierra y piedras, para que fueran estos refuerzos los que sufrieran el fuego de proyectiles y bombas y pudieran quedar los pilares siempre indemnes.*

Como se llevó personal suficiente en menos de un mes quedó este proyecto llevado a efecto, y los varios bombardeos sufridos, han plenamente demostrado su eficiencia.

NOTES

[1] "Con orgullo, con modestia y con gratitud". El PSUC viu [En línia]. Disponible a: <http://www.psuc.org/content/view/4156/25/>

[2] Arxiu General Militar d'Àvila [= AGMAV], Cuartel General del Generalísimo [=CGG], llig.271, exp.8, f.164 i exp.5, f. 91.

[3] AGMAV, CGG, llig. 271, exp. 4, f. 164.

[4] AGMAV, CGG, llig. 271, exp. 4, f. 164.

[5] Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà [= ACAE], Fons Municipal de Colera, capsa 8, exp. any 1938.

[6] AGMAV, CGG, llig. 275, exp. 9, f. 1-5 i ALCOFAR NAS-SAES, JOSÉ LUIS. *La aviación legionaria en la guerra española*. Barcelona: Euros, 1975, p. 109-113.

[7] El SIFNE, acrònim de Servicio de Información de la Frontera del Norte de España, era una agència externa a l'entrellat de la intel·ligència franquista, estretament relacionada amb la Lliga Regionalista. El seu cap fou **Josep Bertran i Musitu**, autor de la primera monografia sobre el tema: *Experiencias de los Servicio de Información del*

Nordeste de España. Madrid: Espasa-Calpe, 1940. El SIFNE tenia bases operatives a Marsella, Perpinyà, Tolosa de Llenguadoc o Biarritz, amb la missió d'espiar a França els moviments republicans per tal d'aconseguir compres d'armes, materials i combustibles evitant el Comitè de No-Intervenció.

[8] AGMAV, CGG, llig. 275, exp. 9, f. 2.

[9] Hi ha abundant documentació al respecte: AGMAV, CGG, llig. 271, exp. 2, f.113-119; exp. 3, f. 13-18; i exp.

4, f. 38, que vinculen a **Jules Cruzel** a la causa republicana.

[10] AGMAV, CGG, llig. 275, exp. 9, f. 9.

[11] CEREZO, RICARDO. *Armada española, siglo XX*. Madrid: Poniente, 1983, t. III, p. 172.

[12] AGMAV, CGG, llig. 275, exp. 9, f. 12.

[13] DE LA FUENTE DE PABLO, PABLO. "Un pont massa proper. Un relat dels bombardeigs que patí el poble de Colera a través de la memòria de l'octogenari Francisco Ribera", *Alberes*, 3 (2009) 62-63, p. 62.

[14] Fins i tot, el *Canarias* no arribà ni tant sols a utilitzar la seva artilleria principal. Vide CLARÀ RESPLANDIS, JOSEP. "Bombardeig de Roses i nit de terror". *Revista de Girona*, 118 (1986) 72-76, especialment la 73.

[15] En relació a l'enfonsament de l'*Almirante Ferrándiz*, vegeu CEREZO. *Armada española...*, t. III, p. 158-161.

[16] AGMAV, CGG, llig. 275, exp. 9, f. 6.

[17] AGMAV, CGG, llig. 275, exp. 9, f. 18.

[18] AGMAV, CGG, llig. 275, exp. 9, f. 32 i llig. 246, exp. 1, f. 5-7.

[19] AGMAV, CGG, llig. 275, exp. 9, f. 26.

[20] AGMAV, CGG, llig. 275, exp. 9, f. 32 i 28.

[21] ALCOFAR. *La aviación...*, p. 113; DE LA FUENTE. "Un pont...", p. 63 i AGMAV, CGG, llig. 275, exp. 9, f. 59.

[22] AGMAV, CGG, llig. 275, exp. 9, f. 68.

[23] AGMAV, CGG/275/9/f. 69-88.

[24] AGMAV, ZR [= *Zona Republicana*], llig. 1.317, exp. 6, carp. 3, f. 1

[25] AGMAV, CGG, llig. 351, exp. 20, f. 13.

[26] Així s'expressa el *Reglamento para la instrucción del tiro de la artillería de costa* de 1927

y el tiro contra dragaminas. Cadis: Imprenta de Juan A. Santander, 1927, t. II, p. 15, obra de referència fonamental per als republicans, que l'utilitzaren a bastament. Vegeu l'evidència a AGMAV, ZR, llig. 1323, exp. 7, carp. 6, f. 1-20, un breuari mecanografiat que transcriu epígrafs sencers d'aquest text normatiu de l'any 1927.

[27] HOWSON, GERALD. *Armas para España. La historia no contada de la Guerra Civil española*. Barcelona: Península, 2000, p. 152-164. Aquest sistema era el conjunt de poderoses fortificacions costaneres fetes pels nazis al litoral ocupat des d'Holanda fins a la desembocadura del riu Loira a França. La seva missió havia de ser aturar un desembarcament aliàt. Sobre l'ús d'aquest armament, ZALOGA, STEVEN. *The Atlantic Wall (1): France*. Oxford: Osprey Publishing, 2007, p. 54.

[28] AGMAV, CGG, llig. 246, exp. 1, f. 5-7. Sobre aquest afer, DE LA FUENTE DE PABLO, PABLO. *Història militar de la Guerra civil a la comarca de la Selva. Patrimoni i memòria republicana*. Santa Coloma de Farners: Centre d'Estudis Selvatans, 2010, p. 33 i 61-62.

[29] Vide annex documental.

[30] AGMAV, ZR, llig. 545, exp. 1bis, f. 5

[31] AGMAV, CGG, llig. 246, exp. 1, f. 7.

[32] Archivo General Militar de Segovia [= AGMS], 1ª Sección, Sig. Top. CG/S-37.

[33] AGMAV, ZR, llig. 545, exp. 1bis, f. 5

[34] El *Reglamento para la instrucción del tiro de la artillería de costa...*, t. I, p. 27, diferencia entre cinc tipus de bateries de costa: de canons de calibres grans, mitjans i petits; d'obusos; i auxiliars (antiaèries o de defensa mòbil). El calibre gran era aquell superior a 240 mm, peces totes de tir lent. El calibre

mitjà, associat al tir ràpid, amb una cadència de diversos trets per minut, era el comprès entre els 150 i els 240 mm.

[35] Aquesta dada ha estat contrastada per un dels protagonistes de l'acció, l'aleshores comandant (i avui dia tinent coronel) d'artilleria diplomat d'Estat Major **Antonio Luzón Muniesa**.

[36] Tot i que les dades no són concretes, a Reïnosa, en esclatar la guerra es trobaven en estat avançat de fabricació 24 noves bateries. SALAS LARRAZÁBAL, RAMÓN. *Los datos exactos de la Guerra Civil*. Madrid, Fundación Vives de Estudios Sociales, 1980, p. 76.

[37] AGMAV, CGG, llig. 351, exp. 20, f. 13.

[38] Els serveis secrets franquistes ja estaven assabentats de l'ús que feien els republicans d'aquest material a les defenses de la badia de Roses. AGMAV, CGG, llig. 351, exp. 20, f. 6.

[39] AGMAV, CGG, llig. 351, exp. 10, f. 2.

[40] AGMAV, ZR, llig. 548, exp. 1, f. 96.

[41] AGMAV, ZR, llig. 545, exp. 1bis, f. 6 i 14.

[42] AGMAV, ZR, llig. 545, exp. 1bis, f. 14.

[43] AGMAV, ZR, llig. 548, exp. 2, f. 50.

[44] Service Historique de la Défense [= SHD], *Marine-Toulon*, sig. top. C81.

[45] AGMAV, CGG, llig. 351, exp. 18, f. 2 i exp. 10, f. 47.

[46] AGMAV, CGG, llig. 351, exp. 19, f. 3.

[47] AGMAV, ZR, llig. 545, exp. 1bis, f. 22.

[48] AGMAV, ZR, llig. 545, exp. 5, f. 11.

[49] AGMAV, ZR, llig. 1317, exp. 12, carp. 6, f. 2.

[50] AGMAV, ZR, llig. 1317, exp. 6, carp. 3, f. 1.

EL PERSONATGE:

Pau Anton Llorenç Prim Estapà, tinent coronel d'infanteria (1780-1834)

[27/4/10+2]

Alfredo Redondo Penas
Historiador i arxiver
alfredoredondo@ozu.es

Moltes vegades ens fixem en el nom dels personatges que han entrat en la Història per la porta gran, però no tenim en compte que rera hi ha un antecessor, quasi sempre el pare, que, amb el seu exemple i trajectòria militar li obrí camí, com és el cas que ens ocupa. El general **Joan Prim i Prats** és un d'aquests personatges privilegiats de la nostra Història Militar.

El seu pare, **Pau Anton Llorenç Prim Estapà** fou batejat el 16 de maig de 1780 a la parròquia de Sant Pere de Reus, pel vicari **Pau Rius**(AGMS, Sec., 1, exp. P-2.858, f. 6). Era fill del notari **Ramon Prim** i de **Maria Francesca Estapà**. Segons una sèrie de cartes del general **Prim** que custodia l'Arxiu de l'Acadèmia d'Infanteria de Toledo, a la partida de defunció del seu pare **Pau**, figurava

que era natural de Verdú(**DIEGO [2003] 19, n.8**).

Va casar-se, el 21 de març de 1808, en primeres noces, amb **Engràcia Corbella**, filla del ferrer **Josep Corbella**(**ANGUERA [2003] 20**), però aviat enviudà i el 28 d'abril de 1812, essent ja sergent major de la segona divisió del cos de preferències del corregiment de Manresa i capità del regiment d'infanteria de línia 2n de Badajoz, es casà amb **Teresa Prats Vilanova**, de Reus, filla d'**Adrià Prats** i **Tecla Vilanova**. Foren testimonis de l'enllaç **Jaume Salvadó** i **Francesc Serrat**, ambdós comerciants. Oficià la missa **Agustí de Fivaller**(AGMS, id., f. 21; ACBC, *Fons municipal de Reus, cartes del general Prim*, núm. 283). Val a dir que el nostre personatge, possiblement per les circumstàncies derivades de la guerra antinapoleònica, no va sol·licitar la

imprescindible llicència als superiors, per la falta de la qual se'l va indultar el 19 de maig de 1815(OLIVAR [1975] 19).

Fruit d'aquest matrimoni, "el 12 de mayo de 1812 era bautizada **Maria Teresa Tecla** hija de Dn. **Pau Prim**, teniente coronel del tercer batallón de infantería segundo de Badajoz y de Da. **Teresa Prats**, cònjuges". El 31 de juliol de 1813 nasqué la segona filla, **Tecla Maria Josepa Ignàcia**. A l'acta de baptisme el pare apareix com a capità del regiment del Príncep, el mateix càrrec amb el qual era designat en el del tercer fill, **Joan**. Finalment, el 16 de maig de 1826 fou batejada una filla tardia, **Maria Josepa Ramona Daniela**. Aquesta darrera va morir als quatre mesos de néixer(ANGUERA [2003] 21).

Carrera militar

Exercí la carrera de les armes com a soldado "*desde el día veinte y siete de Abril del año mil setecientos noventa y siete hasta el día once de Julio del últimamente finido de mil ochocientos treinta y dos...*"(AGMS, id., f.3), acabant, en aquesta data, amb el grau de tinent coronel.

Durant el trienni de 1806 a 1808 exercí de notari a Reus però va canviar la ploma per les armes a l'inici del conflicte napoleònic. Segons consta a la documentació, ell mateix deixà testimoni de la seva decisió a l'únic llibre de protocols del període:

"En la villa de Reus y día veinte y cuatro de agosto del año mil ocho cientos y ocho. Yo el infraescrito Escribano Pablo Prim declaro que en virtud de nuestra gloriosa Revolución me ofrecí voluntariamente al servicio del Rey Ntro. Sor. y defensa de la Patria y

religión por lo que y mediante el que de antes ya había servido por el espacio de diez años al Batallón de Voluntarios 2º de Barcelona, es de Reus de la que obtuve licencia. Me concedió la Junta popular de dicha villa el grado de teniente ratificándolo después la Junta del corregimiento y la militar del batallón de voluntarios de Tarragona, por cuyo motivo dejé de ejercer la facultad de Escribano y quedar este Protocolo sin acabar el año. De todo lo que doy fe"

(AHT, **Inventari del Fons Notarial de Reus (1606-1912), protocol de Pau Prim, 1806-1808, Capsa 813, f. 77v.**).

Durant la seva trajectòria militar, estigué en diferents cossos, d'acord amb la reial ordre de 26 de novembre de 1814. Així, el trobem al batalló d'infanteria lleugera 2n de Barcelona, batalló lleuger de Tarragona, a la primera secció lleugera catalana, al regiment d'infanteria de línia 1r de Savoia, al regiment d'infanteria de línia 2n de Savoia, al d'infanteria de línia 2n de Badajoz, infanteria de línia del Príncep, al batalló del General del Centre, al Regiment d'infanteria de línia de Saragossa, i acabà al batalló de tiradors d'Isabel Segona.

Participà en diferents campanyes i accions de guerra, com la de Portugal i presa de Campo Mayor. El 1808 consta com a tinent de la cinquena companyia del primer terç de miquelets corregimentals(RECASENS [1958] 78), on va ser dels primers que se presentà creant una companyia de 105 homes que fou destinada al pont de Molins de Rei, a primers de juliol del mateix any. També se trobà a l'acció general que hagué al poble de Sant Boi del Llobregat, el dia 2 de setembre, essent comandant de les guerrilles

fixes de dit punt. També prengué part a les accions de Pontons, el 24 de novembre; la de l'Empordà i el Fluvià, exercint el servei d'escolta i guerrilla.

Ja el 1809, el trobem el 3 de febrer a Torredembarra. Fou comandant de les guerrilles durant tres mesos. El 14 de setembre va rebre la seva primera ferida greu per una bala de fusell, per la qual obtingué de la Junta Central el càrrec de capità d'infanteria.

El 21 de gener de 1810, estigué a Mollet i Santa Perpètua; posteriorment, era a Vic, Hostalric, Margalef i també a Tarragona, durant el setge **(Ve. A Carn! [2011] i MOLINER [2011])**. Estigué, així mateix, a la defensa del fortí de l'Oliva **(MURILLO [2011])** el dia que els francesos se n'empararen, però va poder refugiar-se a la ciutat, on va romandre fins el 28 de juny, que se rendí i fou fet presoner i dut a França. Pugué escapar-se i tornà a incorporar-se al servei, aquesta vegada al 2n Exèrcit. Allí tingué ocasió de participar a l'acció que el general **Blanch** féu el 25 d'octubre a Moriedro. En el setge i defensa de València, tornà a caure presoner per segona vegada, i per segona vegada es féu escàpol per tornar a incorporar-se al 1r Exèrcit.

El 1813, ostentava el títol de segon comandant de la columna destinada al poble de Montallà (Cerdanya); posteriorment, va estar al bloqueig de la ciutat de Lleida, des del 25 de desembre de 1813 fins el 14 de febrer de 1814 **(Ve. SÁNCHEZ CARCELÉN [2008^a]; SÁNCHEZ CARCELÉN [2008b] i SÁNCHEZ CARCELÉN-LLADONOSA [2008])**, data en la qual la plaça es lliurà a les tropes espanyoles, havent estat present en el desarmament i

rendició dels 1.500 francesos que la defensaren. Pels seus serveis, tant en el 1r com en el 2n Exèrcit, se li van abonar sis anys i vint-i-quatre dies de serveis efectius pel temps doble de campanya, segons la reial ordre de 20 d'abril de 1815.

De guarnició a Barbastro (Osca), sol·licità un certificat de full de serveis, que li fou entregat el 29 d'agost de 1817 **(ACBC, carta 292)**:

*“D. **Mateo Bellido**, teniente coronel de los reales ejércitos capitán de la 3ª compañía del voluntario batallón del regimiento de infantería de Zaragoza del que es coronado el señor brigadier don **Vicente Gonzalez Moreno** / Certifico: que a D. **Pablo Prim**, teniente coronel grado de capitán de la 6ª compañía del 3º batallón del expresado cuerpo, lo ha conocido en el primer ejército sirviendo en las sesiones y otros cuerpos desde el principio de el año ocho asta el finiquito de la pasada guerra todo lo que me consta por haber servido junto en el expresado ejército con el citado **Prim**, y para que conste a los fines que pueda convenirle doy la presente en Barbastro á veinte y nueve de Agosto de mil ochocientos diez y siete. / D. **Estevan Andreu**, Caballero de la Real y Militar orden de San Hermenegildo Teniente Coronel vivo, comandante del 3r batallón del Regimiento Infantería de Zaragoza interinamente teniente coronel mayor del mismo, del que es coronel el brigadier de los Reales Ejércitos, el señor D. **Vicente Gonzalez Moreno**. / Certifico: que la firma que antecede es la misma que acostumbra poner en todos sus escritos el capitán con grado de Teniente coronel del 2º batallón del expresado ejército D. **Mateo Bellido** y para que conste lo firmo en Barbastro en 29 de agosto de 1816”*

El 1825 tornà a reintegrar-se a l'antiga vida de civil, segons consta en un document datat el 17 de novembre(AHT, capsa 814), ocupant-se a la notaria durant els anys de 1826 a 1829 i 1831 amb ben poca feina, tan escassa que féu que el 1830 no n'apareixi cap referència.

Segons PERE ANGUERA,

“la escasa actividad profesional, casi siempre documentada en castellano, puede deberse a los celos generados por su pasado militar, a discrepancias ideológicas o a su extraña situación profesional, ya que si habitualmente se presenta como notario y escribano sin ninguna otra precisión, en la nota que precede a los pliegos de 1828 hace constar que era notario y Escribano público de la villa de Aleixar en esa de Reus domiciliado”(ANGUERA [2003] 19).

La mort del monarca **Ferran VII** el 1833 provocà inestabilitat política i l'escàs benefici a la notaria féu que se reincorporés a l'exèrcit per lluitar contra els carlins(AGMS, f. 4)

“...a V.R.M. humildemente suplica que atendidos los años de servicio y demás que deja expuesto se digne V.M. admitirle otra vez en vuestro Real servicio, devolviéndole la efectividad de su empleo de capitán con el sueldo correspondiente á esta clase, ya sea colocándole en uno de los Regimientos de su arma del Ejercito o en el caso de no corresponderle, destinarle en la clase de ilimitado, ó en aquel otro Destino que V.M. mire más a propósito, pues que de cualquier modo lo tendrá siempre á especial

merced y gracia que espera merecer y recibir el mas humilde de los vasallos de V.M. para cuya salud y vida ruega al todo Poderoso la entera conservación dilatados años para bien de la Nación. Reus 6 de enero de 1833”

Es traslladà a la ciutat comtal juntament amb la família i s'establí al carrer de Montserrat, número 53. La seva nova destinació fou Berga, al front d'una companyia del primer batalló de tiradors d'Isabel II, on tingué ocasió de tenir sota les seves ordres al seu fill **Juan Prim i Prats**(DIEGO [2003] 31). Allí, ocupà en diverses ocasions, de manera interina, el govern militar(ANGUERA [2003] 34).

Condecoracions i mèrits de guerra

Les condecoracions que va obtenir pels seus serveis foren les del Sofriment por la Pàtria, la de Tarragona, la del Primer Exèrcit, i per les campanyes de 1813 i 1814 en dit exèrcit(GH, núm. 153, de 17/11/1814 i GdM, núms. 70, de 10/06/1815 i 14, d'01/02/1817).

La primera fou creada per recompensar: *“a quienes habiendo cabido la suerte de caer prisioneros fueron conducidos á los castillos ó encierros, los unos sin otra causa que su constante adhesión hacia su Real Persona (Ferran VII), y los otros por haberse fugado, ó intentando fugar de los depósitos, sufriendo el afrentoso castigo de ser llevados con una cadena de hierro al cuello...”*.

Medalla al Sofriment per la Pàtria

[<http://docelinajes.blogspot.com/2011/03/la-medalla-de-prisioneros-militares-o.html>]

La medalla de Tarragona consistia en una creu vermella, distinció que establí **Ferran VII** en reconeixement al:

“valor con que se portó la guarnición de Tarragona en su defensa, así como de las extraordinarias fatigas, riesgos y privaciones que sufrió en los dos meses de la duracion del sitio; y queriendo S.M. dar á V.E. como su governador y á cuantos individuos componían dicha guarnicion una prueba positiva de su aprecio por el señalado servicio hecho en aquella ocasion, ha venido

en concederles el distintivo de una cruz roja que, conforme al diseño presentº por V.E., y aprobado por S.M., tendrá sus cuatro brazos iguales con corona Real sobre la parte superior del vertical, y un letrero en el horitzontal que diga: Antes morir que rendir; debiendo llevarse pendiente de una cinta encarnada de dos dedos de ancho puesta por encima del cuello de la casaca que bage hasta el pecho...”.

Creu de distinció Defensa de Tarragona

[<http://www.1808-1814.org/frames/framcond.html>]

Quant a la tercera condecoració, fou establerta en reconeixement als serveis prestats entre 1813-1814, durant la captivitat, pels militars del primer exèrcit sota el comandament del tinent general **Francisco Copons y Navia**, i consistia en una altre creu,

“que conforme al diseño presentado y aprobado, se compondrá de cinco brazos en campo celeste, en el

centro un círculo en campo blanco, y en la parte superior una corona Real, de la que saldrá un laurel que rodeará los brazos de la cruz. En el círculo del centro se leerá: FERNANDO VII al egército victorioso del primer egército; y en el reverso: Por las campañas de 1813 y 1814; cuya cruz será de oro para los oficiales, y de plata para las demas clases de armas; la que estará pendiente de una cinta dividida en cinco listas encarnadas de campo verde...”

Mort

Pau Prim s'estigué a Berga fins que el 1834 passà a Barcelona, concretament al castell de Montjuïc, on restà convalescent per la malaltia del còlera. Per tal que rebés millors atencions, els superiors autoritzaren el trasllat al domicili familiar.

Joaquin Bosch y Espinós, llicenciat en cirurgia mèdica i facultatiu interi del mateix castell, va certificar la seva defunció en data 26 de novembre de 1834:

“por hallarse atacado de la enfermedad epidémica que entonces nos afligía (el cólera); y faltando en esta fortaleza los medios necesarios para aliviar ó curar la dicha enfermedad, fue trasladado á Barcelona, previo el permiso correspondiente, en donde falleció de resultas de la misma, á los diez ó doce días de su permanencia en ella; y para que conste doy la presente en Montjuich á 26 de Noviembre de 1834”(**ACBC, carta 277**).

La muller, segons diu PERE ANGUERA, “estaba ausente de Barcelona para mejor protegerse de la epidemia, pues en diciembre pidió el certificado de defunción y el inventario de los bienes hallados al difunto, efectuado al poco de morir por un fraile capuchino y dos testigos...”(**ANGUERA [2003] 34**). Aquest inventari dels efectes personals de **Pau Prim** “se reduce a distintas prendas de vestir y de aseo personal, dos legajos de papeles, 243 reales en efectivo y una peluca...”(**ACBC, carta 276**). Deixà la vídua domiciliada en “un piso de mala muerte en la barriada de Gracia, en la más absoluta miseria...”(**ANGUERA [2003] 34**).

L'enterrament tingué un cost de 41 rals i 17 maravedissos, que es van distribuir de la següent manera: "el vestido 16 reales, la caja 32, los enterradores 16, la cuenta del médico 100, limpieza de sus colchones, limpieza de ropa incluso la de cama 38 reales y 17 maravedies y la firma del médico en la certificación 10 reales"(ACBC, carta 278). La suma total era de 284 rals, però se li van trobar al morir 243 rals al llit de mort, que van servir per rebaixar la factura.

La seva esposa inicià els tràmits de viudetat amb data 27 de desembre de 1834(ACBC, carta 281) i li fou concedida el 8 d'agosto de 1835 por part de la Secretaría de Guerra(ACBC, carta 289):

*"El interventor militar de Cataluña / Certifico: que entre los documentos existentes en el Archivo de la Intervención de mi cargo hay uno, aunque sin firma, que copiado al pie de la letra es como sigue: / Intendencia general del Ejército = Por la Secretaría de la guerra en 6 de Julio último se me ha comunicado la Real orden siguiente = Conformándose S.M. la Reina Gobernadora con lo expuesto por la Junta de Montepío militar en acuerdo del 22 de Junio anterior, se ha dignado conceder á Doña **Teresa Prats y Vilanova** viuda del Teniente Coronel graduado D. **Pablo Prim**, capitán del 6º Batallón Ligero de Tiradores de Isabel 2ª, la pensión de dos mil quinientos reales anuales que le corresponden sobre los fondos del referido puesto, establecimiento que le será abonado por la pagaduría militar de Cataluña desde el día siete de noviembre último que fué el siguiente al del fallecimiento del causante = Lo traslado a V.S. por su inteligencia y fines convenientes = Dios que a V.S. = Madrid 8 de Agosto de 1835 =*

Francisco de Icabacete = Sr. Ordenador del Ejército de Cataluña = Barcelona 14 de Agosto de 1835 = *Pase la intervención de este Ejército para los efectos correspondientes".*

Amb posterioritat, **Teresa Prats** hagué de rectificar un punt concret de la sol·licitut: s'havia oblidat d'afegir els dos fills: "*del matrimonio de d. **Pablo Prim** y la exponente han quedado y existen un hijo y una hija llamados, aquel **Antonio Juan** de 20 años de edad, cadete en el batallón de Isabel 2ª, regimiento ligero, y la otra **Tecla**, soltera de edad 21 años...*"(ACBC, carta 291). La pensió anual fou de 2.500 rals, amb efectes retroactius.

En aquesta situació va quedar la vídua, amb dos fills. Amb el temps, l'hereu i successor de **Pau Anton Llorenç Prim Estapà, Joan Prim i Prats**, se convertiria en el gran general que tots coneixem i hem de pensar que mai no oblidaria la seva primera destinació, al costat del pare, que li va permetre començar a destacar en la carrera militar. Posteriorment, vindrien altres missions, tant nacionals com internacionals, que van fer que es guanyés el respecte de tothom. A l'àmbit internacional, estigué d'observador a la guerra de Crimea, participà de manera definitiva a la guerra d'Àfrica, juntament amb els voluntaris catalans, i també estigué a la missió de Mèxic, per citar alguns exemples. En l'àmbit nacional, destaca la seva participació a la Revolució de la Gloriosa de 1868, juntament amb **Topete** i **Serrano**, per derrocar la reina **Isabel II**. Com ja sabem, morí assassinat al carrer del Turco de Madrid, el 1870. Un tràgic final per a tan brillant militar.

Fons i Bibliografia

AAIT = Arxiu de l'Acadèmia d'Infanteria de Toledo; ACBA = Arxiu Comarcal del Baix Camp, *fons municipal de Reus*, cartes del general Prim; AGMS = Arxiu General Militar de Segòvia, *secció 1ª*, expedient P-2.858; AHT = Arxiu Històric de Tarragona, inventari del fons notarial de Reus (1606-1912); GdM = *Gazeta de Madrid*; GH = *Gazeta Histórica*

A Carn! [2011]
Monogràfic dedicat al setge napoleònic de Tarragona de 1811, A Carn! [En línia] Maig de 2011, núm. 16. Disponible a: www.acarn.cat

ANGUERA [2003]
ANGUERA, PERE. *El general Prim. Biografia de un conspirador*. Barcelona: Edhasa, 2003.

DIEGO [2003]
DIEGO, EMILIO DE. *Prim. La forja de una espada*. Barcelona: Planeta, 2003.

MOLINER [2011]
MOLINER PRADA, ANTONIO. *Tarragona (mayo-junio 1811). Una ciudad sitiada durante la Guerra del Francés*. Madrid: CSIC / Doce Calles, 2011.

MURILLO [2011]
MURILLO GALIMANY, FRANCESC. "La defensa del fort de l'Oliva, maig del 1811". A Carn! [En línia] Maig de 2011, núm. 16, p. 17-49. Disponible a: www.acarn.cat

OLIVER [1975]
OLIVER-BERTRAN, RAFAEL. *Prim*. Madrid: Tebas, 1975.

RECASENS [1958]
RECASENS COMES, JOSÉ M^a. *El corregimiento de Tarragona y su junta en la guerra de la Independencia (1808-1811)*. Tarragona: Diputació Provincial, 1958.

SÁNCHEZ CARCELÉN [2008a]
SÁNCHEZ CARCELÉN, ANTONI. "La Guerra del Francès a Lleida (1808-1814)". *Hispania Nova. Revista de Historia*

Contemporánea [En línia] 2008, núm. 8, 31 p. Disponible a: <http://hispanianova.rediris.es>

SÁNCHEZ CARCELÉN [2008b]
SÁNCHEZ CARCELÉN, ANTONI. "La memòria de la Guerra a Lleida". *Revista de Historia Moderna y Contemporánea*, VI (2008) 43-74.

SÁNCHEZ CARCELÉN-LLADONOSA [2008]
SÁNCHEZ CARCELÉN, ANTONI – MANUEL LLADONOSA I VALL-LLEBRERA. *La Guerra del Francès a Lleida. La insurgència lleidatana contra Napoleó i les seves conseqüències (1808-1814)*. Lleida: Pagès, 2008.

LA CITA

-“El día que uno toma la pica para ser soldado, esse día, renuncia a ser christiano”.

VALDÉS, FRANCISCO DE. *Espejo y disciplina militar*. Brussel·les, 1589.

LA BRUTALITAT MILITAR

Ja havíem parlat algun cop de l'efecte de les guerres. El tema d'aquest número s'hi apropa bastant, perquè l'efecte negatiu dels

“Del demás, no·n vull dir cosa ninguna, sino pensar qué cosa són soldados y los effectes poden fer...”.

SIMON I TARRÉS, ANTONI I PEP VILA. *Cròniques del Rosselló. Segles XVI-XVII*. Barcelona: Curial, 1998 (Biblioteca Torres Amat; 19), p. 116.

conflictes militars resulta directament proporcional a la brutalitat exercida pels exèrcits operatius. De fet, quan a partir del segle XVIII els estats comencen a pensar en dotar els seus exèrcits d'una intendència, i a mesura que aquesta creix i es perfecciona, no solsament millora la

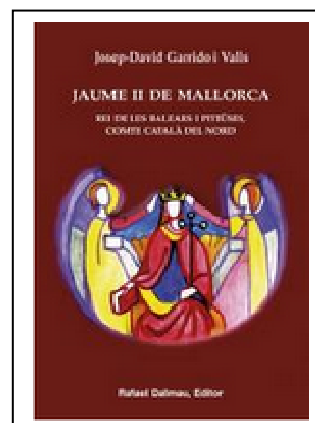
logística militar sinó que els episodis d'abus contra la població civil no són tant descarats, una violència que s'hi exercia, sovint, per la pròpia necessitat de sustentar-se. Si la Diputació del General i **Felip III** haguessin arribat a un acord sobre el manteniment de l'exèrcit a Catalunya, si la primera hagués assumit part de la responsabilitat del sustent i el segon s'hagués avingut a indemnitzacions, contraprestacions o exempcions fiscals, si de tot plegat n'hagués sortit un pacte d'estat en benefici de la plena col·laboració amb les forces armades (que al cap i a la fi, defensaven el país dels francesos...), és molt possible que no s'haguessin produït els excessos militars que van detonar la revolta dels Segadors (1640), ni moltes altres en diferents moments de la nostra història. Aportem la cita d'un tractadista hispànic (Valdés), coneixedors millor que ningú, de la fiera del militar necessitat, juntament amb un comentari d'un cronista català, Pere Pasqual, quan es referia a les malifetes dels militars hispànics que sortiren de Perpinyà el 1641.

RECENSIONS:

[Nombre de notes / Nombre de centres documentals consultats / Nombre de bibliografia citada
(+ hemeroteca) + acceptable, ++ bó, +++ excel·lent, ++++ extraordinari]

GARRIDO I VALLS, JOSEP-DAVID. *Jaume II de Mallorca. Rei de les Balears i Pitiüses, comte català del Nord*. Barcelona: Dalmau, 2011, (Bofarull; 17), 156 p. [120, ++]

La tasca del doctor en Història alacantí GARRIDO I VALLS, de biografiar els sobirans catalans medievals més desaparebutts en la nostra historiografia, ha donat els seus fruits amb sengles monografies sobre Martí "l'Humà", Jaume II i Ferran I "d'Antequera", les dues primeres, també publicades per Rafael Dalmau. Ara tocava el primer monarca "en solitari" del regne Mallorquès. Un monarca que no ho va tenir gens fàcil, perquè va haver de governar al contra-corrent del què significava fer-ho sobre un territori recent separat de la Corona aragonesa, representada aquesta, a més, per un gasiu Pere "El Gran", amb qui sostingué manta friccions. Efectivament, les primeres paraules del llibre ho expliquen bé: Jaume d'Aragó d'Árpád era rei "d'un regne impossible [...] entramat de senyoriús, insulars i continentals, creat per voluntat de Jaume I amb l'única finalitat de deixar ben heretat el seu fill Jaume".

En base a una profusa, però alhora selecta, bibliografia, l'autor ens ofereix el relat d'una vida dedicada a la protecció i defensa dels seus dominis, i com no podia ser d'una altra manera tractant-se d'un príncep medieval, alternada d'experiències bèl·liques. La primera, la guerra de Múrcia (1264-1266), a la qual dedica algunes planes. Després, la croada contra el Principat de Felip l'Ardit (1285), interessants antecedents inclosos, en la qual Jaume II de Mallorca fou aliat de l'enemic francès. Aquesta circumstància donà als comtes-reis l'excusa ideal per recuperar Mallorca i reintegrar-la dins de la Corona d'Aragó. L'expedició d'Alfons II, a finals d'aquel any, fou fulgurant (no debades comptava amb l'ajut de Roger de Llúria i de Ramon Marquet), i a primeries de l'any següent Jaume havia perdut el seu regne. Res que no pogués recuperar amb una hàbil política diplomàtica a l'esguard de l'aliat francès. Un aliat que també li festejava propietats, i amb el qual hagué d'enfrontar-se per conservar Montpeller i la Vall d'Aran.

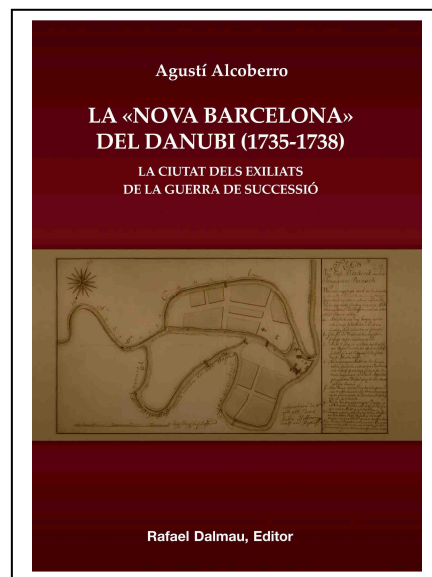
Sobressurt la figura del Jaume II íntim, bon espòs i pare amantíssim, per tal de complir amb la comesa d'una completa obra biogràfica, però es fa notar l'absència d'un arbre genealògic que ajudés a relacionar els diversos personatges emparentats que van apareixent al llarg del relat històric. El fet d'ajustar-se a un fil conductor eminentment historicista, no condiciona una redacció que en tot moment és planera i amena, responent als objectius divulgadors de la col·lecció en la qual s'integra aquest llibre. Tanca el volum la relació bibliogràfica d'obres consultades i un índex onomàstic (que no hauria de faltar en cap monografia d'Història).

[MG]

ALCOBERRO, AGUSTÍ. *La 'Nova Barcelona' del Danubi (1735-1738). La ciutat dels exiliats de la Guerra de Successió*. Barcelona: Dalmau, 2011 (Bofarull; 15), 122 p.

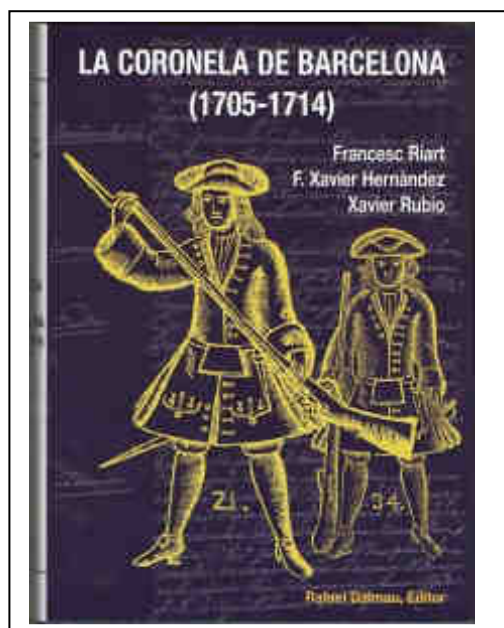
Coneixem bastant bé els esdeveniments ocorreguts en ocasió del setge de Barcelona i de l'Onze de Setembre del 1714. En els darrers anys, han aparegut síntesis innovadores sobre la Guerra de Successió i estudis que han aprofundit en aspectes concrets del conflicte. Però, què se'n va fer dels catalans que es van exiliar? Molts d'ells, la majoria, van anar a Àustria, sobretot a Viena, on l'emperador Carles VI (el Carles III dels catalans) tenia la seva cort. Uns quants van destacar-hi, però una bona colla va haver de tenir-hi una vida errant i al límit de la subsistència. Àustria estava en guerra amb l'Imperi otomà, i precisament després de la Guerra de Successió a la Monarquia Hispànica els turcs varen perdre terres a la Petita Valàquia i al Banat de Temesvar, és a dir al sud d'Hongria, a l'oest de Rumania i al nord-est de Sèrbia. Uns quants centenars d'exiliats, majoritàriament catalans, van ser enviats al Banat de Temesvar (= Timisioara), amb el propòsit de fundar una nova ciutat prop del Danubi, en el territori limítrof amb la frontera turca. Sorpren i commou resseguir les passes d'aquells homes, dones i infants que van arribar a bastir, per un temps molt breu, l'esberrany d'una nova pàtria, que anomenaren Nova Barcelona en record de la vella ciutat i que més endavant va prendre el nom de Nagy Beckserek; ara s'anomena Zrenjanin. Potser no sorprèn tant, però commou igualment, la desmemòria que seguí a aquell fet. AGUSTÍ ALCOBERRO –especialista de l'exili austriacista, professor d'història moderna de la Universitat de Barcelona i actual director del Museu d'Història de Catalunya– ressegueix les traces d'aquella epopeia. Derrotats a casa, forasters a les terres d'acollida, l'aventura dels catalans que van fundar la Nova Barcelona ha restat desconeguda entre els seus connacionals durant segles; i ha estat tergiversada i distorsionada pels qui la van viure de prop, amb la gènesi d'una llegenda que en deformà l'origen i la nacionalitat.

[PERE CATALÀ DALMAU]

RIART I JOU, FRANCESC (doc. i il·lustr.); F. XAVIER HERNÁNDEZ CARDONA I XAVIER RUBIO CAMPILLO. *La Coronela de Barcelona (1705-1714)*. Assessorament de Giancarlo Boeri. Barcelona: Rafael Dalmau, 2010, 385 p. [343/8/36+1, +++]

En l'imaginari nacional, el milicià de la coronela barcelonina està envoltat de l'aurèola especial que li atorga la consideració de menestral d'extracció popular defensor abrandat de la terra. Sobretot com a antítesi del militar reglat d'un país que arrossega una "historiografia de poble vençut, instal·lada i alletada en la derrota de la Guerra Civil...". Segueixen comentant els autors que "com se sap, els pobles vençuts no tenen història militar, i si la tenen en parlen amb la boca petita...", però afortunadament no n'han fet cas, i aquí estan llibres de la qualitat d'*Els Exèrcits de Catalunya (1713-1714)* (2007) o els quatre volums de la *Història Militar de Catalunya* (2002-2004), tots editats per

Rafael Dalmau. En ells ja obrien camí al mite que es creà al voltant de la Coronela de Barcelona, una institució municipal militar que és protagonista, per fi, en aquest volum que ara comentem.

El llibre està configurat com una obra total sobre el tema, que s'inicia amb uns antecedents llunyans ("Els orígens") i passa per la creació, organització i estructuració de la unitat, en temps del rei Carles III, a comentar càrrecs, dotacions, indumentària, banderes, armament, cerimonial (entrades, desfilades, canvis de guàrdia, música), infraestructures, entrenament i tàctiques, etc., per acabar, com no podia ser d'altre manera, amb el seu comportament en el combat.

Per explicar-ne els antecedents, es remunta als protoorígens medievals, i fa especial incidència en els segles XVI (el *Princeps Namquae*, la invasió de 1542) i XVII (les companyies milicianes de les guerres del Rosselló). En tot cas, es tracta d'un capítol a tall de síntesi que els autors completen admirablement a base sobretot de documentació d'arxiu, i que se sobredimensiona per sí sol al desdoblant el tema cap a les funcions militars del Consell de Cent (organismes, armes, llesves). De la mateixa manera, quan s'endinsen en la guerra de Successió, resulta força il·lustratiu l'apartat sobre la creació de les primeres unitats militars sota Carles III i l'optimització de recursos indígenes que va assajar aquell sobirà. La coronela austriacista va ser implantada en una munió de poblacions grans, a més de Barcelona, però la barcelonina fou la més destacada, la més potent i la que acabaria jugant un paper més important. Per descriure'n la creació i estructuració els autors tiren, com no, de documentació municipal, de les *Narraciones Históricas* de CASTELLVÍ i dels *Anals* de FELIU DE LA PENYA. La vinculació entre els milicians que integren la coronela (uns 4.500!) i els gremis, és força estreta, i el pes de decisió que aquests tingueren fou considerable; abans de la reestructuració en batallons de Villarroel, la Coronela estava formada per companyies que corresponien cada una a un gremi, amb el seu propi capità i comandaments escollits entre els agremiats capdavaters.

La Coronela no es va crear en un dia, fou el resultat d'un procés lent però inexorable, un procés al llarg del qual s'anà militaritzant progressivament i anà adquirint noves funcions, a voltes a batzegades, segons l'estira i arronsa entre el sobirà i el Consell de Cent. Així sofrí reestructuracions el 1707, 1708 i el 1713, al final de les quals en sortí el que els autors anomenen, un "híbrid civil i militar". Civil per l'extracció i l'organisme que hi era al darrera, però militar a l'hora de la veritat, fins el punt que en la capitulació de la ciutat de 1714, Berwick obligà a les seves unitats a entregar armes i banderes, igual que féu amb qualsevol altre regiment professional. Sengles capítols que segueixen, tracten a fons el tema dels càrrecs i comandaments (elecció, xifres, salaris), la uniformitat, l'armament, el cerimonial en temps de pau, etc.

El volum es podria dividir en tres blocs, essent un primer el que integra tot allò fins ara exposat. El segon bloc el constitueix, al nostre entendre, el capítol "La Coronela en acció", perquè mostra la participació activa en combat dels milicians que integraven el cos, i a més, en l'escenari clau de la campanya de 1713-1714 i derrota epopèica de l'Onze de Setembre. Tot i que la Coronela no va ser utilitzada en els principals combats ni en les sortides un cop encerclada la ciutat, la seva aportació a la batalla del Portal Nou i de Santa Clara fou rellevant (mitjan agost de 1714). El cos complia tasques de guarnició de baluards, entre els quals, el del Portal Nou i el de Santa Clara, que foren atacats pel bo i millor de l'exècit borbònic amb la intenció d'eliminar el foc creuat a les paral·leles que hi havia emmig, ja que precisament per allí tenia pensat Berwick llençar un assalt de caràcter definitiu. La defensa de la doble posició fou heroica, alguna de les companyies gremials que les defensaven fou literalment massacrada (la dels fusters), però no cediren un pam. El baluard de Santa Clara fou ocupat pels francesos, però recuperat l'endemà en un vigorós contraatac en el qual van participar fins a tres companyies de la Coronela. Les baixes foren espantoses. La jornada de l'11 de setembre es presentava dessoladora (Villarroel dimití, les bretxes practicables eren ampliades a canonades, i s'esperava l'assalt definitiu –i subsegüent saqueig-, d'un moment a l'altre), però els soldats de la Coronela ocuparen posicions i defensaren la ciutat de les consecutives onades d'assaltants molt superiors en nombre. En una dotzena de pàgines se'ns expliquen i detallen les accions en les que va intervenir la Coronela i s'assaja una

aproximació al recompte de baixes: va morir o quedar ferida el 57% de l'oficialitat i el 34% dels soldats, o sigui més de la meitat i més d'una tercera part dels efectius. La disponibilitat encara de la meitat dels efectius intactes, tant de la Coronela com de l'exèrcit regular, foren claus per evitar el saqueig, doncs Berwick intuï, tal i com s'havien defensat fins a les hores, que si no acceptava la capitulació, una virtual ocupació de la ciutat comportaria un bany de sang gratuït que li costaria molts més milers de vides que les que, fins aquell moment ja li havia costat aquell setge. Fou la "batalla" guanyada després de perdre la guerra.

Un tercer bloc, el més gruixut, es constitueix a tall d'inventari per mostrar, unitat per unitat, la indumentària del milicià de la coronela, diferent segons l'arma, el grau, però sobretot, la companyia gremial a la qua pertanyia. Aquesta part del llibre abasta 216 pàgines del total de 383 que té, i representa, doncs, el 56%, més de la meitat. Amb un format de fitxa biplana ofereix magnífics dibuixos de FRANCESC RIAL, a tot color, capaços de descriure fins al més petit detall com vestien aquells soldats. L'impacte visual que aquest bloc proporciona a l'obra d'HERNÁNDEZ, RIAL i RUBIO i la cura de l'edició, en tots els seus aspectes, atorguen una dignitat al llibre que fa que es pugui presentar en qualsevol fòrum editorial europeu de primera categoria amb el cap ben alt. Es pot assegurar que l'obra és producte de la factoria de talents d'Història Militar més genuïna del nostre país, no únicament per la remarcable autoria d'uns membres amb una notable trajectòria, sinó també per l'ajut, col·laboració i assessorament rebut dels historiadors-arqueòlegs del grup DIDPATRI.

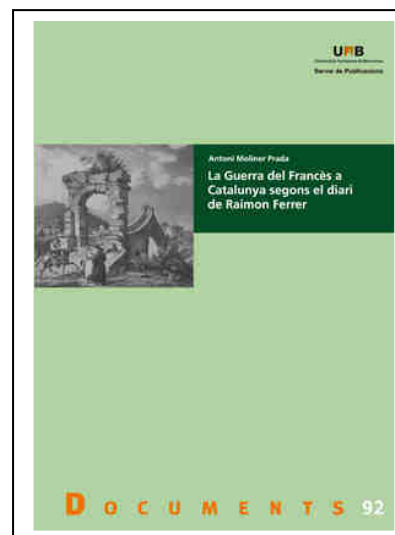
[MG]

MOLINER PRADA, ANTONIO. *La Guerra del Francès a Catalunya, segons el diari de Raimon Ferrer*. Barcelona: UAB, 2010 (Documents; 92), 364 p.

"*Barcelona cautiva*, dietari escrit pel pare Raimon Ferrer (1777-1821), és una obra fonamental sobre l'ocupació napoleònica de Catalunya i l'organització de la resistència durant la Guerra del Francès (1808-1814). Espectador privilegiat, dedicat a l'assistència hospitalària i a les presons reials, dóna testimoni de tot el que succeeix a la ciutat i al Principat. Recull totes les informacions i mitifica l'esperit de resistència dels catalans i la seva fidelitat a Ferran VII. L'obra conté referències molt valuoses sobre la vida quotidiana i els problemes generats per l'ocupació francesa. Entre altres aspectes, tracta sobre l'evolució del comerç, el problema de les subsistències i la mendicitat; les qüestions fiscals i monetàries; l'evolució de la guerra, les accions militars de l'exèrcit espanyol, sometents i miquelets, i del francès; la situació dels hospitals militars i el nombre de morts; les disputes i divisions entre autoritats civils i militars; el fenomen de la deserció, el bandolerisme i la inseguretat; les noves institucions creades pels «patriotes» i l'administració del govern intrús; els personatges més destacats de la vida política i militar; la propaganda patriota i l'afrancesada; les pràctiques religioses i la situació de l'Església; la vida cultural, el teatre, la premsa i les festes, etc. Aquesta obra es reedita amb motiu del bicentenari de la Guerra del Francès. El llibre incorpora en un CD els set volums, que són de gran interès per als investigadors i estudiosos de la història de Catalunya" [\[www.publicacions.uab.es\]](http://www.publicacions.uab.es)

Magnífica la iniciativa de reeditar en aquest bicentenari el principal dietari català sobre la guerra del Francès, redactat pel prevere vilassarenc Ramon Ferrer Toldrà (1777-1821), arxiver i bibliotecari amb traces d'historiador, que el completà tot aplegant les notícies que li arribaven. La seva *Barcelona cautiva* (Barcelona, 1816) ha estat utilitzat per historiadors de la mida d'Adolf Blanch, Antoni Bofarull o Joan Mercader. Ara ja està a l'abast del gran públic.

[MG]

ESTEBAN I SASTRE, MARINA. *La Guerra del Francès 1808-1814 a l'Escala i al seu entorn (Castelló d'Empúries i Torroella de Montgrí)*. L'Escala: Centre d'Estudis Escalencs, 2011 (Monografies locals; 10), 103 p. [43/6/22, ++]

Aquest senzill opuscle de poc més del centenar de pàgines, en octau, és suficient per encabir l'episodi napoleònic a l'Escala (Castelló d'Empúries i Torroella de Montgrí incloses), on ultra l'impacte civil dels impostos, les confiscacions, les lleves i els reclutaments, la incidència estrictament bèl·lica de la guerra va ser mínima. En el marc de l'exposició itinerant sobre la guerra del Francès que organitzà el Patronat Francès Eiximenis de la Diputació de Girona, i de les III Jornades del Centre d'Estudis Escalencs, va sorgir la iniciativa de publicar aquest treball. A l'autora, catedràtica de geografia i història, ja li coneixiem la línia d'investigació a través d'una comunicació presentada al Congrés Internacional del Bicentenari de les Guerres Napoleòniques ("L'Empordà en la Guerra del Francès..."), publicada als AIEG de 2009 [A Carn!-16, 113].

L'obra de MARINA ESTEBAN vol ser una contribució important als estudis d'història local de la guerra del Francès, no d'una localitat, sinó d'un grup de tres (l'Escala, Castelló i Torroella) estretament vinculades en el territori costabravenc. A més de l'imprescindible capítol demogràfic, les oportunes reflexions sobre el paper de l'Església i l'Exèrcit (lleves, sometents, miquelets) es combinen amb l'explicació de l'evolució política (organització del govern municipal) i social.

El capítol tercer "Organització", és una síntesi introductòria sobre la situació política que s'obrí amb el buid de govern creat, i també els diferents tipus de forces armades (l'exèrcit regular, els miquelets i els sometents). El capítol quart aplega les pàgines més interessants per als escalencs, identifica la localitat i exposa l'evolució de l'Alfolí abans i durant la guerra. El capítol demogràfic s'escateix contrastant l'evolució poblacional de les tres localitats, en base, és clar, a un buidatge exhaustiu dels fons sacramentals dels tres parroquials. Dedicava sengles apartats a l'augment real de la població, als albat, a l'immigració, a l'esperança de vida, als bateigs i als expatriats, refugiats i incògnits. A partir del cinquè capítol ens endinsem en la dinàmica militar que involucrà les tres poblacions, o sigui, les aportacions en soldats, armes, contribucions fiscals i bastiments, tan reiterades i abundants que l'autora es veu precisada d'estructurar-les per anys i dedicar-hi més d'una quinzena de pàgines (el gros del llibre).

L'últim capítol, les conseqüències de la guerra, s'enfoca des d'un prisma exclusivament demogràfic, contrastant els creixements demogràfics i vegetatius de les tres poblacions (creixement positiu, malgrat la guerra) i acaba amb unes reflexions de caire social i econòmic, incidint en el vessant de receptor de refugiats que va tenir la zona i que va contribuir, sens dubte, a aquest augment demogràfic que desafia a la dinàmica de la guerra.

[MG]

Sumari: 1. Introducció (17); 2. La Guerra: 2.1. Preàmbuls (23); 2.2. El paper de l'església (25); 3. Organització: 3.1. Govern (31); 3.2. Exèrcit (32); 4. L'Escala: la seva entitat a l'Empordà: 4.1. Economia (37); 4.2. Social (45); 5. La relació directa amb la Guerra: 5.1. Regiments, miquelets i sometents (65); 5.2. Els municipis i les autoritats militars (70); 5.3. Els reclutaments militars: homes, armes i impostos (71); 6. Conseqüències de les guerres: 6.1. En la seva població (95); 6.2. En el percentatge dels seus creixements vegetatius (97); 6.3. En el promig de vida (99); 7. A manera d'epíleg (101).

REDONDO PENAS, ALFREDO. "Ceuta y la guerra de África de 1859-1860". En: *XII Jornadas de Historia de Ceuta*. Ceuta: Instituto de Estudios Ceutíes, 2011, 181-203 [91/3/22+8, +++]

La intervenció dels catalans a la guerra d'Àfrica midisecular del XIX, ja ha estat tractada pel mateix autor, actualment, el seu més clar exponent historiogràfic, de qui recordem, a més d'alguns articles solts, el seu llibre de 2008 (*Guerra d'Àfrica (1859-1860). Els 466 del general Prim*. Valls: Cossetània, 2008). REDONDO reprén la tasca que en el seu dia encetà el degà dels acadèmics d'Història Moderna a Tarragona, el professor LUIS NAVARRO MIRALLES, la tesi de licenciatura del qual tocà el tema per primer cop el 1982.

La seva aportació a les jornades ceutis es configura com una síntesi de vint-i-escaig pàgines d'aquella campanya, una aportació feta des de l'ambició de confegir un bon treball i des de la seguretat que dóna el domini del tema. L'autor no es conforma amb començar a partir de la marxa del cos de voluntaris ja format, sinó que precuel·la els orígens i antecedents de la seva creació i les personalitats que hi van intervenir (Vicenç Martí, "El Noy de las Barraquetas", Domingo Dulce, Victorià Sugranyes), de manera que pot oferir una interessant perspectiva de la mobilització militar popular oficialitzada per les autoritats que es va esdevenir en el context de la guerra contra el Marroc. No manquen un quadre on s'estructuren les forces del batalló de voluntaris, i uns breus comentaris sobre la uniformologia i el cost econòmic de l'empresa.

L'encertada combinació en la consulta de fons d'arxius amb notícies de la premsa periòdica de l'època proporciona molta dada per poder detallar un relat plàstic i vigorós que aconseguix que el lector s'identifiqui amb el context i senti que hi forma part: el comiat popular, l'embarcament al port de Barcelona, el viatge fins a Ceuta, la recepció de les autoritats militars (O'Donnell, Prim), però sobretot, els combats sostinguts. Els voluntaris catalans estigueren a les batalles de Tetuán, Samsa i Wad-ras, i comptaren en tot moment amb l'incondicional suport del seu cap Prim, que en els moments més delicats no els va deixar defallir. Els testimonis publicats en llibres (PEDRO ANTONIO DE ALARCÓN) o la premsa, donen fe de l'exemplar participació catalana en aquells combats i contribueixen a precisar els moviments i operacions concretes de les que van ser protagonistes.

Queden pel final, els capítols del retorn a casa (amb els festejos i homenatges rebuts per un públic entusiasta) i les condecoracions atorgades, un total de 310, algunes de les quals són descrites amb no poca mestria. La comunicació està molt ben il·lustrada (mal que en b/n), i a les estampes i gravats de l'època s'hi han afegit fotografies actuals dels monuments de Reus que van commemorar l'epopeia catalana de 1860.

[MG]

SANS TRAVÉ, JOSEP M. "El Monument de la Plaça de la Creu: l'ombra allargada dels 'Fets de Solivella'". *Podall. Publicació de Cultura, Patrimoni i Ciències* [En línia] 2011, núm. 1, p. 58-131. Disponible a: www.ceconcabarbera.cat/podall [88/1/22, +++].

Documentat i extens treball sobre els anomenats "fets de Solivella" i la repressió posterior de la dictadura del general Franco a partir de l'ocupació de la vila per part de les tropes italo-franquistes, el 12 de febrer de 1939. A nivell polític a Solivella es formà una comissió gestora municipal amb Gregori Travé Domingo com alcalde. Aquesta comissió elaborà el dia 17 un informe sobre els esdeveniments de la República i la Guerra Civil que conduïren als assassinats el juliol del 1936 de la gent de dreta, on es detallaven els noms dels inductors i detinguts, tot envoltat d'un sentiment de revenja i repressió. L'informe esmentat es lliurà immediatament al jutge militar de Montblanc. El procediment utilitzat fou senzill, es recolliren les denúncies de particulars contra aquelles persones sobre les quals requeïen sospites de delictes de sang, els denunciats eren detinguts per la guàrdia civil i ingressats a la presó preventiva de Montblanc i després traslladats a la de Tarragona. També es relacionaren tots els individus que integraren

l'ajuntament, el comitè antifeixista, els partits polítics i sindicats, amb detall de les col·lectivitzacions i incautacions de terres i cases. Entre el 20 i 25 de gener de 1939 es desplaçà a Solivella el jutge instructor militar en companyia del seu secretari per pendre declaració oral als testimonis afectats pels excessos dels esquerrans. L'article transcriu les declaracions individuals de cadascú amb les inicials de noms i cognoms i el renom de casa, l'edat i l'ofici, encara que s'adjunta una relació dels detinguts amb extensió dels noms i cognoms, en total 20 homes i vuit dones, els quals el 29 de gener de 1939 foren ja empresonats. L'adhesió el juliol de 1936 d'aquest poble de 1.516 habitants a la sublevació militar, comportà una veritable massacre i després una onada de revenja amb 51 repressaliats dels quals 22 foren afusellats.

L'autor relata els fets i l'ús que les noves autoritats municipals en feren amb l'erecció de creus, monuments, làpides i cerimònies commemoratives per a recordar als seus màrtirs. El 1944 s'erigí un monolit de pedra i avui es discuteix la seva eliminació o conservació, Josep M. Sans Travé proposa que en un altre lloc es basteixi un altre monument en honor als repressaliats republicans per a que ambdós bàndols puguin plorar i homenatjar als seus morts. Aquesta investigació, realitzada en base als judicis sumarissims i documentació municipal i acompanyada de múltiples fotografies, s'engloba dins d'un projecte de recerca més ampli en procés d'elaboració, titulat: *Els fets de Solivella. Misèria i mort el juliol de 1936 i el febrer de 1937 i revenja i repressió franquista entre 1939 i 1942*. En ell també s'ha d'abordar la cojuntura econòmica, les desigualtats socials i el posterior exili a França dels principals responsables dels fets. En resum, una aportació més al coneixement de la història de la Conca de Barberà en un dels períodes més convulsos i sagnants, que ha d'esdevenir referència obligada pels historiadors.

[JOSEP M. T. GRAU I PUJOL]

MESA GALLEGO, EDUARDO DE. “¿Revolución o evolución militar? Los ejércitos de la Monarquía Hispánica en la Guerra de los Treinta Años”. *Desperta Ferro*, Núm. Especial I [2011] 18-25 [+++]. MESA és llicenciat en Història per la UAM i exerceix de professor a l'University College de Dublin. És a punt d'acabar la seva tesi doctoral sobre la contribució militar irlandesa als regnes de Felip III. El coneixiem per la seva *Pacificación de Flandes* (Madrid; MdD, 2009) on ja llavors exposava una de les seves principals tesis sobre la Revolució Militar, segons la qual els exèrcits hispànics ja havien assimilat de feia temps manta tècniques i estratègies que, adoptades posteriorment per la resta dels exèrcits (enemics de la monarquia hispànica), van configurar la definició de RM pels constructors d'aquest mite, tot semblant que descobrien la sopa d'all. En aquesta síntesi, MESA admirador de l'exèrcit hispànic pre-Rocroià posa els punts sobre les 'is' donant exemples sobre la seva superior eficàcia tàctica en el camp de batalla, davant d'exèrcits que sempre s'han vingut a considerar tècnicament superiors. Després

d'un apartat sobre les guerres de Flandes, descriu l'estructura orgànica i funcional de les unitats hispàniques i llurs tàctiques i estratègies. L'article, magníficament il·lustrat (i a tot color), insereix quadres complementaris dedicats a l'arcabusser, al mosqueter, al *coselete*, al piquer i al cuirasser; també sobre l'artilleria. Encara que l'aportació de MESA s'hagi de considerar de divulgació (i aquí caldria felicitarlo per la seva habilitat d'explicació i síntesi), la seva lectura deixa el regust d'alguna cosa més [MG]

SIMON I TARRÉS, ANTONI. “L'entrada de Catalunya en el joc de la política internacional europea del segle XVII. Lectures polítiques del primer intent de segregació del territori català”. En: JANÉ, ÒSCAR (a c.d.). *Actes del Congrés “Del Tractat dels Pirineus a l'Europa del segle XXI: un model en construcció?”*. Col·loqui Barcelona-Perpinyà, 17-20 de juny de 2009. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació / Museu d'Història de Catalunya, 2010, 221-232 [35/4/32, +++]. El punt de mira de l'autor és la revalorització de

la dimensió internacional de la guerra de Separació, a través de l'acció dels dos principals pols d'atracció –Madrid i París-. Destaquen dos períodes concrets, els anys 1640-1641, trencament amb la monarquia hispànica i aliança amb la francesa, i el 1647, en el decurs de les negociacions de Münster. El primer és tractat en base a la contrastació de perspectives, primer la catalana i tot seguit, la hispànica i la francesa. Dins de la segona hom sopesa les diferents estratègies plantejades per resoldre una qüestió en la que pesava massa “*el covat ressentiment dels cercles governamentals envers les institucions catalanes*”, i una obsessiva predisposició a no “*demorar més una acció exemplar contra aquella alterosa província...*” que augmentés l'autoritat del rei i la unitat peninsular. La perspectiva francesa se centrava en la immillorable ocasió que l'escenari català oferia per desbancar l'hegemonia hispànica a Europa. Però per això necessitaven un compromís ferm que la veleïtat dels catalans no podia garantir sino era amb un sotmetiment polític (i militar). Establertes aquests mútues perspectives, es poden passar a abordar els apartats sobre les negociacions de Münster, on no van fructificar acords per la multiplicitat d'interesos que les dues potències tenien arreu d'Europa i també pel panorama canviant que oferia l'escenari bèl·lic català. Per copsar la dimensió internacional de la qüestió catalana, resulta fonamental l'anàlisi del memorial que el 1646 la Diputació adreçà a Lluís II (al que van seguir altres contramemorials), on es palesava el valor estratègic del Principat. Clou amb les interessants valoracions de l'advocat “*doblat a diplomàtic*” Francesc Martí Viladamor, que vislumbrà que l'única manera d'evitar l'esquinsament del territori català era que una potència o l'altre guanyés la guerra i ocupés la totalitat del territori... [MG]

DANTÍ I RIU, JAUME. “*Conflictivitat social i revolta després del Tractat dels Pirineus*”. En: JANÉ, ÒSCAR (a c.d.). *Actes del Congrés “Del Tractat dels Pirineus [1659] a l'Europa del segle XXI: un model en construcció?”*. Col·loqui Barcelona-Perpinyà, 17-20 de juny de 2009.

Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació / Museu d'Història de Catalunya, 2010, 245-253 [62/4/35, +++]. El procés de construcció d'una nova realitat fronterera a partir de 1659 comportà la pràctica d'allotjaments abusius arreu del territori, que se sumava a la incapacitat econòmica del poder central de mantenir els exèrcits, i a la necessitat perentòria d'establir un nou cinturó de fortificacions. Aquest nou context polític i militar desfermà un marc generalitzat de conflictivitat que es va veure afavorit per la debilitació política de les institucions del país (repressió, control insaculatori, imposicions fiscals, endeutament crònic i fallida financera), que comportà “*la manca de qualsevol control davant de les pràctiques intimidatòries*”. Al marge ja de fets de gran brutalitat, la dècada dels anys 60 va estar esquitxada per l'exigència perenne d'aportació de subministraments per a la cavalleria i per uns allotjaments salvatges que van deixar esgotades amples zones com el Baix Llobregat o el Camp de Tarragona. El procés sostingut d'aquesta situació provocà, ja a finals de la dècada dels 80, l'esclat de la Revolta Barratina, constatada “*com el gran moviment que fou d'oposició pagesa a la pressió militar a la qual estava sotmés sobretot el món rural i a la política reial que la sostenia*”, realitat sobre la qual l'autor repiqueteja amb encert a les darreres pàgines [MG]

AZNAR, DANIEL. “*La Catalunya borbònica (1641-1659). Virregnat i dinàmiques de poder durant el govern de Lluís XIII i Lluís XIV de França al Principat*”. En: JANÉ, ÒSCAR (a c.d.). *Actes del Congrés “Del Tractat dels Pirineus [1659] a l'Europa del segle XXI: un model en construcció?”*. Col·loqui Barcelona-Perpinyà, 17-20 de juny de 2009. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació / Museu d'Història de Catalunya, 2010, 265-279 [53/6/27, +++]. Al voltant del principal càrrec governatiu de Catalunya a l'època moderna, l'autor, amb no poca perícia, teixeix una interessant exposició sobre les motivacions de la Cort de París a l'hora de designar cada un dels virreis que van governar des de Barcelona durant

l'ocupació francesa. La situació política i militar, els jocs diplomàtics, les experiències i capacitats de diferents personalitats, però sobretot també un complicat entramat clientelar d'amors i odis, configuraven les decisions que enviaven a un personatge o altre a ser l'*alter ego* del *Rei Sol* a Catalunya. L'habilitat i coneixements que AZNAR desenvolupa en els comentaris, hipòtesi i apreciacions són admirables, i ens ajuden a copsar el bull d'intrigues cortesanes que es van anar succeïnt al voltant bàsicament de dos partits, els *motistes* (encapçalats pel cadell Margarit i Pèire de Marca, amb qui forjà un tàndem invencible) i els *antimotistes* (els nyerros Ardena, Fontanella, Viladamor). Emmig d'aquesta guerra freda, els nous virreis acabaven convertint-se en una joguina que amb prou feines podia navegar amb garanties entre les dues faccions, amb la fortuna hipotecada en afinitats, aspiracions, oportunitats o rellicades... Condicions indispensables per ser designat virrei eren la noblesa i la pràctica militar, i les indispensables per no ser destituït, no rebre masses derrotes als camps de batalla, ni caure en el joc d'intrigues cortesanes capaces de defenestrar més d'un titular. Els darrers anys, Condè i la *Fronde* van jugar un paper determinant desplegant un ball de motivacions entrecruades que es van disseccionant i analitzant amb el suport de bibliografia ben escollida i no pocs fons documentals, tant francesos (bàsicament el fons *Baluzè* de la BNF) com catalans. "*Resta per veure quina fou la naturalesa del virregnat de Catalunya entre el 1652 i el 1658, any de la seva extinció, descartant la idea d'un buidatge de contingut polític del càrrec, en benefici d'un caràcter exclusivament militar*". El cant del cigne s'esdevingué el 1697, quan per últim cop un monarca gal (encara el vell Lluís XIV), expedia lletres de virrei en favor de Lluís Joseph de Borbó, duc de Vendôme. El treball d'AZNAR està ben documentat i es basa en la interpretació. Una de les millors aportacions que hem tingut el gust de llegir [MG]

ESPINO LÓPEZ, ANTONIO. "La configuració d'una nova frontera militar a Catalunya, 1659-1667". En: JANÉ, ÒSCAR (a c.d.). *Actes del*

Congrés "Del Tractat dels Pirineus a l'Europa del segle XXI: un model en construcció?". Col·loqui Barcelona-Perpinyà, 17-20 de juny de 2009. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació / Museu d'Història de Catalunya, 2010, 199-211 [49/2/9, +++]. L'atenció historiogràfica s'ha centrat en la guerra de Separació i el mutilador Tractat dels Pirineus, però molt poc en la situació militar del "dia després", una situació cabdal per entendre el procés militar de les subsegüents guerres amb la monarquia de Lluís XIV. Traspassats els principals bastions defensius de la frontera (Salses, Perpinyà), se n'havien d'establir de nous i fixar una nova limes fortificada (Puigcerdà, Figueres, Bellver, Roses, Hostalric), i fer-ho en unes condicions apocalíptiques de mancança i precarietat. A mitjan 1662 Madrid va decidir deixar a Catalunya una guarnició de menys de 4.000 homes i 500 cavalls (que mai no es completà) amb un cost de manteniment proper a les 260.000 ll. anuals. La factura de guerra catalana hauria de contribuir notablement a aquestes despeses, a base de "donatius voluntaris" sostinguts. Ni nous reclutes ni efectius monetaris arribaven al Principat, de manera que a mitjan 1664 hom devia 86.000 ll. de paga a les tropes i les fortificacions de Puigcerdà estaven a mig fer. Els equilibris financers entre els quals es mogueren els virreis queden reflectits en la documentació del Consell Suprem d'Aragó. Durant molts anys, la frontera amb França es podia considerar ben bé "oberta", per no dir nua. El 1667 tornava a esclatar la guerra amb França, que va saber explotar aquesta debilitat fronterera. Els comptes del pagador de l'exèrcit Juan de Gachapay deixaven clar que només es van remetre un 42% dels diners necessaris per al manteniment de les forces destinades al Principat (que ja eren ben poques), a banda de la despesa en fortificacions, artilleria, armada naval, etc. [MG]

MIRALLES, EULÀLIA. "Poesia i política en la guerra dels Segadors". En: JANÉ, ÒSCAR (a c.d.). *Actes del Congrés "Del Tractat dels Pirineus a l'Europa del segle XXI: un model en*

construcció?”. Col·loqui Barcelona-Perpinyà, 17-20 de juny de 2009. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació / Museu d’Història de Catalunya, 2010, 177-187 [40/2/44, +++]. L’art de Cal·líope no va restar al marge dels esdeveniments polítics que van precipitar al país a una revolució i a una guerra de vint anys a mitjan segle XVII, essent paral·lela a la publicística del període. L’autora repassa algunes de les composicions escrites per autors d’ambdós bàndols, mirant d’establir unes pautes per a la lectura d’aquest tipus de poesia. Entren, a més d’autors celebrats, els pasquins anònims, com els que vers 1650, incitaven al magnicidi del virrei i del governador Margarit per acabar amb aquella guerra. Reprodueix algunes glosses relatives a la victòria de Montjuïc (*La famosa comedia del Marqués de Los Vélez*, 1641), sobre el marquès de Povar (*A las bisarrias del de Povar*, 1642) o la presa de Roses (*Los lleons fugen de Rosas*, 1645), etc. Un bon exemple de l’impacte de la guerra en la Cultura escrita del país [MG]

El Tractat dels Pirineus de 1659. Tr. Mercè Comas, present. Òscar Jané. Barcelona: IEC, 2011, 72 p. [+++]. Amb aquesta edició s’assoleix un objectiu historiogràfic que ja hauria d’haver estat superat fa anys, la publicació d’un dels textos cabdals de la nostra Història. El professor ÒSCAR JANÉ en fa una notable introducció, detallant els pormenors de l’evolució en el temps, que van desembocar en la signatura del tractat: situació política i militar, intencions, gestos i jugades diplomàtiques, antecedents, aspiracions, context internacional, etc. La intervenció d’uns pocs individus (Luis de Haro, Mazzarino, Marca, Trobat), va ser fonamental per l’arranjament d’un document que podia haver estat formalitzat i signat molts anys abans. Sobta l’escassa o nul·la intervenció de personatges catalans en tot el procés de gestació d’un tractat que significava l’esquarterament del país. El llibret es pot considerar una notable aportació com avenç o primera entrega del què algun dia hauria de ser el llibre definitiu sobre el tema, amb una introducció ampliada a càrrec d’algun

“Pare de la Pàtria”, una bona exposició sobre els diversos exemplars del document i les seves vicissituds, un comentari lexicogràfic que expliqui detalladament els criteris de transcripció (i no la parrafada a peu de primera pàgina del nostre opúscle) i sobretot, amb un text profusament comentat amb notes al peu en cada pàgina, elaborades per una plèjade d’experts de nivell. Aquest primer antecedent feia falta, però no ens ha de privar de ser més ambiciosos [MG]

ÁVILA GRANADOS, JESUS. “Morir en Busa, y resurgir en París”. *Historia de Iberia Vieja*, 76 (octubre de 2011) 87-95. “Un enclau espectacular [la fotografia així ho acredita]. Quasi inaccessible. De vegades, terrible... Fou utilitzat com a lloc de reclutament i entrenament per a les tropes espanyoles que es defensaven de les franceses durant la guerra del Francès. També esdevingué presó. Era un indret del qual hom no podia escapar... viu” [Resum] El reportatge cita antecedents romans i del s. X, però es basa en el paper jugat per aquest indret del prepirineu durant la guerra contra Napoleó, on Lacy es fortificà, també en els presoners gals que hi morien de fam i de fred, això si abans no es llençaven de cap d’un penyassegat... [MG]

GRAU I PUJOL, JOSEP M.T. “Expedició de llicències de caça en una ciutat del Camp de Tarragona després de la Guerra del Francès (Reus, 1815)”. *Butlletí. Centre d’Estudis Alcoverencs*, 116 (2009) 8-12 [2/1/4, ++]. L’article només té la sana pretensió de mostrar la prudència amb la qual les autoritats governatives procediren després de la guerra del Francès en un tema que tocava el rearmament de la població civil (a les portes de les guerres liberals). D’una ciutat com Reus que el 1818 podia tenir uns 23.000 habitants, només expediren 220 llicències. A la segona part de l’article acaba oferint una relació de la distribució professional dels obtentors de les llicències de caça a Reus el 1815 [MG]

GRAU I PUJOL, JOSEP M. “Emigració del Camp de Tarragona i Conca de Barberà a Vilanova i

la Geltrú en el primer terç del segle XIX". *Del Penedès, Vilafranca del Penedès*, 25 (2011) 83-89 [6/1/7, ++]. A través del buidatge del volum més antic (de 1824) que consigna l'origen dels residents a Vilanova (a l'Arxiu Comarcal del Garraf), l'autor elabora una sèrie de percentualitzacions a partir dels 137 individus originaris del Camp de Tarragona i la Conca de Barberà, sota el prisma geogràfic, cronològic i per professions. Aquesta mena de treballs ajuden a constatar el transtorn migratori que van produir els anys de guerra que el país va patir amb la invasió napoleònica, un aspecte social força important a l'hora de constatar les conseqüències de les guerres. En un apartat final, relaciona els refugiats de 1812 al tercer barri de Vilanova [MG]

CAMPS GIRONA, JAUME. "La Tercera Guerra Carlina a Alcover. Una aproximació al conflicte i a la vida diària (1872-1876)". *Butlletí. Centre d'Estudis Alcoverencs*, 116 (2009) 65-87 [64/2/20+1, ++]. Faltava completar l'episodi de la tercera carlinada dins de la nodrida historiografia alcoverenca, i CAMPS ha vingut a fer-ho amb un treball on, ultra reconstruir els principals fets bèl·lics, ofereix el perfil de l'alcoverenc que el 1872 se sumà a l'aixecament carlí i també el del que s'hi va resistir, el paper de la Milícia Nacional, un cos militar integrat primer per voluntaris que acabà sent-ho per forçats, i el tema de les fortificacions locals. Però JAUME CAMPS fixa la seva atenció en la realitat que van haver de viure quotidianament els habitants de la vila, el canvi de costums, les alteracions del culte catòlic, l'escolaritat dels menuts, l'estat de la sanitat, l'evolució demogràfica (que mai no pot faltar en aquest tipus d'estudis!). L'autor introdueix l'episodi en la seva globalitat contextual en base als textos dels Drs. PERE ANGUERA i ROBERT VALLVERDÚ, i l'estudi l'ha escatit amb documentació estrictament municipal. En resulta un bon primer tast, sempre susceptible de ser complementat amb la consulta d'altres centres documentals i hemerogràfics [MG]

DARDE, CARLOS. «Juan Prim. El espadón de las mil caras». *La Aventura de la Historia*, 147

(gener de 2011) 18-24. Resum de les campanyes militars que van constituir la trajectòria del general Prim: primera carlinada, Puerto Rico, Crimea, el Marroc, Mèxic, etc., i no menys la seva carrera política com a diputat i home fort del govern central. L'article inclou un apartat sobre el seu convenient enllaç amb Francisca Agüero González, i un altre sobre el seu assassinat polític. Il·lustren el text les imatges més sobades del tema [MG]

LLORENS, CARLES. «Fins a la última gota de sang. La guerra de Cuba o la fi de l'imperi colonial espanyol». *Sapiens*, 99 (gener de 2011) 26-35. «Després d'un segle d'insurreccions, la guerra definitiva per la independència de Cuba de la metròpoli va començar el 1895. El president espanyol Cánovas del Castillo estava disposat a deixar-hi 'fins a l'última gota de sang i fins a l'última pesseta'. No va ser suficient. El malestar dels esclaus, la independència d'altres països sudamericans i la irrupció a l'escena dels EUA van posar fi a l'imperi espanyol a ultramar» [Resum]. L'enfoc català l'aporta la notícia sobre l'independentista Josep Martí (fill de valencià) i l'apartat solt 'els catalans i els esclaus de Cuba'. No falten mapes, fotografies b/n de l'època i evocatiu dibuixos col·lorejats de combats [MG]

GASCON, BRAULI. "Un maître entre les bales de Pancho Villa". *Revista de Girona*, 265 (març-abril de 2011) 22-30. La vida de Modest Puigdevall Vila, fill de Canet d'Adri, podria ambientar un guió cinematogràfic, com ens explica l'autor (restaurador i nét del protagonista). Fugitiu del poble per haver apedregat el capellà, Modest arribà rocambolescament a París, i treballà de rentaplats al Restaurant Sport. La confiança que allí gaudí li va permetre conèixer algunes personalitats del moment històric (la tsarina, l'emperador Francesc Josep d'Àustria o la Mata-Hari). També es féu amic del general mexicà Bernardo Reyes, desterrat a la capital francesa arran de la revolució, i quan aquell se n'hi tornà, Modesto hi hagué d'anar per ajudar-lo. Mort el president Madero i l'amic Reyes, el nostre protagonista passà a regentar

el luxós restaurant Sylvain, amb el seu germà Miquel d'associat, establiment que va haver de navegar per les tortuoses aigües d'una revolució que no s'acabava mai. Allí nasqueren els seus fills, i allí conegué Pancho Villa, de qui n'explica un parell que confirmen la mala opinió que en tenia d'aprofitat i de 'xoriço' (assassí i segrestador de donzelles). Cansats de la inestabilitat de la situació a Mèxic, deixaren el país i tornaren a Espanya "*sortint de les brases de la Revolució Mexicana per anar a petar al foc de la Guerra Civil Espanyola*". Una vida de novel·la [MG]

Ordre públic i violència a Catalunya (1936-1937). Intr. de Josep Lluís Martín Ramos. Barcelona: Dau, 2011, 418 p. Amb la documentació de l'Arxiu Tarradellas relativa al Comitè Central de Milícies Antifeixistes i a les Junta i Conselleria de Seguretat Interior, el professor de la UAB Martín Ramos mostra el pas de l'ordre revolucionari al republicà, visionant la violència d'aquells temps a la rereguarda i no pas al front [MG]

GRAU I PUJOL, JOSEP M. T. "Evacuats i refugiats de la guerra civil a l'hospital comarcal de Valls (1937-1938)". *Quaderns de Vilaniu, Valls*, 59 (2011) 49-71 [9/3/10, +++]. "Investigació sobre els refugiats atesos per l'Hospital Comarcal de Valls sota dependència de la Generalitat de Catalunya, durant els anys 1937 i 1938. Per volum destaquen els provinents de Madrid, seguits dels bascos, aragonesos, barcelonins i andalusos. En l'apèndix es relacionen individualment i s'indica el nom, el cognom, la residència, el diagnòstic i l'any" [Resum] Gràcies a un expedient de la secció de Beneficència de l'Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona, i amb el suport d'una bibliografia ben seleccionada, l'autor introdueix una temàtica, els desplaçats (evacuats i refugiats) no només de plena actualitat dins del tema de la GCE, sinó plenament imbricat en el vessant de demografia històrica (migracions) de la qual l'autor n'és un expert. S'alterna l'exposició, amb casos documentats en els principals arxius del Camp de Tarragona [MG]

ROIG, SEBASTIÀ. "Figueres, 1936: la guerra dels llibres. El comitè antifeixista va trobar a la Biblioteca Popular títols que calia prohibir". *Revista de Girona*, 264 (gener-febrer de 2011) 40-44. El setembre de 1936, el Comitè Antifeixista de Figueres va depurar 200 llibres 'políticament incorrectes' del fons de la Biblioteca Popular de la ciutat. L'actitud decidida de la seva directora, Adela Riera i Carré, va permetre la preservació d'aquest lot i de molts altres fons confiscats. Enric Sallès, delegat de cultura del Comitè estava resolt a suprimir tots aquells llibres de caire catòlic i la Riera hagué de pugnar per fer una selecció el menys traumàtica possible i evitar que els volums retirats fossin cremats; també es van confiscar les biblioteques particulars dels 'elements facciosos'. L'ajut i el suport prestat per Jordi Rubió van ser considerables i consta a la correspondència mantinguda amb la bibliotecària figuerenca. L'article també dóna molta notícia sobre la protecció del patrimoni monumental local per part de la Generalitat [MG]

PAGES JORDA, VICENÇ. «Una guerra al paradís». *L'Avenç*, 367 (abril de 2011) 70-71. Recensió narrativa del llibre de NANCY JOHNSTONE, *Un hotel a la costa* (Tossa de Mar, 1934-1939) [Barcelona: Tusquets, 2011, 416 p.], que conta l'experiència de la Guerra Civil des de l'òptica desentesa d'un matrimoni de britànics afincats a Tossa, on el 1935 obriren un hotelet. Constitueixen unes memòries frívols d'un conflicte que l'autora veié tothora com una cosa que no anava amb ella. "Tant Orwell com Nancy Johnstone ens produeixen una sensació complexa: els trobem benintencionats, però poc fiables en les descripcions que fan d'una realitat que en part se'ls escapa. I, tanmateix, la seva visió, la de l'observador extern, és un document històric de primer ordre. La seva visió, tot i desenfocada, resulta directa i sobretot honesta". A les ocasionals alarmes dels fets revolucionaris, la JOHNSTONE comentava que "Sempre hi ha estat de guerra, perquè quan una guerra encara no s'ha acabat, ja n'han començat una altra" [MG]

CARBÓ, JOAQUIM. "Tres balnearis en temps de guerra. Caldes de Malavella va acollir

soldats, malalts i refugiats aliats". *Revista de Girona*, 264 (gener-febrer de 2011) 32-35. "Durant la Guerra Civil, un balneari de Caldes de Malavella va servir d'hospital per als soldats republicans. A la II Guerra Mundial, juntament amb els altres dos balnearis de la població [Prats i Soler], va acollir primer refugiats aliats i, posteriorment, de les tropes de l'Eix" [Resum]. La dinàmica sanitària relaxada d'aquests centres es va veure sotragada per la més cruel de les guerres, amb escenes impensables, "De sobte, la porta es va obrir d'una empena i va aparèixer un soldat italià armat fins a les dents que va escorcollar la casa buscant homes en edat militar". La vida quotidiana dels residents va ser alterada, però va oferir parcel·les de curiositats històriques que avui ens ajuden a copsar millor aquest àmbit del conflicte rera les línies de combat. Els amos dels negocis de balneari van quedar-se sense cobrar i van haver d'acollir refugiats per ordre del Ministerio de Asuntos Exteriores [MG]

GRAU I PUJOL, JOSEP M.T. "L'exili republicà després de la guerra civil a Barberà de la Conca (1939)". *Podall. Publicació de Cultura, Patrimoni i Ciències* [En línia] 2011, núm. 1, p. 132-150. Disponible a : www.ceconcabarbera.cat/podall [5/2/33, ++]. Estudi dels exiliats de Barberà de la Conca, un poble agrari que el 1936 comptava amb 1.133 habitants dels quals 37, el gener de 1939 marxaren cap a França fugint de l'avenç de les tropes franquistes. En total foren 28 famílies les que emigraren políticament, de les quals 11 no retornaren i romangueren a França (39 % d'exili permanent), dels 22 soldats que van creuar la frontera individualment solament 3 no van tornar a Catalunya (13,6 %). Una de les característiques pròpies de Barberà a l'època és el predomini de la ideologia socialista (PSOE) i sindicalista (UGT), fet que amb la derrota va concitar la por a repressàlies per part del nou règim; la conseqüència fou l'elevat índex d'exiliats en proporció a la demografia total (3,36 %). En l'apèndix hi

figura la relació, amb nom i cognoms, ofici i edat de les persones i famílies exiliades, a més s'adjunten els informes que el 1941 redactaren la Guàrdia Civil i l'alcalde sobre els antecedents polítics de cada un dels exiliats, i també s'anota, en aquells que retornaren, si foren repressaliats amb penes de pressó. Les fonts d'informació són d'arxiu (municipal) i orals, gràcies a aquestes darreres s'hi afegeixen dades interessants sobre parentiu entre els exiliats (cunyats, cosins, oncles) i si posteriorment emigraren a les ciutats (Barcelona, Valls o Tarragona). En alguns casos concrets es relaten les vivències personals de diversos exiliats, fet que ajuda a comprendre els drames i penalitats viscudes pels protagonistes [l'autor]

JORIC, CARLOS. "El oscuro secreto de Canfranc". *Historia y Vida*, 514 (gener de 2011) 64-71. "En el decurs de la SGM l'estació ferroviària internacional de Canfranc arribà a convertir-se en un punt estratègic, una mena de Casablanca pirenaica per la qual van passar espies de la Resistència francesa, jueus que fugien de les SS, i tones d'or de l'expoli nazi" [Resum]

PASTRANA, JOAN. "La última guerra de Franco". *Historia y Vida*, 516 (març de 2011) 72-79. Reportatge sobre la ignorada guerra d'Ifni, encetada el 23 de novembre de 1957 amb uns trets a les fosques, i que acabà amb l'acorralament dels espanyols a la ciutadella d'Ifni, on van resistir gràcies als subministraments navals. Només la cooperació francesa i l'abassagadora superioritat aèria, va permetre imposar-se a l'exèrcit d'alliberament marroquí. L'article incideix en la incapacitat tècnica de l'exèrcit espanyol (avions "antigüals" -només uns quants podien enlairar-se-, fusells maussers, etc.), que rebé una humil·liació de la que ningú va protestar. Les hostilitats es van suspendre amb unes concessions territorials que van deixar les possessions espanyoles limitades al perímetre de la capital d'Ifni, enclau que s'acabà cedint el 1969 [MG]

R E C U L L :

GENERAL:

GARCÍA AYUSO, FRANCISCO. *Afganistán, país estratégico*. Madrid: Miráguano Ediciones, 2011, 318 p.

ANTIGUITAT:

GOLDSWORTHY, ADRIAN. *Antonio y Cleopatra*. Tr. Palo-ma Gil Quindós. Madrid: La Esfera de los libros, 2011, 516 p.

GRACIA ALONSO, FRANCISCO. *Furor barbari! Celtas y Germanos contra Roma*. Barcelona: Sello editorial, 2011, 320 p.

LONDON, JON.E. *Soldados y fantasmas. Mitos y tradición en la antigüedad clásica*. Tr. Daniel Aldea Rossell e Irene Muzas Calpe. Barcelona: Ariel, 2011, 560 p.

RODRÍGUEZ GONZÁLEZ, JULIO. *La resistencia hispana contra Roma*. Madrid: Almena, 2010, 350 p.

SYME, RONALD. *La revolución romana*. Tr. Antonio Blanco Freijeiro. Barcelona: Crítica, 2010, 704 p.

MEDIEVAL:

ANDRÉS MARTÍN, JUAN RAMÓN DE. *La gran aventura del reyno de Navarra*. Madrid: La Esfera de los libros, 2011, 440 p.

BARRIOS, MANUEL. *Pedro I el Cruel. La nobleza contra su rey*. Madrid: Temas de Hoy, 2011 (2001), 159 p.

DOMÍNGUEZ, FERNANDO. *Los godos. Desde sus orígenes bálticos hasta Alarico I*. Madrid: Cultivalibros, 2010, 330 p.

ESLAVA GALÁN, JUAN. *Templarios. Griaes, vírgenes negras y otros enigmas de la historia*. Barcelona: Planeta, 2011, 296 p.

MODERNA:

BLAKE, JEREMY. *Beyond the Military Revolution. War in the Seventeenth Century World*. Basingstoke (Hampshire): Palgrave Macmillan, 2011, 248 p.

BLAKE, JEREMY. *War in the World. 1450-1600*. Basingstoke (Hampshire): Palgrave Macmillan, 2011, 264 p.

LEEPSON, MARC. *Laffayette. Lessons in Leadership from the Idealist General*. Basingstoke (Hampshire):

Palgrave Macmillan, 2011, 224 p.

LESAGE, GÉRARD. *De Valmy à Jemappes (1792). Premières victoires de la Révolution*. París: Économica, 2011, 146 p.

MORTIMER, GEOFF. *Wallenstein. The Enigma of the Thirty Years War*. Basingstoke (Hampshire): Palgrave Macmillan, 2010, 304 p.

RODRÍGUEZ GONZÁLEZ, AGUSTÍN RAMÓN. *Drake y la 'Invencible'*. Madrid: Sekotia, 2011, 304 p.

TLUSTY, B. ANN. *The Martial Ethic in Early Modern Germany. Civic Duty and the Right of Arms*. Basingstoke (Hampshire): Palgrave Macmillan, 2011, 392 p.

VICTORIA OJEDA, JORGE. *Las Tropas Auxiliares de Carlos IV. De Saint-Dominique al Mundo Hispano*. Castelló: Uuiversitat Jaume I, 2011 (Amèrica; 27), 418 p.

Guerra del Francès

BLIN, ARNAUD. *Wagram, 5-6 juillet 1809*. París: Tallandier, 2010 (L'histoire en batailles), 207 p.

HERNÁNDEZ MOREJÓN, ANTONIO. *Topografía del Hospital Militar de Mahón 1806*. Ed. facs. Col 1. Institut Menor-quí d'Estudis. Maó: Reial Acadèmia de Medicina de les Illes Balears, 2010, 243 p.

LINCH, KEVIN. *Britain and Wellington's Army. Recruitment, Society and Tradition, 1807-15*. Basingstoke (Hampshire): Palgrave Macmillan, 2011, 232 p.

MORENO ALONSO, MANUEL. *La verdadera historia del asedio napoleónico de Cádiz, 1810-1812* Madrid: Sílex, 2011, 888 p.

SÉGUR, PHILIPPE- PAUL DE. *La derrota de Napoleón en Rusia*. Tr. Jaime Jerez. Barcelona: Duomo, 2010 (NYRB), 22 p.

CONTEMPORÀNIA:

CHAPONNIÈRE, CORINNE. *Henry Dunant, la croix d'un ho-mme*. París: Perrin, 2010, 519 p.

HIGHAM, ROBIN & FREDERIK W. KAGAN. *The Military History of the Soviet Union*. Basingstoke (Hampshire): Palgrave Macmillan, 2010, 336 p.

KRÜGER, CHRISTINE G. & SONIA LEVSEN. *War Volunteering in Modern Times. From the French Revolution to the Second World War*. Basingstoke

(Hampshire): Palgrave Macmillan, 2010, 312 p.

LESPINOIS, JÉRÔME DE (dir.). *La doctrine des forces aériennes françaises 1912-1976*. París: La Documentation française, 2010, 405 p.

LUC, JEAN-NOËL (dir.). *Soldats de la loi. La gendarmerie au XXè siècle*. París: PUPS, 2010, 534 p.

MORETTI, MARIO (avec CARLA MOSCA et ROSSANA ROSSANDA). *Brigate Rosse, une histoire italienne*. París: Éditions Amsterdam, 2010, 355 p.

TRUDEAU, NOAH ANDRE. *Robert E. Lee. Lessons in Leadership*. Basingstoke (Hampshire): Palgrave Macmillan, 2010 (2009), 256 p.

IGM

AVENEL, JEAN-DAVID. *Interventions alliées pendant la guerre civile russe (1918-1920)*. París: Économica, 2010, 230 p.

COATES ULRICHSEN, KRISTIAN. *The Logistics and Politics of the British Campaigns in the Middle East, 1914-1922*. Basingstoke (Hampshire): Palgrave Macmillan, 2010, 272 p.

MÉDARD, FRÉDÉRIC. *Les prisonniers en 1914-1918. Acteurs méconnus de la Grande Guerre*. Saint-Cloud

(Hauts-de-Seine): Soteca, 2010.

PORTE, RÉMY (ed.). *Le commandement suprême de l'armée allemande du général von Falkenhayn, 1914-1916*. París: Soteca, 2010, 378 p.

WILFRED, OWEN. *Poemas de Guerra*. tr. Gabriel Insausti. Barcelona: Acantilado, 2011 (El Acantilado; 233), 104 p.

Marroc

PROUS I VILA, JOSEP MARIA. *Cuatro gotas de sangre*. Barcelona: Barril & Barral, 2011, 336 p.

GCE

ARACIL, RAFAEL; JOSEP VILLARROYA. *El País Valencià sota les bombes*. València: Universitat, 2010, 242 p.

CAMBA, JULIO. *Haciendo de República y artículos sobre la Guerra Civil*. Madrid: Libros del silencio, 2010, 382 p.

CAMPION, GARRY. *The Good Fight. Battle of Britain Propaganda and the Few*. Basingstoke (Hampshire): Palgrave Macmillan, 2010 (2008), 400 p.

DOMINGO, CARMEN. *La fuga*. Barcelona: Ediciones B, 2011, 240 p.

GONZÁLEZ POSADA, CARLOS. *Diario de la revolución y de la guerra (1936-1939)*. Albolote: Comares, 2011, 400 p.

MARTÍN I BERBOIS, JOSEP LLUÍS. "L'ús dels arxius per a la reconstrucció d'un avantpassat: el cas del Coronel Antonio Martín Lagunilla". *Paratge*, SCGHSVN, Barcelona, 23 (2010) 53-63.

ORDI, ÀNGELO D'. *Guernica 1937. La bomba, la barbarie, la mentira*. Tr. Carlos Vitale. Madrid: RBA, 2011, 400 p.

TAMAMES, RAMÓN. *Breve historia de la guerra civil española*. Barcelona: Ediciones B, 2011, 333 p.

VIÑAS, ÀNGEL (dir.). *Al servicio de la República. Diplomáticos y Guerra Civil*. Madrid: Marcial Pons, 2010, 160 p.

IIGM

HUSTINGS, MAX. *La guerra de Churchill. La historia ignorada de la Segunda Guerra Mundial*. Tr. Juan Rabasseda Gascón. Barcelona: Crítica, 2010, 846 p.

LE MOAL, FRÉDÉRIC et MAX SCHIAVON. *Juin 1940, la guerre des Alpes. Enjeux et stratégies*. París: Économica, 2010 (Campagnes et stratégies), 512 p.

ROYLE, TREVOR. *Montgomery. Lessons in Leadership from the Soldier's General*. Basingstoke (Hampshire): Palgrave Macmillan, 2011, 224 p.

SHEPHERD, BEN & JULIETTE PATTINSON. *War in the Twilight World. Partisan and Anti-Partisan Warfare in Eastern Europe, 1939-45*. Basingstoke (Hampshire): Palgrave Macmillan, 2010, 280p.

SOLAR, DAVID. *Hitler y Alemania. El horror nazi (1933-1945)*. Madrid: Anaya, 2011, 128 p.

THIBAUT, RICHARD. *France mai-juin 1940, l'ampleur d'un désastre*. Prahecq: Éditions pa-trimoines médias, 2010, 310 p.

VAIZEY, HESTER. *Surviving Hitler's War. Family Life in Germany, 1939-48*.

Basingstoke (Hampshire): Palgrave Macmillan, 2010, 272 p.

VALODE, PHILIPPE y ROBERT ARNAUT. *Los dosieres secretos de la Segunda Guerra Mundial*. Tr. Julia Alquézar Solsona. Barcelona: Tempus, 2011, 298 p.

Era atòmica

BRANCHE, RAPHAËLLE. *L'embuscade de Palestro, Algérie 1956*. París: Armand Colin, 2010, 256 p.

BRIGHT, CHRISTOPHER J. *Continental Defense in the Eisenhower Era. Nuclear Antiaircraft Arms and the Cold War*. Basingstoke (Hampshire): Palgrave Macmillan, 2010, 290 p.

MACDONOGH, GILES. *Después del Reich*. Tr. J.L. Gil Aristu. Barcelona: Galaxia Gutenberg / Círculo de Lectores, 2010, 975 p.

DLG. Delaguerra. Revista de Historia Militar, [www.delaguerra.net], núm. 4 (març de 2010): GABARDOS MONTAÑÉS, RAFAEL. "Luftstreitkräfte. La aviación alemana en la gran guerra" (3-14); VERAMENDI B., JAVIER. "La campaña del valle de Shenandoah" (15-41); MEDINA PORTILLO, FRANCISCO. "El ejército rojo" (42-54); ALONSO ARRANZ, IÑIGO. "El carro pesado IS 2" (56-57). **Núm. 5 (setembre de 2010):** CAÑETE, HUGO. "La aviación del cuerpo de marines de los Estados Unidos durante la Segunda Guerra Mundial" (4-53); GABARDOS, RAFAEL. "Sargento de marines. John Basilone" (54); PASAMAR, IGNACIO. "El arma: Batallones de carros de los marines" (57-58). **Núm. 6 (novembre de 2010):** DELGADO VEGA, ÁLVARO. "La batalla de las Arginusas" (4-15); SÁNCHEZ, JAVIER. "La batalla de Barbastro [1837]" (19-31); PASAMAR LÓPEZ, JOSÉ IGNACIO. "Vought F-4U Corsair" (32-33); CAÑETE, HUGO A. "Alejandro y Afganistán. Reflexiones nuevas para una guerra vieja" (34-81); GABARDOS MONTAÑÉS, RAFAEL. "Gregori Boyington" (84-85). **Núm. 7 (gener de 2011):** MEDINA PORTILLO, FRANCISCO. "The Old Breed. 1941-1945. 1a. División de Marines" (4-27); VERAMENDI B., JAVIER. "La campaña de los 7 días. De cómo el rayo lució después de que el trueno sonara" (33-74); GABARDOS MONTAÑÉS, RAFAEL. "General James Ewell Stuart" (77-78). **Núm. 8 (maig de**

2011): SÁNCHEZ, JAVIER. "Guerra italo-abisinia (1935-1936)" (5-10); PASAMAR, IGNACIO. "Wake. Por un palmo de arena" (24-35); CAÑETE, HUGO. "John Walter Christie" (42-43); VERAMENDI, JAVIER (trad.). "La organización defensiva alemana al norte de Arras" (45-49). **Núm. 9 (agost de 2011):** SÁNCHEZ, JAVIER. "La batalla de Adrianópolis" (5-22); VERAMENDI, JAVIER. "Tres aeropuertos demasiado lejanos" (23-51); KOYOC KÚ, JOSÉ ANGEL. "Otumba. El resurgir castellano" (51-68); FERNÁNDEZ GIL, JOSÉ M. "Midway: el talón de Aquiles de la flota japonesa" (69-72). **Núm. 10 (octubre de 2011):** FERNÁNDEZ GIL, JOSÉ MIGUEL. "El fin del Akagi" (5-18); GABARDOS MONTAÑÉS, RAFAEL. "Origen e historia del Me 262" (19-28); SÁNCHEZ GRACIA, JAVIER. "Zenón de Constantinopla" (29-43); YUSTE GONZÁLEZ, JAVIER. "Hubo algo más allá de la PT-109" (44-45). **Núm. 11 (gener de 2012):** ESTEBAN, ALBERTO RAUL. "Asalto al Fuerte William Henry" (8-19); YUSTE, JAVIER. "Kyu gunto" (20-22); HERNANDO, J.F. "Batalla de las Navas de Tolosa" (23-27); HERNANDO, J.F. "La batalla del Somme" (28-38); YUSTE GONZÁLEZ, JAVIER. "The Unknown Soldier" (39-41).

Desperta Ferro. Historia militar y política de la antigüedad y el medioevo, Núm.Especial I [2011]: ALVAR EZQUERRA, ALFREDO. "Va a estallar una guerra: ¿dónde? ¿cuándo?" (6-9); EDELMAYER, FRIEDRICH. "¿Una 'gran estrategia' de los Habsburgo? Las relaciones entre Madrid y Viena durante la Guerra de los Treinta Años" (10-17); MESA GALLEGU, EDUARDO DE. "¿Revolución o evolución militar? Los ejércitos de la Monarquía Hispánica en la Guerra de los Treinta Años" (18-25); EDELMAYER, FRIEDRICH. "Albrecht von Wallenstein" (26-29); MARTÍNEZ RUÍZ, ENRIQUE. "La batalla de Nördlingen" (30-37); BALLESTER RODRÍGUEZ, MATEO. "Identidad nacional y religión en España durante la Guerra de los Treinta Años" (38-41); PI CORRALES, MAGDALENA DE PAZZIS. "Vivir y morir en el mar" (42-47); CHABRAND, PHILIPPE / FELIPE EL BASTERO. "Reconstruyendo la Guerra de los Treinta Años" (47-51); PÉREZ SAMPER, MARÍA ÁNGELES. "1640: la Guerra dels Segadors" (52-57) i ESTEBAN RIBAS, ALBERTO RAUL. "La batalla de Montjuic 1641" [En línia] (disponible a: www.despertaferro-ediciones.com)

La Aventura de la Historia. Núm. 151 (maig de 2011): MATUTE, ÁLVARO. "Libertad con sangre. En mayo de 1911 las fuerzas de Madero derrotaron a las de Porfirio Díaz..." (62-69); ALMODÓVAR, MIGUEL ÁNGEL. "Caleidoscopio. Mi Héroe: Juan Prim y Prats" (114). **Núm. 152 (juny de 2011):** CABALLERO PÉREZ, MIGUEL. "Todos los verdugos. El asesinato de García Lorca" (20-27); SÁNCHEZ, ROSALÍA. "Hablan los soldados de Hitler. El placer de matar" (28-32); STOTHARD, PETER. "Espartaco. Terror de Roma" (48-54); POZO FELGUERA, GABRIEL. "Calendoscopia. Mi Héroe: Gonzalo Fernández de Córdoba" (106). **Núm. 154 (agost de 2011):** SOLAR, DAVID. "Hitler en socorro de Franco. La ayuda Nazi" (20-29); MORENO ALONSO, MANUEL. "El sitio de Cádiz. El último reducto libre" (36-41). **Núm. 156 (octubre de 2011):** PALACIOS, TEO. "Guerra de Polis. Espartanos versus Mesenios" (34-39); MÉNDEZ, DANIEL. "El último aliento del Dragón. Nace la república china" (50-55); LÓPEZ PITA, PAULINA. "Almanzor, espada de doble filo. El fin del califato" (62-67); ABBOUD-HAGGAR, SOHA. "El futuro reino de África. Los almorávides" (74-78); ABBOUD-HAGGAR, SOHA. "De Marraquech a Sevilla. Terremoto almohade" (79-81).

Revista de Historia Naval, núm. 108 (2010): ROLANDI SÁNCHEZ-SOLIS, MANUEL. "La actuación de la Marina en la algarada de Cavite de enero de 1872" (9-38); MIRA CABALLOS, ESTEBAN. "La vida y la muerte a bordo de un navío del siglo XVI: algunos aportes" (39-57); HERNÁNDEZ OLIVA, CARLOS ALBERTO. "Naufragio de la flota de ida a Nueva España bajo el mando del general D. Pedro de las Roelas" (59-86); GARCÍA-MOLINAS RIQUELME, ANTONIO M. "La vida en la galera déla Dios a quien quiera" (87-103); DE LA VEGA BLASCO, ANTONIO. "Dos estados generales de la Armada: Francia 1801 y España 1802" (105-126); CEBALLOS-ESCALERA Y GILA, ALFONSO DE - LUIS DE CEBALLOS ESCALERA Y GILA. "La historia vivida: 'José Primo de Rivera, laureado general de la Armada y frustrado marqués de Fernando Poo'" (127-131). **Núm. 109 (2010):** RODRÍGUEZ GONZÁLEZ, AGUSTÍN RAMÓN. "El impacto de una nueva tecnología naval: el caso de los cañoneros españoles de Filipinas en el siglo XIX" (9-22); RUÍZ MORALES, MATEO. "El artículo astronómico de Jorge Juan" (23-35); ÁLVAREZ LAITA, FRANCISCO JAVIER - MARÍA LUISA MEDINA ARNAIZ. "Un proyecto de ampliación de bases navales en el archipiélago balear y de su defensa artillera (1940)" (37-66); TEIJEIRO DE LA ROSA, JUAN MIGUEL. "Don José de Echegaray (1764-1842), un marino en lucha contracorriente" (67-82); FONT BETANZOS, FRANCISCO. "El 'Dómine', un buque histórico" (83-99); DE LA GUARDIA SALVETTI, FERNANDO. "La historia vivida: el Alfonso XIII ¡a flote!" (101-102). **Núm. 110 (2010):** MARTÍNEZ RUÍZ, ENRIQUE. "El Mediterráneo, un mar de galeras" (7-24); FONDEVILA SILVA, PEDRO. "Tipología de las galeras españolas del siglo XVI" (25-52); GONZÁLEZ-ALLER HIERRO, JOSÉ IGNACIO. "Las galeras en la Gran Armada de 1588" (53-74); SÁNCHEZ BAENA, JUAN JOSÉ. "La necesidad y el empleo de galeras en el Mar Caribe en la segunda mitad del siglo XVI" (75-96); CERVERA PERY, JOSÉ RAMÓN. "La pena

de galera: un correctivo determinante" (97-104); CEBALLOS-ESCALERA Y GILA, ALFONSO DE - LUIS DE CEBALLOS ESCALERA Y GILA. "La historia vivida: el marino Olegario de los Cueros, ardoroso liberal" (105-110); OCAMPO, JOSÉ ANTONIO. "La Historia Marítima en el mundo: la construcción de galeras. Medidas y vocabulario" (119-126). **Núm. 110 Extraordinario (2010)**: "Texto abreviado e índices aumentados de la obra *El cuerpo de maquinistas de la Armada (1850-1950)*" (7-36). **Núm. 111 (2010)**: CUMPLIDO MUÑOZ, JOSÉ RAMÓN. "Guerra fría entre España y Gran Bretaña: la crisis de Nutka" (7-32); LÓPEZ DE HARO GONZÁLEZ, JUAN CARLOS. "La solución ilustrada al problema de vagos, ociosos y malentretenidos" (33-48); SÁNCHEZ CARRIÓN, JOSÉ MARÍA. "Establecimientos del definitivo escalafón del Cuerpo de Ingenieros de Marina de la Real Armada (1770-1827)" (49-79); GIL MUÑOZ, MARGARITA. "Actitudes religiosas ante la muerte: marineros en el Madrid del siglo XVIII" (81-89); DE LA VEGA BLASCO, ANTONIO. "La colección 'Bazán' cumple treinta años" (91-95); CERVERA PERY, JOSÉ. "La historia vivida" (97-100); "Documento: Galeras. Desastre en Saint Tropez" (101-109); OCAMPO, JOSÉ ANTONIO. "La Historia Marítima en el mundo" (111-116). **Núm. 112 (2011)**: VIQUEIRA MUÑOZ JOSÉ ENRIQUE. "La Marina en el segundo sitio de Zaragoza" (7-34); TORREJÓN CHAVES, JUAN. "Ramón Power, oficial de Marina diputado por Puerto Rico en las Cortes de la Isla de León y Cádiz" (35-68); MIRA CABALLOS, ESTEBAN. "El Puerto de Santa María y la Armada Real de galeras. Noticias inéditas" (69-86); FONT BETANZOS, FRANCISCO. "Plus Ultra, el buque viajero" (87-103); DE LA GUARDIA, FERNANDO. "La historia vivida: Latécoere 521, el transatlántico de los mares" (105-107); "Documento: El mundo de los vapores de ruedas" (109-115); OCAMPO, JOSÉ ANTONIO. "La Historia Marítima en el mundo: El Archivo General Militar de Segovia" (117-122). **Núm. 112 Extraordinario (2011)**: RIVERA VAQUERO, ISIDRO JOSÉ. "Aproximación al sistema de Jorge Juan referido al aparejo de los navíos españoles. 1753" (7-41). **Núm. 113 (2011)**: FERNÁNDEZ GONZÁLEZ, FRANCISCO. "Reinar después de morir: dos planos del 'Santísima Trinidad' que prolongaron su vida después de Trafalgar" (9-44); RODRÍGUEZ SALA, MARÍA LUISA. "Dos expediciones de altura al Pacífico septentrional (1788-1790) y sus protagonistas" (45-63); GÓMEZ VIZCAÍNO, JUAN ANTONIO. "El Departamento Marítimo de Cartagena de Levante (1750-1753) y el teniente general Francisco Liaño y Arjona" (65-90); ÁLVAREZ LAITA, FRANCISCO - MARÍA LUISA MEDINA ARNAIZ. "'Maruja y Aurora', un viejo vapor con mucha historia" (91-110); CERVERA PERY, JOSÉ RAMÓN. "La Estación Naval de Guinea y el gobierno de los brigadieres" (111-116); CERVERA PERY, JOSÉ RAMÓN. "La historia vivida: el viaje de Alfonso XIII en el 'Juan Sebastián Elcano'" (117-119); "Documento: Los francmasones en la Armada en el siglo XVIII. Penas" (121-124); OCAMPO, JOSÉ ANTONIO. "La Historia Marítima en el mundo: La primera cátedra de Historia Naval. Murcia (España)" (125-126). **Núm. 113 Extraordinario (2011)**: RUÍZ MORALES, MARIO. "La triangulación geodésica, entre Quito y Cuenca, de Jorge Juan y Antonio de Ulloa" (7-66). **Núm. 114 (2011)**: FERNÁNDEZ GONZÁLEZ, FRANCISCO. "¿El primer tratado completo de construcción naval español? Un manuscrito ignoto llega al Museo Naval" (9-48); PESADO RICCARDI, CARLOS NICOLÁS A. "Marinos fusilados en tiempos de la revolución rioplatense" (49-68); SÁNCHEZ CARRIÓN, JOSÉ MARÍA. "Los ingenieros generales del Cuerpo de Ingenieros de Marina (1770-1827)" (69-90); MARTÍN RUÍZ, JUAN ANTONIO. "El USS Yorktown y el 'destacamento de Baler'" (91-102); ALFARO ZAFORTEZA, CARLOS. "Congreso sobre la acción del poder naval en las zonas costeras de Europa" (103-116); OCAMPO, JOSÉ ANTONIO. "La historia vivida: la corbeta 'Nautilus'. Orden del día leída a la dotación con motivo del temporal ocurrido el día 27 de julio de 1921" (117-120); "Documento: un curioso pasaporte del teniente de fragata Mazarredo" (121-126); OCAMPO, JOSÉ ANTONIO. "La Historia Marítima en el mundo: tesoros bibliográficos de las bibliotecas del Ministerio de Defensa" (127-130). **Núm. 115 (2011)**: RUÍZ MORALES, MARIO. "El litoral del Reino de Granada en los portulanos de Piri Re'is" (7-24); MORENO RICO, JAVIER. "Condiciones de vida y de trabajo en la Marina Mercante decimonónica" (25-52); PADILLA PORRAS, CARMEN DE. "En busca del real decreto perdido" (53-70); GRACIA RIVAS, MANUEL. "Benito Francia y Ponce de León, un médico singular de la Armada" (71-84); ANCA ALAMILLO, ALEJANDRO. "El naufragio del navío San Isidoro" (85-94); OCAMPO, JOSÉ ANTONIO. "La historia vivida: la botadura del acorazado Alfonso XIII" (95-98); "Documento: Capellanes de la Armada en tiempos de Carlos II" (99-102); OCAMPO, JOSÉ ANTONIO. "La Historia Marítima en el mundo: Jornadas de homenaje a don Blas de Lezo. Cartagena (Colombia)" (103-106).

Revue historique des armées [En línea: <http://rha.revues.org>] **Núm. 258 (gener-març de 2010 = Dossier: Les corps expéditionnaires)**: HABERBUSH, BENOÎT. "L'emploi de la gendarmerie au Mexique (1861-1867), force prévôtale ou force de sécurité intérieure?" (3-13); BRUN, JEAN-FRANÇOIS. "Intervention armée en Chine: l'expédition internationale de 1900-1901" (14-45); ANDURAIN, JULIE D'. "Le général Gouraud, chef du corps expéditionnaire des Dardanelles en 1915" (45-56); LE GAC, JULIE. "Le corps expéditionnaire française et l'armée américaine en Italie (1943-1944): une alliance asymétrique" (57-66); CADEAU, IVAN. "1945-1956, le

départ du corps expéditionnaire français d'Extrême-Orient" (67-81); **MARTIN, JEAN-MARIE.** "La guerre de Succession d'Espagne: l'armée des Alpes et le siège de Toulon" (89-98); **FREDJ, CLAIRE et JEAN-CHRISTOPHE FICHO.** "La sardine à l'huile et son adoption par les militaires français" (99-109); **GUILLOT, HÉLÈNE.** "La section photographique de l'armée et la Grande Guerre. De la création en 1915 à la non-dissolution" (110-117). **Núm. 259 (avril-jun de 2010 = Dossier: La Mort):** **AUDOIN-ROUZEAU, STÉPHANE.** "Qu'est-ce qu'un deuil de guerre?" (3-12); **LEPETIT, GILDAS.** "Une mort sans gloire? La mortalité de la gendarmerie impériale en Espagne (1809-1814)" (13-22); **BACH, ANDRÉ.** "La mort en 1914-1918" (23-32); **PAU, BÉATRIX.** "La violation des sépultures militaires, 1919-1920" (33-43); **JOULAUD, NICOLAS.** "La liquidation des successions des militaires des troupes coloniales et de ceux décédés hors métropole" (44-55); **FLEURY, DANIEL.** "Plaques, stèles et monuments commémoratifs: l'État et la 'mémoire de pierre'" (56-66); **EL HAGE, FADI.** "Napoléon et Guibert: un rapport paradoxal?" (70-78); **LAUNEY, STÉPHANE.** "Jean Renoir sous l'uniforme" (79-92); **BONARDI, LAURENT.** "L'armée argentine et les relations Perón-Franco" (93-105); **CANIART, VALÉRIE.** "L'effondrement du bâtiment des archives de la ville de Cologne: retour d'expérience" (114-117). **Núm. 260 (juillet-septembre de 2010 = Dossier: France-Pologne):** **DESSBERG, FRÉDÉRIC.** "La Pologne vue de France: un aperçu historiographique" (3-17); **ZATORSKA, ISABELLA.** "Une tragédie en deux actes: la carrière manquée de Maximilien Wiklinsky" (18-25); **NIEUWAZNY, ANDRZEJ.** "Patriotes ou mercenaires? Les légions polonaises au service de la France (1797-1807)" (26-36); **MALISZEWSKI, LECH.** "Louis Faury (1874-1947): entre gloire et oubli" (37-44); **WOLOS, MARIUSZ.** "Józef Beck: espion allemand? Histoire d'une rumeur" (45-53); **DAVION, ISABELLE.** "Comment exister au centre de l'Europe? Les relations stratégiques franco-polonaises entre 1918 et 1939" (54-64); **NIEUWAZNY, ANDRZEJ.** "De la Champagne à la Volhynie: l'insigne du 43e régiment polonais d'infanterie" (65-67); **NAPOLI, JOËLLE.** "Rome et le recrutement de mercenaires" (68-77); **RAPIN, AMI-JACQUES.** "Le plan des opérations de la campagne d'Italie de 1859. La contribution réelle de Jomini" (78-89); **CYR, PASCAL.** "1815: réalité financière de la reconstruction de l'armée" (90-102); **CIECHANOWSKI, JAN STANISLAW.** "Le statut des anciens combattants et des victimes de répressions en Pologne" (114-115); **PÉNICAUT, EMMANUEL.** "Les archives des prisons militaires (XIXe-XXe siècle)" (116-121). **Núm. 261 (octobre-décembre de 2010 = Dossier: La reconnaissance [fonction opérationnelle]):** **VILLATOIX, MARIE-CATHERINE.** "Le renseignement photographique dans la manœuvre. L'exemple de la Grande Guerre" (3-13); **KRUGLER, GILLES.** "*Strike hard, strike sure...*". Reconnaissance stratégique et ciblage: les méthodes scientifiques du bombardement aérien allié durant la Seconde Guerre mondiale" (14-34); **ROUDIER, PHILIPPE.** "Les groupes aériens d'observation d'artillerie en Indochine" (35-45); **SHELDON-DUPLAIX, ALEXANDRE.** "La reconnaissance et le renseignement dans le développement de la marine soviétique" (46-61); **ZUBELDIA, OCÉANE.** "L'armée française et l'utilisation des drones dans les missions de reconnaissance, de 1960 au conflit du Kosovo" (62-71); **CHABLAT-BEYLOT, AGNÈS.** "De la photographie aérienne au dossier d'objectif" (72-78); **BARDOUILLE, JÉRÔME.** "L'importance du génie militaire dans l'armée romaine à l'époque impériale" (79-87); **RENÉ-HUBERT, MATTHIEU.** "Des hellénistes en guerre. Le parcours atypique des membres de l'École française d'Athènes durant la Première Guerre mondiale" (88-105); **ROUCAUD, MICHEL.** "Le Service historique de la Défense, un acteur essentiel de la politique de revendication des archives mise en place par le ministère depuis 2009" (106-107). **Núm. 262 (janvier-mars de 2011 = Dossier: La Dissuasion nucléaire):** **VAISSE, MAURICE.** "L'historiographie française relative au nucléaire" (3-8); **MONGIN, DOMINIQUE.** "Genèse de l'armement nucléaire français" (9-19); **KRÜGER, DIETER.** "Plus de soldats et moins de sécurité? La stratégie nucléaire de l'OTAN et le déploiement de la Bundeswehr au cours des années 1960" (20-34); **SOUTOU, GEORGES-HENRI.** "La France et la non-prolifération nucléaire" (35-45); **POILBOUT, AURÉLIEN.** "Quelle stratégie nucléaire pour la France? L'armée de l'Air et le nucléaire tactique intégré à l'OTAN (1962-1966)" (46-53); **BOUREILLE, PATRICK.** "La Marine nationale et l'invention du théâtre arctique dans le cadre de l'affrontement stratégique Est-Ouest en 1960" (54-67); **BRUN, JEAN-FRANÇOIS.** "Un aspect de la stratégie nucléaire française: le réseau interarmées d'alerte" (68-89); **BOUREILLE, PATRICK.** "In memoriam: Amiral Albert Joire-Noulens (8 avril 1915 - 2 juillet 2010)" (90); **MALIS, CHRISTIAN.** "In memoriam: Général Pierre Marie Gallois (29 juin 1911 - 23 août 2010)" (91-92); **BERGER, OLIVIER.** "Résister sans violence à l'occupant allemand. Exemples choisis en Ile-de-France pendant la guerre de 1870" (93-111); **LAHAIE, OLIVIER.** "L'épidémie de grippe dite 'espagnole' et sa perception par l'armée française (1918-1919)" (102-109); **GALLIEN, PASCAL.** "Les fonds privés Pierre Messmer" (116-119). **Núm. 263 (avril-jun de 2011 = Dossier: Louis XIV, roi de guerre):** **BOIS, JEAN-PIERRE.** "Louis XIV, roi de paix?" (3-11); **PÉNICAUT, EMMANUEL.** "L'emploi le plus considérable du royaume? Secrétaires d'État et département de la Guerre sous Louis XIV" (12-16); **FONCK, BERTRAND.** "Le commandement des armées et ses enjeux sous Louis XIV" (17-27); **BÉLY, LUCIEN.** "Secret et espionnage militaire au temps de Louis XIV" (28-39); **CHALINE, OLIVIER.** "La marine de Louis XIV fut-elle adaptée à ses

objectifs?" (40-52); CÉNAT, JEAN-PHILIPPE. "Chamlay (1650-1719), le stratège oublié de Louis XIV" (53-62); ROCHER, YVES-MARIE. "Louis XIV et la guerre d'Indépendance hongroise (1701-1711). Un véritable allié?" (63-74); BRUN, JEAN-FRANÇOIS. "Les inventeurs prennent du service" (75-78); LE JOUBIQUX, HERVÉ. "L'île de La Réunion dans la Seconde Guerre mondiale" (81-92); GAYFFIER-BONNEVILLE, ANNE-CLAIRE DE. "L'intervention en Somalie 1992-1993" (93-103); LAGARDE, BENOÎT. "Le testament d'un ministre de la Guerre. La correspondance ministérielle de Louis-François-Marie Le Tellier, marquis de Barbezieux" (112-117). **Núm. 264 (juliol-setembre de 2011 = Dossier: France-Grande-Bretagne):** CHASSAIGNE, PHILIPPE. "L'Angleterre, ennemie héréditaire?" (3-10); TOMBS, ROBERT. "Enemis héréditaires, alliés par nécessité" (11-18); NICOLAS, AUDE. "Les rapports franco-britanniques à travers la peinture militaire représentant la guerre de Crimée" (19-31); PHILPOTT, WILLIAM. "Plus qu'un 'simple soldat': la France et la perspective d'un soutien militaire britannique avant 1914" (32-40); GREENHALGH, ELIZABETH et FRÉDÉRIC GUELTON. "Soldats australiens de l'ANZAC vus à travers la correspondance du chef d'escadrons de Bertier, mars-décembre 1915" (41-47); HUCKER, DANIEL. "De 'quantité négligeable' au 'renouveau de la France': représentations de la France en tant qu'alliée militaire à la fin des années 1930" (48-58); SCHIAVON, MAX. "Les relations entre hauts commandements français et britanniques en 1939-1940" (59-74); THOMAS, MARTIN. "Réflexions sur les conflits coloniaux. Perceptions françaises sur le mouvement Mau Mau et perceptions britanniques sur la guerre d'Indochine, 1952-1955" (75-92); BLIMP, COLONEL. "L'originalité d'un film de propagande et sa réception en France" (93-97); AUBOUT, MICKAËL. "L'émergence des premiers terrains d'aviation de l'aéronautique militaire française, 1909-1914" (98-107); PHILPOTT, WILLIAM. "Le 'Department of War Studies' du King's College de Londres" (116-117). **Núm. 265 (octobre-décembre de 2011 = Dossier: Les étrangers dans l'armée française après 1870):** DOIZELET, BENJAMIN. "L'intégration des soldats noirs américains de la 93e division d'infanterie dans l'armée française en 1918" (3-13); POULOT, BRICE. «L'enseignement du français aux tropes coloniales en Afrique» (14-23); GUYOT, PHILIPPE. «D'un régiment de marche de la Légion étrangère (RMLE) à l'autre, répétition ou évolution de l'histoire?» (24-34); MONSIEUX, JEAN-JACQUES. «Les étrangers du service de santé dans la campagne de France» (35-45); CELAYA, DIEGO GASPAR. «Portrait d'oubliés. L'engagement des Espagnols dans les Forces françaises libres, 1940-1945» (46-55); CADEAU, IVAN. «Les unités du génie de l'armée nationale vietnamienne (1951-1954): renfort appréciable ou affaiblissement du génie du corps expéditionnaire?» (56-68); MEYER-PAJOU, MATHILDE. «Espagne et Espagnols dans les archives photographiques du CHGM (1936-1945)» (69-74); DONNADIEU, JEAN-LOUIS. «Un officier français face à la Révolution outre-mer. Les infortunes du lieutenant-colonel Jacques d'Ounous à Saint-Domingue, aux États-Unis et en Louisiane (1792-1802)» (75-86); GUILLOT, HELENE. «Le métier de photographe militaire pendant la Grande Guerre» (87-102); SALAT, NICOLE. «Le Dépôt des fortifications et ses archives (1660-1940)» (113-117).

Sapiens, núm. 99 (gener de 2011): LLORENS, CARLES. «Fins a la última gota de sang» (26-35). **Núm. 100 (febrer de 2011):** CONSUL, ARNAU. «Ramon Vilana-Perlas. El català que va moure els fils de l'imperi germànic» (38-45); **Núm. 101 (març de 2011):** FINESTRES, JORDI. «La Guerra Civil vista pels nazis» (26-33); MARIMON, SILVIA. «Setembre Negre a Munic. La massacre de 1972...» (46-51); JUNQUERAS, ORIOL - JORDI OLLE. «Perquè Còrsega és francesa?» (52-55). **Núm. 102 (abril de 2011):** COLL, MARIA. «Sota el jou espanyol (Sahara)» (30-35). **Núm. 103 (maig de 2011):** ROTGER, AGNES. «Pagesos contra nobles» (26-33); ESCULIES, JOAN. «Qui va matar Joan Prim?» (40-47); GRACIA, ORIOL. «'La Pastora'. El maqui hermafrodita» (52-57). **Núm. 104 (juny de 2011):** MUNTANYA, XAVIER. «El somni trencat de Biafra. L'esgarrifosa guerra que va enfrontar els ibor amb l'estat nigerià» (50-55). **Núm. 105 (juliol de 2011):** GAVIN, VICTOR. «El caixmir, una frontera volàtil» (12-13); BUSQUETS I GRABUOSA, LUIS. «La revolució dels clavells, hora a hora» (28-35); MONDEJAR, CEL·LA. «Diari d'un emboscada» (45-47). **Núm. 106 (agost de 2011):** CONSUL, ARNAU. «Roger de Llúria. L'almirall invencible» (26-34); PEDRO, CARLES. «Cavalls immortals» (54-55). **Núm. 107 (setembre de 2011):** PLANELLAS, MARTA. «Diari d'un espia doble a la Costa Brava» (34-40). **Núm. 108 (Dossier especial Guerra de Successió):** ALCOBERRO, AGUSTI. «El primer conflicte global. El vessant internacional de la guerra de Successió espanyola» (20-23); COLL, MARIA. «L'aposta catalana. Del coqueteix amb Felip V al suport massiu a Carles d'Àustria» (24-27); ROTGER, AGNES / ÀNGEL CASALS. «L'oportunitat perduda dels catalans. Barcelona 1706: el setge en què es va humiliar Felip V» (28-31); MATA, JORDI. «6 batalles decisives (Almansa, Almenar, Monte Torrero, Brihuega i Villaviciosa, Prats de Rei i Talamanca)» (32-37); CONSUL, ARNAU. «Resistència i caiguda de Barcelona» (38-44); CASAS, SONIA. «Les 5 causes de la derrota» (46-47); AGUILERA, GEMMA. «La nació espoliada» (48-52). **Núm. 110 (novembre de 2011):** CARRANZA, ANDREU. «La primera carlinada» (28-33); MATA, JORDI. «La guerra dels Matiners» (34-37); CONSUL, ARNAU. «L'agonia del Carlisme» (38-42); MARIMON, SILVIA. «El difícil segle XX» (44-47).

FONS I ARXIUS:

Defensa Passiva (Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona)

Concepte

La Defensa Passiva és el conjunt de mesures civils i militars, conduents a la salvaguarda de la població dels estralls de potencials agressions massives (invasions, desembarcaments, però més comuntment, bombadejos). Són agressions difícils d'evitar, i cal pal·liar-ne els efectes al màxim, sobretot de les bombes (les convencionals, les que escampen gas letal o les nuclears), ja sigui pels bombardejos com per accions terroristes. La Defensa Passiva nasqué i cresqué paral·lelament a l'arma d'Aviació, amb la Guerra Civil espanyola, consolidant el seu ideari dos fets concrets: la invenció de la Bomba Atòmica i la Guerra Freda.

El fons

La Defensa Passiva podia ser un fenomen global, responsabilitat del Ministeri de Defensa o del d'Interior, però es va crear un atepèit entramat perifèric que va arribar a totes les capitals de província. El de Tarragona generà documentació que ha perdurat fins a l'actualitat a la capsa núm. 112 (1942-1962) de la sèrie de Capses en foli, secció Governació, de l'Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona.

El fons es compon d'una sèrie d'expedients, el primer dels quals conté la instrucció per a la formació de la Defensa Passiva a la demarcació provincial tarragonina, estructurada en deu ponències: **O**rganització (constitució, reclutament, instrucció i propaganda), **E**vacuació i Dispersió de la població civil, **T**ransmissions i enllaços, **A**larma, **E**nfosquiment, **R**efugis, **I**ncendis, **S**ocors, **A**lbergs i Defensa Química. Cada una d'aquestes ponències estava constituïda per sis alts càrrecs: alcaldes, secretaris generals, enginyers del municipi, comandaments de la Marina, directius de la companyia Telefònica, dels cossos nacionals de Policia, de Sanitat, Bombers i la Creu Roja, segons el cas. Segueixen les instruccions d'evacuació, en les quals hi ha explicacions tècniques, consideracions, i on es defineixen actuacions i també es classifiquen els subjectes actius (personal oficial i col·laborador) i passius (població civil exposada, refugiats i víctimes potencials). S'inclouen diverses memòries elaborades al llarg del temps, que feien el seguiment per compta del Govern.

Memòries

La memòria d'abril de 1944 redactada pel president de la

Diputació, com a cap de la ponència d'Evacuació, de 27 pàgines, s'enceta amb unes consideracions sobre la població que calia evacuar primer, pel risc d'estar sobre o prop d'objectius militars (port, estació de ferrocarril, carreteres). Analitzava la situació d'aquest sector poblacional, els recursos agrícoles disponibles, l'estat de les vies de comunicació, i la situació de ponts, edificis habitats, fàbriques, indústries i centrals elèctriques; també d'albergs i hospitals. La població d'evacuació no necessària era la dels termes municipals poc compromesos en la geoestratègia local: Calafell, Capçanes, Corbera d'Ebre, la Febró, Marçà, la Riba, Roquetes, Sant Vicenç de Calders, Vilaverd i Vimbodí. Diversos documents contenen el càlcul de les distàncies i del temps estimat per efectuar les evacuacions i feien una valoració dels mitjans de transport.

Expedients

De 1953 és l'expedient "**Plan de Evacuación y Dispersión**"; els anys 60 les ponències d'"Evacuación y Dispersión" i "Albergue" es van fusionar en una de sola, "Evacuación y Albergue", constituïda per l'alcalde de Tarragona, l'enginyer en cap d'Obres Públiques, el comandant militar de Marina i els caps provincials de FET y de las JONS i de Sanitat. Inclouen una memòria per a una "*evacuación perfecta en caso de agresión aérea, por ser esta hoy en día el arma más temida y terrible, teniendo en cuenta la perfección y alcance que ha llegado a obtener en la última contienda*" (13 pàgines). En altres parts de l'expedient se classificava a la població civil, per tal de conèixer el nombre d'individus útils en cas d'abandonament, i una

relació dels objectius potencials de l'agressor (indústries, organismes oficials, vies i nusos de comunicació, ports i aeroports), de les principals poblacions de la demarcació: Alcover, Amposta, Flix, Gandesa, Montblanc, Móra d'Ebre, Reus, Sant Carles de la Ràpita, Santa Coloma de Queralt, Tarragona, Tortosa i Valls. L'informe es complementa amb un inventari d'establiments benèfics i sanitaris, els itineraris d'evacuació, quadres poblacionals, relació de localitats potencialment receptores de refugiats, i demés.

Dossiers

Un dels dossiers classificatori establia un total d'habitants a Tarragona (38.841), a Reus (35.950), a Tortosa (45.672), i també la població de fet de tota la demarcació (356.811), la població costanera (47.546), la població "*inerte de evacuación forzosa*" (un terç del total), la població "*no activa para la que no existe protección, que podrá circunstancialmente ser evacuada*" (una cinquena part), a més del "*Resto de la población activa y no activa que deberán tener protección*" (dues terceres parts). La població inert era la constituïda per "*todas aquellas personas que no tienen ninguna misión que cumplir en la ciudad en tiempo de guerra, o sea aquellos que no pueden trabajar para el Estado, Provincia, Municipio, Organismos autónomos, por cuenta propia o empresas particulares. En esta población inerte, hay que contar especialmente, ancianos, mujeres y niños*" (apèndix de 1956). "*No se permitirá bajo ningún concepto, que abandone la capital ninguna persona que no pertenezca a la población inerte*", no formant part de la població inert familiars, servei

domèstic, ni tampoc el clergat ni les comunitats religioses. El dossier que incloïa això, també especificava zones de seguretat (municipis de cada zona, capacitat de recepció de refugiats), instruccions d'execució d'una evacuació eventual, definició de zones de seguretat (distàncies, municipis receptors, itineraris, comandaments, recursos per a la protecció), i la designació d'albergs provisionals. A Tarragona, per exemple, aquests albergs eren els edificis de les Carmelites, el Seminari Menor, l'Asil de Germanetes dels Pobres, la Ciutat Residencial i la Universitat Laboral. Una nova proposta de Pla d'Evacuació de 1960 indicava als annexos la “**Relación de poblaciones a Evacuar**”: Alcover, Amposta, Flix, Gandesa, Montblanc, Móra d'Ebre, Móra la Nova, Reus, Sant Carles de la Ràpita, Santa Coloma de Queralt, Tarragona, Tortosa, Valls i el Vendrell, un total de 123.980 persones, de les quals només 32.820 eren evacuables. Als annexos consta la “**Relación de poblaciones cuya evacuación no se considera necesaria**”; es tractava de 149 localitats que sumaven 126.257 habitants. També un “**Cuadro detallado y numérico de distribución de contingentes de poblaciones evacuadas a poblaciones receptoras**”, etcètera.

Un altre dossier incidia el personal oficial ha mobilitzar en cas d'agressió aèria, i incloïa, entre d'altres, una relació de 26 de juliol de 1950 del personal tècnic de la Diputació (amb noms, cognoms, càrrecs i adreces). Es complementa amb l'intitulat: “**Evacuación de Organismos Oficiales**”, de 6 pàgines, on es donen instruccions per evacuar els 2.500 funcionaris que integraven les plantilles del Govern Civil, la

Diputació, la Delegació d'Hisenda, l'Audiència Provincial, la Magistratura del Treball, la Delegació del Treball, la *Jefatura de Montes*, el Banc d'Espanya i la *Jefatura de Obras Públicas*. S'havien de condicionar hotels i els edificis al costat dels monestirs de Poblet i Santes Creus. Així mateix, preveure els mitjans de transport i designar els punts de comandament, que a Tarragona seria el Mas de Mallol, dalt del pujol de l'Olive.

Fitxes

A banda de dossiers i d'informes, al fons també s'hi poden trobar fitxes soltes datades a 6 de maig de 1950 de la *Junta de Defensa Pasiva Nacional*, a través de les quals l'organisme s'informava periòdicament de l'estat, situació i recursos de cada província, altes i baixes dels integrants de les ponències establertes, modificacions en el nombre del personal mobilitzable, però sobretot la situació de la xarxa elèctrica, els refugis, els recursos contra incendis, l'estat de les aigües (pous, dipòsits, pressió de sortida, capacitat cúbica), el de control de material combustible, la disponibilitat dels serveis sanitaris (metges, practicants, infermeres, centres de socors) i les vies i medis de comunicació (carreteres, ferrocarrils, telègrafs).

Publicacions

El fons també conté diverses publicacions sobre el tema, opuscles i números solts de publicacions seriades, editades per algun organisme afí o per la pròpia *Junta de Defensa Pasiva*, com són per exemple: *Fase. Defensa contra armas especiales* (Madrid: Impr. Hidalgo,

[1958], de 24 pàgines); *Fase. Socorro Sanitario* (Madrid: Impr. Hidalgo, [1958], de 12 pàgines); *Nomenclator de las ciudades, villas, lugares, aldeas y demás entidades de población de España, formado por el Instituto Nacional de Estadística con referencia al 31 de Diciembre de 1950. Provincia de Tarragona* (Madrid: Sucesores de Rivadeneyra, [1950], de 44 pàgines); *Servicio de Evacuación, dispersión y albergue. Instrucción núm. 4* (Madrid: Hidalgo, Impr. Militar, [d.1960], de 20 pàgines); *Boletín de Información. Jefatura Nacional de Defensa Pasiva* (Madrid, 123, abril de 1959, de 40 pàgines), etcètera.

Plànols

La part més sorprenent del fons és la que formen els plànols indicadors.

N'hi ha cinc de principals: 1) de carreteres de l'Estat, vies provincials i camins veïnals (35 x 36 cm); 2) de distribució de zones de seguretat i d'evacuació, i de les poblacions enquadrades en cada zona (68 x 68 cm); 3) de zones de perill, de dispersió i d'evacuació permanent (73 x 84 cm); 4) de destinació de les evacuacions (localitats receptores), indicades amb fletxes al costat de les quals figura el nombre dels evacuats (67 x 67 cm), i 5) de delimitació de les franges de perill, de dispersió quotidiana, d'evacuació permanent, de seguretat sanitària i de punts de comandament (74 x 84 cm). Consta igualment un enorme cartell (70 x 38 cm), indatat, que mostra una sèrie de taules indicatives sota l'enunciat de "*Instrucciones esquemáticas para la prestación de primeros auxilios*", de la *Junta de Defensa Pasiva*.

[MG]

CRESPO GRANJA, JESÚS. *La defensa pasiva*. Madrid: [Edic. Ejército] Diana, 1942, 299 p.; VILLARROYA FONT, JOAN. *Els bombardeigs de Barcelona durant la Guerra Civil, 1936-1939*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1981 (Biblioteca Serra d'Or; 33); COBO ROMERO, FRANCISCO. "La Junta Provincial de Defensa Pasiva contra aeronaves de Jaén (1937-1939)", en: GÓMEZ OLIVER, MIGUEL CARLOS i OCTAVIO RUÍZ-MANJÓN CABEZA (coord.). *Los nuevos historiadores ante la Guerra Civil española*. Granada: Diputación Provincial, 1990, 1, 85-106; GONZÁLEZ HUIX, FRANCISCO J. *El asedio aéreo de Tarragona. 1937-1939*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Diputació, 1990, 228 p.; TORRES CABRERIZO, JOSÉ MANUEL. "Estudio de la junta local de defensa pasiva en la comunidad de Calatayud". *Anales. Anuario del centro de la UNED de Calatayud*, núm. 4, 2 (1996) 51-66; "Defensa Pasiva". *Bolduc. Butlletí Cultural Informatiu de l'Arxiu General de la Diputació de Tarragona* [En línia] 2010, núm. 8, p. 8-12. Disponible a: <www.dipta.cat>

L'ESPASA I LA PLOMA

El Diario de las guerras de Cataluña..., atribuït falsament a Antonio Pellicer de Tovar

En el núm. 12 d'*A Carn!*, en l'article dedicat a *La Conquista de Cataluña por el Marqués de Olías y Mortara*, no només parlavem de la publicística militar, aquella que era fornida per cronistes i/o escriptors de diversa categoria, coneguts i desconeguts, que solien acompanyar els exèrcits per tal d'esdevenir testimonis directes dels fets que, tot seguit, plasmaria la seva ploma. També exposavem el cas d'aquells textos que ens han arribat

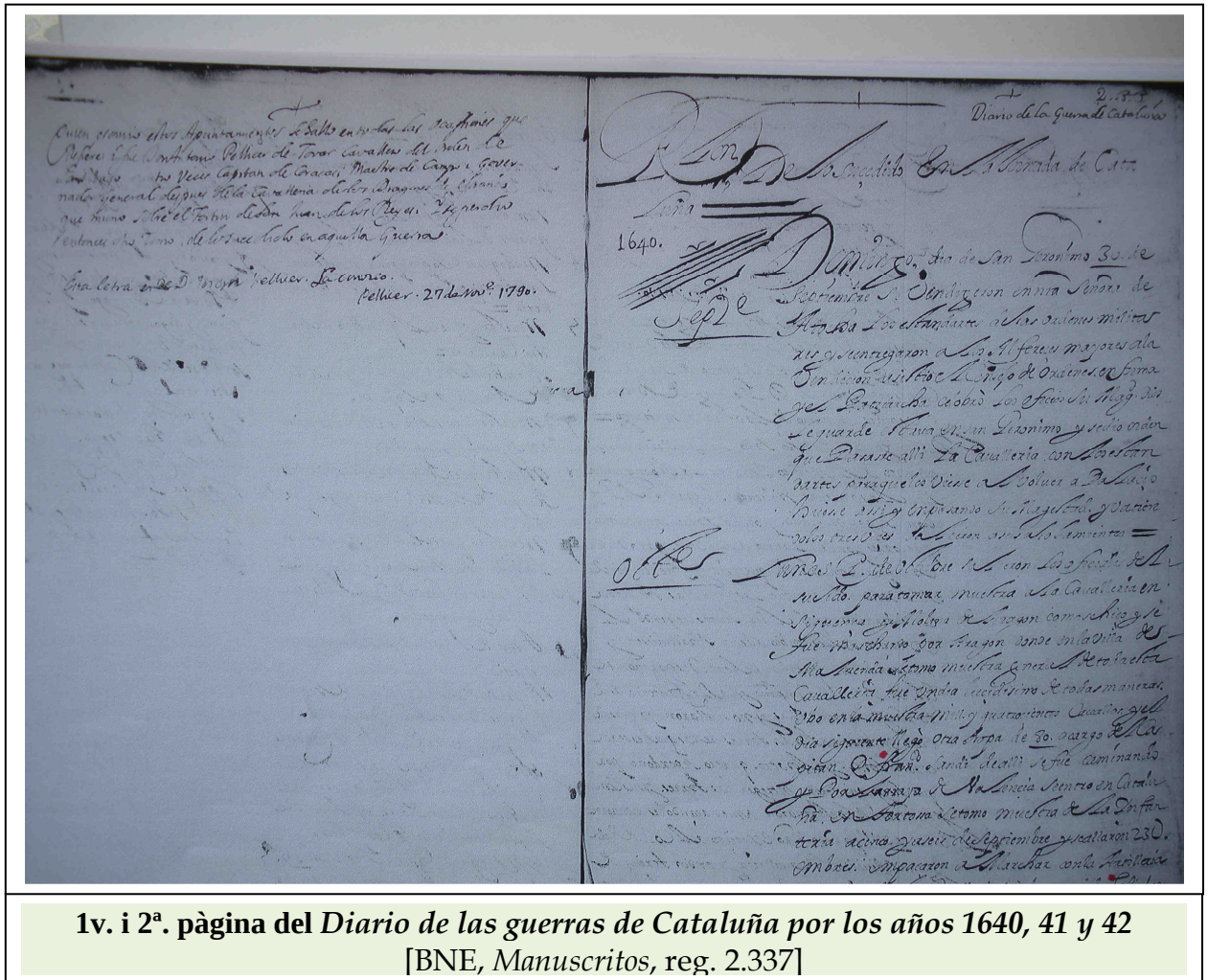
coberts per l'anonimat, i amb poques pistes que ens permetin precisar-ne l'autoria. *La Conquista de Cataluña...* era un d'ells, el *Diario...* que avui ens ocupa, n'és una altre.

El *Diario de las guerras de Cataluña por los años 1640, 41 y 42*, és una obra manuscrita, amb més d'una (i de dues) lletres diferents, si bé una sola és la que predomina en un 95% del text. Es conforma en dos quadernets relligats en un sol volum pergami de 389 folis numerats a la part superior, probablement en el segle XIX. Se suposa l'existència d'un tercer quadernet que continuava. Conté una detallada relació diària d'allò que va succeir a l'exèrcit hispànic comandat pel marquès de **Los Vélez** entre el 30 de setembre de 1640, quan abandonà Madrid per sufocar la revolta dels segadors, fins el 4 d'agost de 1642, ben bé els dos primers anys de guerra de Separació.

El seu contingut és inèdit, però no del tot, ja que va ser publicat en part, i és conegut a la nostra historiografia, encara que sota una autoria falsa, la d'**Antonio Pellicer de Tovar** (v.1615-1652), cap de la cavalleria lleugera (dragons) de l'exèrcit hispànic i germà del famós literat **José Pellicer de Tovar** (1602-1679), cronista major de **Felip IV** i censor de cròniques de tots els seus regnes. El manuscrit podia estar, certament, en possessió d'**Antonio Pellicer**, i al segon foli consta una diligència que afirma la seva autoria (segurament inserida allí pel seu germà **José**, el "cronista major"), però una atenta lectura del contingut descarta totalment aquesta autoria. El veritable autor, escriu en primera persona i en ocasions fa referència a **Pellicer** com la fa igualment de molts altres militars que coneixia. Per diversos i espigolats passatges del text hom pot deduir igualment que la identitat del dietarista degué correspondre en realitat a un llicenciat que ocupava plaça d'oficial de sou de categoria superior, possiblement el tresorer general de l'exèrcit **Pedro de León**.

Des de la seva privilegiada posició dins de l'administració de l'exèrcit hispànic, aquarterat a la capital tarragonina, el dietarista rebia quotidianament un seguit de dades i notícies que no dubtava a compartir amb la ploma quan les seves obligacions li ho permetien. El fil argumental del *Diario...*, és el fil argumental dels fets històrics dels primers mesos de guerra de Separació al Camp de Tarragona, augmentats a la lupa de tota mena d'anècdotes i gran profusió de detalls, i passats pel cedaç del pensament castellà més arbitrari, castiç i retorçat (no debades comentava sovint sobre la terra enemiga que trepitjava), si acàs amanit amb certes dosi de cinisme. L'obra descriu la invasió de que va ser objecte el Principat per part de l'exèrcit del marquès de **Los Vélez**: fets del Perelló, l'Hospitalet de l'Infant, coll de Balaguer (f. 2v-3), Cambrils (6v.), Salou (9), ocupació de Tarragona (10-10v.) i batalles de Martorell i de Montjuïc (20-23). Continua amb l'etapa en que fou virrei el connestable **Frederic Colonna**: el setge de Tarragona de 1641, la incursió sobre Riudoms (46v.-47v.), el replegament de Tamarit (59v.), l'escaramuça i caiguda de Salou (61-61v. i 70v.-71), la de Constantí (80v.-81v.), la batalla de Tamarit (111v.-115v.), el primer socor de 4 de juliol (129-134), i el socor definitiu de Tarragona (164-166). Mort **Colonna**, el marquès de la **Hinojosa** exercí un interinatge caracteritzat per l'intent de recuperar terreny: incursions sobre Vila-seca (244-244v.), Alcover (253-254), El Vendrell (262-263), El Plà (270v) i l'Aleixar (272), la batalla de Paret Delgada (268-269v.), nova incursió sobre Alforja (277v.-278v.), setge i recuperació de Constantí (286-292), la desfeta de l'exèrcit del marquès de **Povar** (308-

310), la interpressa sobre el Vendrell (342-345v.), l'assalt i recuperació de Tamarit (363v.-367v.), etc. Com es veu, cap dels dos bàndols va restar inactiu, ben al contrari.

El relat dels fets no es limita al Camp de Tarragona, també n'hi ha de la guerra al front del Nord (el Rosselló, Roses, Perpinyà), del Sud (Tortosa i Ribera d'Ebre) i de ponent (campanyes militars a la Franja). També notícies sobre l'enemic, catalans i francesos i tot allò que maquinaven, amb versions tergiversades que únicament destacaven el pitjor, per tal de desprestigiar i calumniar. En aquest cas, el relat és més parc, ja que l'autor contava allò que oïa de terceres persones i no el que vivia personalment. Llevat d'aquests casos, valorem bastant la fiabilitat de les notícies que dona (altre cosa són els comentaris que en feia), donat que coincideixen amb d'altres que ens han arribat per diferents fonts, algunes, arxivístiques.

El volum que conté el *Diario de las guerras de Cataluña por los años 1640, 41 y 42* està custodiat a les prestatgeries de la Biblioteca Nacional d'Espanya, a la secció de *Manuscritos*, i consta amb el núm. de registre 2.337. A la mateixa Biblioteca Nacional, consta, a més, una altre còpia fragmentada inserida a troços en els volums de "Sucesos por años" (registres 2.372 corresponent a 1641, i 2.374, corresponent a 1642), que abasta la mateixa relació i text des de febrer fins a finals de 1641 i des d'1 de gener fins a 3 d'agost

de 1642, respectivament. La primera d'aquestes dues parts va ser publicada l'any 1891 al *Memorial Histórico Español* (volum XXIII, apèndix VII, peça núm. 811, pàgines 380-547), al complement del dietari de MIQUEL PARETS a cura de CELESTINO PUJOL Y CAMPS, còpia aquesta que ha estat penjada a la Xarxa i que es pot consultar a través dels portals *Google Books* o *Archive.org*.

[MG]

-PARETS, MIGUEL. *De los muchos sucesos dignos de memoria que han ocurrido en Barcelona y otros lugares de Cataluña. Crónica escrita por... entre los años de 1626 y 1660*, t. IV. En: *Memorial Histórico Español. Colección de documentos, opúsculos y antigüedades que publica la Real Academia de la Historia*. Madrid: Impr. de Manuel Tello, 1891, t. XXIII.

-SIMON I TARRÉS, ANTONI. *Cròniques de la guerra dels Segadors*. Barcelona: Fundació Pere Coromines, 2003, p. 36.

-GÜELL, MANEL. "El Diario de las guerras de Cataluña por los años 1640, 1641 y 42. Un dietari inèdit dels primers anys de la guerra de Separació al Camp de Tarragona (1640-1642)". *Butlletí Arqueològic, RSAT, Tarragona*, 33 (2011) 41 p. [en premsa].

NOTÍCIES:

Commemoracions i homenatges

Divendres, 11 de novembre de 2011, a les 19h., se celebrà l'acte commemoratiu de la **Caiguda de Lleida de 1707**, amb un concert a càrrec del Cor de l'Orfeó Lleidatà a la sala gran de la canonja de la Seu Vella. L'acte va estar organitzat conjuntament amb el Consorci del Turó de la Seu Vella, la Diputació, la Paeria de Lleida i la Generalitat de Catalunya.

[www.lleida.cat]

Divendres, 17 de gener de 2012, a les 17h., el Museu d'Història de Catalunya acollí l'acte de reconeixement de **la figura del general Domènec Batet i Mestres**, amb motiu del 75è aniversari del seu afusellament. L'acte, que estava organitzat pel MHC, va anar a càrrec d'Hilari Reguer, el seu biògraf, i de Josep Maria Solé i Sabaté, catedràtic d'Història Contemporània de la UAB.

[www.mhcat.cat]

Conferències, tertúlies, xerrades i taules rodones

Dimecres, 9 de novembre de 2011, a les 9h., el Taller d'Història de Gràcia va organitzar la conferència "**Defensa activa o defensa passiva**", dins de la Tardor d'Història a la Finca San Salvador, de Gràcia (Barcelona), Cicle Bombardeigs, Refugis i Antiaeris en la rereguarda. Dins del mateix cicle, se pronunciaren, en el mateix indret i setmanalment, les conferències següents: "**Els refugis antiaeris a Barcelona**" (16 de novembre) i "**Un tomb pels refugis antiaeris de Catalunya**" (23 de novembre).

[www.tallerhistoriadegracia.cat]

El mateix dia, a l'Arxiu Històric de Terrassa, se celebrà la taula rodona "**La guerra de Successió: fets històrics i reivindicació política**", que anà a càrrec d'Agustí Alcoberro Pericay, Marc Ferré Murillo, Josep

Palau i Óscar Jané Checa, actuant Joan Soler de moderador. L'acte va tenir lloc a les 20h. i va estar organitzat pel Centre d'Estudis Històrics de Terrassa.

[www.sre.urv.cat/irmu/ccht]

Dijous, 10 de novembre de 2011, a les 19h., Josep Anton Remolà pronuncià la conferència "**Arqueologia i memòria històrica: el setge de Tarragona**", dins dels Actes en Commemoració al Bicentenari del Setge de Tarragona. L'acte va tenir lloc al Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, i va estar organitzat conjuntament amb la URVT.

[www.mnat.es]

Dissabte, 12 de novembre de 2011, a les 19h. va tenir lloc la conferència "**Els gerrillers republicans a la batalla de l'Ebre**" i la taula rodona "**El XIV Cuerpo de Guerrilleros del Ejército Popular de la República**", dins del Cicle Història, Paisatge i Patrimoni 2011. Els actes van tenir lloc a la sala del Casal Municipal de La Fatarella (Terra Alta), i va estar organitzat per Lo Riu Associació. Aquesta activitat va comptar amb una subvenció de les corresponents a la VIII Convocatòria d'Ajuts a Activitats de Centres d'Estudis de l'IRMU.

[<http://loriuassociacio.blogspot.com>]

Dimecres, 16 de novembre de 2011, a les 17h., tingué lloc la conferència "**Avant y ap ells. L'altra història de la primera batalla del Bruc del 6 de juny de 1808**", a càrrec de Marc Medir Navarro i Tarroja, la qual es va celebrar a la sala d'actes del Foment Martinenc, de Barcelona, organitzat pel Taller d'Història del Clot-Camp de l'Arpa.

[www.irmu.org]

Dimecres, 23 de novembre de 2011, a les 19h., Ricard Paradis pronuncià la conferència "**La Barcelona medieval. El Casal de Barcelona fins al Compromís de Casp**", dins del Curs d'Història de Barcelona. L'acte va tenir lloc a la Nau Ivanow, estava organitzat per Tot Història Associació Cultural, i s'hi podia assistir prèvia inscripció de 10€ per sessió, 90€ pel curs sencer (120€ per als no socis, i 60€ per als estudiants, aturats i jubilats). Dins del mateix cicle, dimecres 30 de novembre següent, Gregori Siles pronuncià la conferència "**La Barcelona dels Àustries. Vida quotidiana, la revolta dels Segadors, els gremis...**".

[<http://tothistoriassociaciocultural.blogspot.com>]

Dijous, 24 de novembre de 2011, a les 20h., i dins del III Cicle de Conferències Arqueologia i Patrimoni a Sant Cugat, Goretti Vila pronuncià la conferència "**Les muralles baixmedievales del monestir de Sant Cugat**". L'acte tingué lloc al Museu de Sant Cugat, Claustre del Monestir, i estigué organitzat pel Grup d'Estudis Locals de Sant Cugat i Museu.

[www.irmu.org]

Dijous, 19 de gener de 2012, a les 19h., se celebrà una tertúlia al Cafè de l'Òpera de Barcelona, organitzada pel Centre Català d'Història. El convidat en aquesta ocasió fou el professor, historiador i escriptor Josep Catà, que departí sobre les aportacions que, conjuntament amb Antoni Muñoz, ha fet **sobre l'episodi de la guerra dels Segadors** els darrers mesos.

[www.cch.cat]

Dimecres, 8 de febrer de 2012, Ramon Arnabat Mata i David Iñíguez, van pronunciar la conferència "**Reus: avions i bombes**", dins del Cicle La Guerra Civil a Reus. L'acte tingué lloc a les 19h., al Centre de Lectura i estava organitzat conjuntament amb el Reial Aeroclub de Reus, l'Antena del Coneixement de la URVT a Reus i l'Institut d'Estudis Penedesencs.

[www.centrelectura.cat i www.iepenedesencs.cat]

Dijous, 9 de febrer de 2012, a les 20h., i dins del Cicle d'Hivern d'Història a Sant Salvador. Apunts sobre la Guerra de Successió, Dolors Lázaro i Palau pronuncià la conferència "**300 anys de la guerra de Successió als Prats de Rei**", a la Finca Sansalvador, de Gràcia, organitzada pel Taller d'Història de Gràcia. Dijous, 16 de febrer següent, a la mateixa hora i dins del mateix cicle, tingué lloc la conferència "**Punt de vista militar sobre la guerra de Successió el 1714**", a càrrec de Francesc Xavier Hernández. Dijous, 23 de

febrer, el mateix cicle acollí la conferència de Xavier Rubio **“Noves tècniques d’investigació històrica aplicades a la guerra de Successió”**.

[www.tallerhistoriadegracia.cat]

Divendres, 10 de febrer de 2012, els baixos del Telecentre de La Sènia, van ser l’escenari a les 19h., de la conferència de Josep Alanyà Roig, **“La Guerra Civil i la batalla de l’Ebre”**, organitzada pel Centre d’Estudis Seniençs i l’Antena del Coneixement de la URVT a la Sènia.

[<http://patrimonisenienca.blogspot.com>]

Dijous, 16 de febrer de 2012, a les 18h., Torredembarra acollí, a la Biblioteca Mestra Maria Antònia, la conferència que pronuncià Joan M. Thomàs, **“Espanya i la Segona Guerra Mundial”**, organitzada pel Centre d’Estudis Sinibald de Mas i l’Antena del Coneixement de la URVT a Torredembarra.

[www.sinibald.cat]

Divendres, 17 de febrer de 2012, David Sanz pronuncià la conferència **“El bandolerisme al camí ral de Manresa”**, dins del cicle Les Tardes dels Carlins, a les 19h., a la sala d’actes dels Carlins, de Badalona, i organitzat pels Amics de l’Art Romànic del Bages.

[www.aarb.cat]

Divendres, 24 de febrer de 2012, el professor de la URVT Josep Fàbregas Roig pronuncià la conferència **“Els antecedents i les causes de la Guerra Civil del 1462 a 1472”**, dins del Cicle Moments de la Nostra Història. L’acte va tenir lloc a les 20h., a la sala d’actes del Centre de Lectura de Reus, que organitzava.

[www.centrelectura.cat]

El mateix dia, a l’Escala, Albert Pons i Lluís Serrano pronunciaven la conferència **“La guerra del Francès (1808-1814): una guerra ideològica”**, dins de les III Jornades del Centre d’Estudis Escalencs. El Patrimoni Històric de l’Escala i l’Empordà. L’acte, va tenir lloc a les 20h., al Museu de l’Anxova i de la Sal de l’Escala, i estava organitzat pel Centre d’Estudis Escalencs. Aquesta activitat comptà amb una subvenció corresponent a la X Convocatòria d’Ajuts a Activitats de Centres d’Estudis de l’IRMU.

[www.irmu.org]

Exposicions

Del 5 al 27 de novembre de 2011 va romandre oberta al públic l’exposició **“El foc de Castelló de 1874. Camp de batalla entre carlins i liberals”**, al Museu d’Història Medieval de la Cúria – Presó, de Castelló d’Empúries, organitzada pel Centre de Recerca i Difusió de la Història Local.

[www.irmu.org]

Dijous, 1 de desembre de 2011, a les 19h., quedà inaugurada l’exposició **“Contes infantils de la Guerra. Col·lecció Freixes-Garriga”**. L’acte va tenir lloc al Museu d’Història de Catalunya, entitat que organitzava. La mostra romangué oberta al públic fins el 5 de febrer següent.

[www.mhc.cat]

Dissabte, 24 de gener, a les 19h., tingueren lloc al Museu d’Història de Catalunya, sengles actes de presentació del documental **“Els brigadistes entre nosaltres”** i la inauguració de l’exposició **“Preludi de l’última batalla dels brigadistes internacionals al Priorat, 1938”**, actes organitzats conjuntament amb No Jubilem la Memòria i Memorial Democràtic.

[www.nojubilemlamemoria.cat]

Dimarts, 31 de gener de 2012 a la Biblioteca Francesc Candel, de Montjuïc, s’inaugurà l’exposició **“Mostra gràfica del barri del Polvorí”**, en un acte organitzat pel Centre d’Estudis de Montjuïc, la Biblioteca Francesc Candel i l’Associació de Veïns El Polvorí.

[www.irmu.org]

Divendres, 10 de febrer de 2012, a les 20h., s'esdevingué l'acte d'inauguració de l'exposició "**La guerra del Francès a les comarques gironines, 1808-1814**", al Museu de l'Anxova i de la Sal, de l'Escala, organitzada pel Patronat Francesc Eiximenis de la Diputació de Girona, l'Ajuntament de l'Escala, el Museu de l'Anxova i l'Institut d'Estudis Empordanesos.

[www.irmu.org]

Fins al 26 de febrer de 2012 romangué oberta al públic l'exposició "**1808-1810. El pla de Lleida en guerra**", al Museu Comarcal de l'Urgell, de Tàrraga. La mosta ha estat organitzada per l'IEI i el MCU.

[www.fpiei.cat]

Presentació de llibres

La sala de la Cooperativa Obrera Tarraconense, seu de l'Ateneu Republicà d'aquesta mateixa ciutat, va acollir l'acte de presentació del 22 de desembre de 2011 a les 20h. del llibre de Josep Sánchez Cervelló **La Segunda República en el exilio 1939-1977** (Planeta, 2011). L'acte va anar a càrrec de Joaquim Vendrell, i tot seguit s'encetà un debat sobre les relacions institucionals entre el govern central i els governs català, basc i galleg en aquest període de l'exili.

[<http://ateneurepublicatarragona.blogspot.com.es>]

La Fundació Josep Irla presentà la tarda del 2 de febrer de 2012, al Museu d'Història de Catalunya **Les cròniques de guerra de Lluís Capdevila. (1936-1939)**, obra de Josep Maria Figueres, professor de la UAB. A banda de l'autor, a l'acte també han participat Agustí Alcoberro, director del MHC, Josep Maria Casasús, degà de la Facultat de Comunicació de la UPF, Pelai Pagès, professor de la UB, i Joan Ridaó, president de la Fundació Josep Irla.

[www.lacomunidad.elpais.com]

Divendres, 3 de febrer de 2012, a les 20h., i en el Centre Cívic l'Estació, d'El Vendrell, es va presentar el documental "**Els bombardejos franquistes al Penedès, 1937-1939**", treball que aplega els testimonis i vivències de diverses persones, i ha estat realitzat per l'ETRP.IEP. L'acte, organitzat per l'Institut d'Estudis Penedesencs i l'Ajuntament d'El Vendrell, anà a càrrec de Ramon Arnabat Mata, Josep Solé Armajach i Xavi Mitjans.

[www.iepenedesencs.cat]

Divendres, 10 de febrer de 2012, a les 20h., el Museu de l'Anxova i de la Sal de l'Escala, va ser l'escenari de la presentació del llibre **La guerra del Francès a l'Escala i al seu entorn**, a càrrec de Marina Esteban i Sastre. L'acte va estar organitzat pel Centre d'Estudis Escalencs, i s'integrava dins de les III Jornades del Centre d'Estudis Escalencs. El Patrimoni Històric de l'Escala i l'Empordà. Aquesta activitat comptà amb una subvenció corresponent a la X Convocatòria d'Ajuts a Activitats de Centres d'Estudis de l'IRMU.

[www.irmu.org]

Dijous, 16 de febrer de 2012, a les 19h., la sala d'actes del Centre Cultural El Pallol, de Tarragona, acollí l'acte multitudinari de presentació del llibre **Memòria del setge i ocupació de Tarragona**, coordinat per Manuel Fuentes Gasó, director de l'Arxiu Històric Arxidiocesà, del que també han estat autors Joan M. Quijada Bosch i Neus Sánchez Pié. La presentació anà a càrrec del professor de la URVT Ramon Arnabat Mata, i fou amenitzada per sengles interpretacions del violoncelista Niko Costa. L'acte, que estava organitzat per la Fundació Privada Mútua Catalana, que en finançà l'edició, comptà amb una massiva assistència i es complementà amb un lunch al costat, al local museïtzat de les Voltes del Pallol. [MG]

Dijous, 23 de febrer de 2012, Josep M. Solé i Sabaté, Jaume Barrull i Pelegrí i Lluís Pagès i Marigot presentaren el llibre de Josep Rubió Sobreper **La Guerra Civil a les Garrigues. De la revolució a l'ocupació franquista (1936-1939)**. L'acte va tenir lloc a les 19:30h., a l'Aula Magna de l'IEI, Lleida, entitat que organitzava juntament amb Pagès Editors.

[www.fpiei.cat]

Visites guiades i itineraris

Dissabte, 23 de juliol de 2011 Lo Riu Associació per a l'Estudi del Patrimoni Arqueològic i Històric de les Terres de l'Ebre, en col·laboració amb l'IRMU, van organitzar una visita guiada-itinerari **dels requetés a la Batalla de l'Ebre**, a La Fatarella. La mateixa entitat associativa organitzà diumenge 13 de novembre següent, també a La Fatarella, una visita guiada i ofrena floral a l'**Espai Històric del final de la batalla de l'Ebre**, dins del Cicle Història, Paisatge i Patrimoni 2011, sortint a les 10h., del Casal municipal. L'activitat comptà amb una subvenció de la VIII convocatòria d'Ajuts a Activitats de Centres d'Estudis de l'IRMU.

[www.loriuassociacio.blogspot.com]

Dissabte, 19 de novembre de 2011, a partir de les 11h., va tenir lloc la **Ruta literària i històrica sobre el Setge de Tarragona de 1811**, dins dels Actes de Commemoració del Bicentenari del Setge de Tarragona. L'acte, per al qual calia inscripció prèvia, va ser organitzat per la Biblioteca Pública i la Biblioteca-Hemeroteca Municipal de Tarragona.

[www.bibliotecatarragona.gencat.cat]

Dissabte, 3 de desembre de 2011, s'esdevingué la visita guiada al **conjunt històric de les Camposines i recorregut guiat a l'Espai Històric del final de la batalla de l'Ebre**, dins del Programa Tastets de Patrimoni. Temporada de Tardor 2011, que organitzen la Biblioteca Pública de Tarragona i l'IRMU.

El **castell de Castelldefels** fou l'objectiu de la visita guiada que diumenge, 4 de desembre de 2011 va organitzar el Grup de Recerques Històriques de Castelldefels, amb la col·laboració de la CEPC i l'IRMU, i dins de la IV Trobada d'Estudiosos i Centres d'Estudis d'Eramprunyà.

Dissabte, 28 de gener de 2012, es dugué a terme la **ruta guiada pels espais bombardejats de La Garriga**, dins de la Commemoració del 73 aniversari dels bombardeigs de La Garriga, i diumenge, 29 de gener de 2012, el Centre d'Estudis de Montjuïc, la Biblioteca Francesc Candel i l'Associació de Veïns El Polvorí, organitzaren una **passejada pel barri del Polvorí**, dins del programa "Parlem dels barris de la Marina".

[www.irmu.org]

Dissabte 21 i diumenge 22 de gener de 2012, s'inaugurà a Subirats la senyalització de la **ruta del Front dels itineraris del Penedès**, a càrrec del president del Memorial Democràtic, i també una exposició sobre la GCE. Els actes foren organitzats pel Centre d'Estudis de Subirats i l'IEP - Tots els Noms, i s'integraven dins de les IIs. Jornades de Recuperació Històrica de Subirats.

[www.iepenedesencs]

Diumenge, 12 de febrer de 2012, el Taller d'Història de Gràcia va organitzar l'itinerari dels **refugis antiaeris durant la Guerra Civil a Gràcia**, dins dels Itineraris Històrics per Gràcia, amb una inscripció prèvia de 9€ i 4'5€ per als membres del THG. Se sortia a les 10h., de davant l'església del Corpus Christi.

[www.tallerhistoriadegracia.cat]

El mateix dia, l'Institut d'Estudis Penedesencs, conjuntament amb diversos ajuntaments del Penedès, organitzà una visita guiada **als Espais del Vesper de la Gloriosa** (Lavern -Subirats-, Sabanell -Font-Rubí-Torrelavit-, Pacs del Penedès, Vilobí del Penedès, Santa Oliva, Albinyana, Sant Vicenç de Calders, Santa Margarida i els Monjos, CIARGA). La visita anava comentada pels responsables de la senyalització de l'itinerari: Ramon Arnabat, David Iñíguez i Carme Miró, i sortia a les 10h. de Vilafranca del Penedès. Es van cobrar 15€ d'inscripció, i als socis de l'IEP, 10€.

Dijous, 23 de febrer de 2012, va tenir lloc a les 19h., a la sala de plens del Consell Comarcal de l'Alt Penedès, i organitzat conjuntament amb l'IEP, l'acte de presentació dels itineraris de la memòria "**La Guerra Civil al Penedès. Espai de Memòria**", que va anar a càrrec de Ramon Arnabat Mata, Jordi Farré i Josep Mata.

[www.iepenedesencs.org]

EXPUGNARE OPPIDUM

Tarragona 1813

L'altre setge napoleònic

El 28 de juny de 1811 es va produir l'assalt de les tropes franceses del general **Suchet** a la ciutat de Tarragona. Aquest assalt suposà l'ocupació de la ciutat fins al 18 d'agost de 1813. El comportament de l'invasor durant aquest temps va ser despòtic amb la població. Els dirigents napoleònics que van restar a la plaça fins al darrer dia van ser els generals **Montmarí**, **Ficatier**, **Musnier** (aquests manaren fins el 26 de juliol de 1811); el Baró **Bourgois** (fins al 19 de març de 1812): “*este era un hombre impío, sangriento y desnaturalizado...*”; i, finalment, des del 20 de març de 1812 fins a la seva retirada, el general italià **Bartolletti**, “*...no tan sanguinario como el anterior, pero muy iracundo, colérico y el mas refinado ladrón...*” (*Tarragona sacrificada...*, 65-66).

Durant aquest temps la guarnició francesa es va dedicar a la reconstrucció de les malmeses fortificacions tarragonines. El general d'enginyers **Roquiat** va preparar un pla per condicionar la ciutat amb la col·laboració forçosa de gent reclutada dels pobles del voltant que, a més, havien de pagar per a finançar-les. El ritme era molt lent i, finalment, els francesos van contactar amb un contractista que les va fer de pressa i corrents (*ROMA. Tarragona...*, 110).

El continu moviment de les tropes franceses pel territori va fer que el contingent de guarnició de Tarragona anés canviant. Quan el general **Suchet** va marxar de la ciutat per a dirigir-se cap a València, hi va deixar la brigada Montmarie, integrada pel 5è regiment lleuger i el 116è de línia (uns 1.900 homes). Posteriorment, aquestes tropes van ser rellevades pels 2.300 homes del 121è regiment de línia i el 2n del Vístula sota el comandament del general **Ficatier**.

L'entrada de les tropes britàniques comandades pel general **Wellington**, com a aliats de l'exèrcit espanyol en el seu enfrontament contra les tropes franceses, va canviar la fesomia de la guerra. El mateix general britànic va projectar una expedició contra la ciutat de Tarragona per tal de distreure l'atenció de les tropes que **Suchet** tenia a València. Així, el general designat per **Wellington**, **Murray**, embarcà el 31 de maig amb la Wittingham (uns 14.000 homes i 700 cavalls) (*BERTAN-GRANDOT. Los regimientos...*, 157) a Alacant comptant amb la protecció de l'armada de l'almirall **Halloway** integrada per tres vaixells de línia, diverses fragates i corbetes, 15 xalupes, canoneres, dues bombardes i uns 80 vaixells de transport (*ROMA. Tarragona...*, 111).

Les forces de **Murray** van desembarcar al port de Salou, el dia 3 de juny, on se'ls van afegir els 7.000 homes del general **Francisco de Paula Oliver Copons y Méndez-Navia**, conegut per "Copons". Les forces totals eren:

- Aliats (un total de 23.000 homes):
 - o 740 de cavalleria
 - o 820 artillers
 - o 1.100 sicilians
 - o 8.400 britànics
 - o 4.852 espanyols (comptaven amb 24 canons)(Segons **Saüdo**, les tropes eren el 2n regiment d'infanteria de la Milícia Provincial de Murcia; el 1r d'infanteria de línia de Guadalajara; 1r i 2n regiment d'infanteria de línia de Córdoba; el regiment d'infanteria núm. 2 de la Milícia Provincial de Burgos i el 5è batalló d'infanteria de granaders de la Milícia Provincial de Castilla la Vieja)
- Francesos: 1.600 homes, dels quals 700 eren italians

La primera acció que es va dur a terme, va ser la conquesta d'un petit castell, el de Sant Felip, defensat per 80 homes de l'11è de línia francès. Aquesta petita fortalesa es trobava en la única carretera que hagués permès al general **Suchet** venir des de València per socórrer Tarragona. En l'acció van prendre part diverses tropes espanyoles: els regiments d'infanteria de línia de San Fernando, el de Barcelona, els voluntarios de Palma i els de Tarragona (**Saüdo. Base de datos...**). La conquesta es féu efectiva el 7 de juny després d'un intens bombardeig per part dels aliats.

El general **Murray**, mentrestant, prenia posicions al costat del Francolí, a l'antic fort de l'Oliva i sota el reducte del Llorito. En aquest punt, i cobert per l'artilleria naval, va començar a construir les bateries que haurien de bombardejar la part alta de Tarragona, així com la zona marítima (**BOJARILL. Anales...** 149; **BERTRAN-GRANOT. Los regimientos...** 157)

Els francesos, no es van quedar quiets, es van preparar per fer front a les escomeses aliades tot ocupant algunes fortificacions exteriors:

*"Bertoletti ocupó el fuerte Real, y las ruinas del baluarte de San Carlos el cual, pese a estar derruido como casi todas las fortificaciones exteriores, ofrecía aún posibilidades de ser defendido. El capitán de ingenieros **Rouselle** efectuó en las murallas cuantas reparaciones fué posible y el comandante del batallón de artillería **Michelet** emplazó en el lugar adecuado cuantos cañones había en Tarragona. El capitán **Darde**, a la cabeza de 80 hombres del 20º de línea, un puñado de artilleros y una pieza de a 12, recibió el encargo de defender el fuerte Real, mientras que el teniente **Delot**, con 50 soldados del 7º de línea italiano y una pieza de campaña, se atrincheró en el baluarte de San Carlos"* (**SUCHET. Mémoires...** 312).

El dia 6 de juny, l'exèrcit aliat començà el bombardeig de la ciutat, que va ser continuat fins el dia 11. Entre les forces espanyoles que esperaven el moment per assaltar el reducte, hi havia el batalló d'infanteria lleugera de Voluntarios de

Aragón i els regiments de Guadalajara, del Rey i de Cataluña, aquest últim sota les ordres del coronel **Antoni Solá**.

Plànol de Tarragona els dies 24 i 25 d'agost de 1813

[\[http://bvpb.mcu.es/ca/consulta/registro.cmd?id=408306\]](http://bvpb.mcu.es/ca/consulta/registro.cmd?id=408306)

Els francesos efectuaren dues sortides que van resultar infructuoses i no van aconseguir frenar l'ofensiva aliada. També van intentar socórrer la ciutat sortint des de Barcelona amb el general **Mathieu** que va poder reunir un total de 7.000 soldats (**MORERA. Tarragona Cristiana...**, **VI**, 313); en arribar, el 12 de juny, comprovà que les forces eren insuficients i es va retirar.

Davant els insistents rumors sobre l'arribada d'un nombre més elevat de forces napoleòniques per ajudar a les de Tarragona, uns 14.000, els britànics van deixar de disparar canons i es va procedir a un reembarcament precipitat que acabà en caòtic; a més, se "mandó clavar las piezas" (**BOJARILL. Anales...**, 149). La retirada anglo-siciliana pel mar va suposar la pèrdua de cinc vaixells als Alfacs, arribant la resta de l'esquadra molt maltractada a Alacant (**SUCHET. Memoires...**, 464). Els francesos, sorpresos per la precipitació aliada, van fer una sortida per tal d'agafar tot el material bèl·lic que l'enemic hagués abandonat sobre el terreny. El general **Murray** fou substituït per lord **William Bentick**.

La derrota francesa de Vitoria, el 21 de juny a mans de lord **Wellington** (**LARREMA. La batalla de Vitoria...**), va fer que **Suchet** comencés la seva retirada sortint des de València i establint la plaça de Tarragona com a lloc de

replegament de tropes. El 15 de juliol els francesos arribaven a la ciutat sota el comandament de **Musnier**, amb un total de 5.000 homes (*MORERA. Tarragona Cristiana... V. 314*). Al dia següent trobem als francesos a Reus amb unes forces totals de 4.000 soldats d'infanteria, mil cavalls (entre ells 600 coracers, més tres peces d'artilleria, 40 carros y 400 mules) que van restar a la vila fins al dia següent (*BOJARULL. Anales... 149*).

El 31 de juliol, una esquadra britànica desembarcà 2.000 infants, 1.000 genets i algunes peces d'artilleria (*BOJARULL. Anales... 150*). Poc a poc, les tropes aliades s'anaren concentrant prop de Tarragona: regiments de Baza, Voluntarios de Aragón, Cataluña, Badajoz, Irlanda, Guadalajara, Voluntarios de Valencia, Bailén, América i altres. Segons *MORERA*, a principis d'agost de 1813 al voltant de Tarragona hi havia 47.000 homes, “entre cuyos generales figuraban el Duque del **Parque**, el príncipe de **Anglona**, **Villacampa**, **El Empecinado**, **Casares**, **Serrano**, **Wittingham** y **Bentink**, compareciendo luego **Sarsfield**...” (*MORERA. Tarragona Cristiana... V. 315*).

Ja des de mitjans de juliol el mariscal **Suchet** havia ordenat preparar “los hornillos para proceder a la voladura de Tarragona en cuanto se viera precisado a abandonarla...” (*BERTRAN-GRANOT. Los regimientos... 159*). El 16 d'agost el duc de l'**Albufera** entrà per darrera vegada a la ciutat que li va donar la possibilitat d'aconseguir el seu bastó de mariscal. El general **Bertolleti** restà com encarregat de fer volar tota edificació susceptible de ser emprada militarment i, per evitar mals majors, va ordenar als pocs habitants de la ciutat que anaven acompanyats pel canonge **Huyà**, que sortissin en direcció a la veïna Altafulla (*ROMERA. Tarragona... 112*). Segons *Salvat i Bové*,

“de acuerdo con la composición de la única que no llegaría a estallar estaban formados dichos hornillos en la primera línea por veinte barriles de pólvora de media carga cada uno; en la segunda, por ocho barriles de pólvora con ocho granadas de mano y, entre barriles, saquitos de pólvora; en la tercera línea, un saco de pólvora de 15 palmos de largo por 3 de ancho, con una mecha de cinco palmos” (*SALVAT. Tarragona... 322*).

Els francesos van llençar al mar 20.000 fusells i molts canons, així com “los barrenos y otros enseres de las obras del Puerto y de los parques de Artillería e Ingenieros, y quemar los almacenes (iglesia de Santo Domingo, Merced y otras), donde tenían acopiados víveres...” (*MORERA. Tarragona Cristiana... V. 315-316*). La Catedral es va salvar i fou destinada a acollir als tarragonins que no podien fugir (invàlids, malalts...). La primera mina esclatà la nit del 18 d'agost. Van seguir un total de 21 i la que feia 23, just al costat de la capella de San Magí, va fallar en la detonació. Aquest fet es va entendre com una acció divina del Sant, doncs el 19 d'agost és la festa de Sant Magí a la ciutat (*FUENTES-ZUNYADA-SÁNCHEZ. Memòria del setge... 296-300*). Un testimoni en fa una descripció recollida a la *Gaceta Extraordinaria del Principado de Cataluña* i diu:

“la muralla de parte de mar, está casi enteramente volada, y a trechos mucha parte de la restante muralla. A la subida de la Rambla hasta la puerta del Rosario, no se puede pasar por las ruinas; bien que a la parte que mira fuera de la Ciudad hay algun tanto de muralla. El fortín Negre, parte está arruinado. Subsiste la torre del Palacio. La mayor ruina es la del Castillo o Palacio del Patriarca, que ha caído enteramente, menos la cuarta parte de la

torre; las ruinas ocupan la mayor parte de la Pescadería vieja; la calle que le sigue en donde había las carnicerías, hasta encontrar la de la Mercería, arruinada hasta la casa del droguero Pastó; volado el castillo de Pilatos, toda la plaza del Rey llena de ruinas, parte del fuerte de Cervantes, volado; la Iglesia de Dominicos quemada con el trigo que tenían en ella; intacta, por la misericordia de Dios, la catedral, y han quedado algunas bombas, balas y granadas en las murallas. Quemada aún la parte del Colegio, llamado los Cabrits, las calles todas llenas de café, y las casas tal vez han sufrido mayor saqueo que en la entrada de Suchet. Están rotos tres ó cuatro palmos de los arcos de la fuente nueva”.

Castell de Pilats

[<http://usuaris.tinet.cat/setge/pilats44.jpg>]

La matinada del 19 d'agost el general **Bertolleti** va tornar a entrar a la ciutat per verificar que havia quedat inhabilitada com a plaça forta. Un cop comprovat, va marxar per incorporar-se a l'exèrcit de **Suchet**, que per Valls i el coll de Santa Cristina es dirigia a Vilafranca. Els primers tarragonins que van tornar a la ciutat havien vist la destrucció des de la carretera de Barcelona. Més tard, les tropes de la divisió Sarsfield i la divisió britànica de Wittingham entraren a Tarragona obrint-se pas entre les runes i, la primera mesura fou nomenar al capità de navili **Timoteo Roch** nou “gobernador militar de la Tarragona liberada” (*FUENTES-ZUNIGA-SÁNCHEZ, Memòria del setge... 329*).

Es tancava tota una etapa per a la ciutat (la més amarga per la qual ha hagut de travessar), i es normalitzava la situació en tots els àmbits, tant en el social, com en el civil i polític. Al dia següent, van començar les tasques de neteja de les runes; el nou governador va prendre possessió d'alguns vaixells de transport i efectes que els francesos havien abandonat al port i els va vendre per tal de

poder pagar la manutenció del primer exèrcit. Dies més tard, va arribar el vicari general i governador eclesiàstic, D. **Manuel Llopis**; i el 5 de setembre els veïns van ser convocats per tal d'escollir els membres que conformarien el nou ajuntament de la ciutat, essent el nou alcalde **Carles Morenes Bertrán**, baró de las Quatre Torres, el tinent d'alcalde **Carles Lluís Mallafré**, i els regidors: **Francesc Sotorra**, **Josep Antoni Bertran**, **Sebastià Serrahima Carbonell** i **Busquets**, i síndic, **Vicenç Ferrer** (havien dimitit **Cases**, **Galí**, **Cadenas** i **Pere Joan Canals**) (*MORERA. Tarragona Cristiana...*, V, 318).

Les tropes britàniques i portugueses que van prendre part en aquest segon setge de Tarragona de 1813 van ser, segons *GUSTAU ADZERIAS I GALI* i *J.J. SAINDO*, les següents:

Tropes de l'exèrcit britànico-portuguès (inclou britànics, alemanys, italians, suïssos i portuguesos)

Britànics:

- Regiment d'infanteria de línia núm. 10 North Lincolnshire
- Regiment d'infanteria núm. 27 Inniskilling
- Regiment d'infanteria núm. 58 Rutlandshire
- Regiment d'infanteria de línia núm. 67 South
- Regiment d'infanteria de línia núm. 81

Alemanys:

- Regiment de cavalleria lleugera Brunswick
- Batalló d'infanteria de línia núm. 4 KGL (*King's German Legion*)

Italians:

- Regiment d'infanteria de línia núm. 1 anglo-italià
- Regiment d'infanteria legió Franco-Calabresa
- Regiment d'infanteria de línia núm. 2 anglo-italià (*Siciliano Estero*)
- Regiment de cavalleria lleugera dragons núm. 27 "Príncipe Napolitano"

Suïssos:

- 3 companyies d'infanteria de línia del regiment suís de Roll
- 5 companyies d'infanteria de línia del regiment suís de Dillon

Portuguesos:

- 1^a, 2^a i 4ª companyies d'artilleria

Respecte a les tropes franceses i espanyoles, trobem les següents (*SAINDO*):

Tropes franceses:

- Regiment d'infanteria de línia núm. 20 = 1r batalló
- Regiment d'infanteria de línia núm. 42 = 1r batalló
- 121è d'infanteria de línia
- 2n del Vístula, sota el comandament del general **Ficatier**
- 11è de línia francès = 1 destacament
- 7è de línia italià = 50 soldats, sota el comandament del tinent **Delot**
- 20è de línia = 80 soldats, sota el comandament del capità **Darde**
- Enginyers del capità **Rouselle**

- Batalló d'artilleria, sota el comandament de **Michelet**
- Companyia de gendarmes espanyols sota el comandament del capità **Antoni Uriarte** (ex sergent de l'exèrcit espanyol) i la companyia de "partisans" que, formades per desertors de l'exèrcit espanyol i català, estaven agregades a la guarnició de Tarragona. Entre les dues, en aquelles dates, sumarien un total de 100 a 130 homes
- Regiment de cavalleria 1r de caçadors reials Italians = 26 genets
- 60 mariners dels tres vaixells corsaris al servei de França, que desembarcaren i van prendre part en la defensa de la ciutat

*Les darreres tres dades han estat facilitades per **FRANCESC MURILLO GALTURRY**.

Tropes espanyoles:

- Regiment de Baza
- Batalló d'Infanteria lleugera Voluntarios de Aragón
- Regiment de Catalunya (sota el comandament d'**Antonio Solá**)
- Regiment de Badajoz
- Regiment d'Irlanda
- Regiment de Guadalajara
- Voluntarios de Valencia
- Voluntarios Tiradores de Cádiz
- Regiment de Bailén
- Regiment de América
- Regiment del Rey
- Regiment de Minadors-sapadors
- Regiment d'infanteria lleugera de caçadors de Mallorca

ALFREDO REDONDO PENAS

Tarragona sacrificada en sus intereses y vidas por la independencia de la nación y libertad de su cautivo monarca Fernando Septimo. Relación de los sucesos más memorables ocurridos en esta Ciudad durante la última guerra defensiva contra la invasión del tirano del siglo XIX Napoleón Bonaparte. Tarragona: Miguel Puigrubí, 1816; **S**UCHET, LUIS GABRIEL. *Mémoires du Mareschal Suchet, Duc d'Albufera, sur ses campagnes en Espagne, depuis 1808 jusqu'en en 1814*. París: Adolphe Bossange, 1828, vol. II; **S**ALVAT I BOVÉ, JOAN. *Tarragona en la guerra y en la postguerra de la Independencia*. Tarragona: Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1965; **B**ERTRAN VALLVÉ, DÍDAC – GRAMUNT DE MORAGAS, MANUEL. *Los regimientos de guarnición en Tarragona. 1700-1931: de Felipe V a Alfonso XIII*. Madrid: Ministerio de Defensa, 2000; **M**ORERA I LLAURADÓ, EMILI. *Tarragona Cristiana*. 2a. ed. Tarragona: Diputació, 2006, vol. V; **B**OFARULL Y DE BROCA, ANDRÉS. *Anales históricos de Reus*. 2a. ed. Reus: Centre de Lectura, 2007 (Assaig; 108), vol. II; **S**AÑUDO, J.J. *Base de datos sobre las unidades militares en la Guerra de la Independencia Española*. Madrid: Ministerio de Defensa, 2007; **L**ARREINA, EMILIO. *La batalla de Vitoria (1813)*. Madrid: Almena, 2009 (Guerreros y Batallas; 50); **R**OVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Tarragona a la guerra del Francès (1808-1813)*. Tarragona: Ajuntament, 2011 (Quaderns de l'Arxiu; 6); **F**UENTES I GASÓ, MANUEL – JOAN MARIA QUIJADA BOSCH – NEUS SÁNCHEZ PIÉ. *Memòria del setge i ocupació de Tarragona. La Guerra del Francès en els fons documentals de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (1808-1814)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2012 (Camí Ral; 34); **A**DZERIAS I GUAL, GUSTAU. "Forces enfrontades en la guerra del Francès (1808-1814). Tropes britàniques i portugueses". *Cercle Català d'Història* [En línia]. Disponible a: <http://www.cch.cat/pdf/tropes_britaniques.pdf>

AGENDA :

XII PREMI D'INVESTIGACIÓ SOBRE ES MERCADAL I FORNELLS (Menorca, maig de 2012)

Organitza: Institut d'Estudis Menorquins i Ajuntament des Mercadal.

Terminis: La data límit per presentar els treballs és el 5 de maig de 2011.

Àmbits temàtics: Premi al millor projecte d'investigació de temàtica lliure que faci referència al municipi des Mercadal o als seus habitants (demografia, geologia, ciències naturals, economia, folklore, història, etc.).

Dotació: 2.200 € i la possibilitat de dues beques més de 150 € als finalistes.

Informació: <http://www.ime.cat>

XII REUNIÓN CIENTÍFICA DE LA FUNDACIÓN ESPAÑOLA DE HISTORIA MODERNA

(Lleó, 20-22 de juny de 2012)

* [NÚRIA FLORENSA I SOLER, nflorens@xtec.cat]

Organitza: La Universitat de Lleó acollirà i organitzarà la “XII Reunión Científica de la Fundación Española de Historia Moderna” que periòdicament reuneix als seus socis per fer un congrés, alhora que aprofitant la conjuntura es convoca també l'assemblea general de la Fundació.

Terminis: La data límit per presentar propostes és el dia 1 de desembre de 2011 i un cop avaluades i notificats els autors, aquests han de lliurar el text definitiu abans del dia 1 d'abril de 2012.

Àmbits temàtics: La reunió està plantejada al voltant de dos eixos: el món rural a l'Espanya moderna i la política en la monarquia hispànica. Aquestes dues grans seccions serveixen de fil conductor per donar cabuda a diverses vessants fins a un total de vuit subseccions. D'aquesta manera hi ha un ampli ventall de possibilitats pels historiadors modernistes d'aportar les seves recerques en algun dels grans camps temàtics de la trobada científica: a) Campo y campesinos en la España moderna, a1) La tierra: paisajes y recursos agrarios; a2) Comunidades rurales: organización, poder y conflicto; a3) Producción y mercados; a4) Sociedad rural y vida cotidiana; b) Culturas políticas en el Mundo hispánico; b1) Ideas políticas, discursos políticos; b2) Demanda, negociación y equilibrio; b3) Ceremonia, ritual y espectáculo; b4) Las mujeres en la vida política.

Drets d'assistència i matriculació: Gratuïta pels socis de la FEHM, pagant els no socis 60 € i 75 € si volen el volum de les actes. Amb posterioritat a l'1 d'abril de 2012 costarà 100 €. Els estudiants assistents tindran matrícula de 30 €.

És d'esperar que igual que altres Reunions de la FEHM aquesta serveixi per aportar les noves recerques dels historiadors i d'aquesta manera poder enriquir la història moderna hispànica.

V PREMI ES NIELL D'HISTÒRIA MARÍTIMA DE BLANES

(Blanes, octubre de 2012)

Organitza: Club de Vela de Blanes.

Terminis: La data límit per presentar els treballs és el 15 d'octubre de 2011.

Àmbits temàtics: Premi al millor treball d'investigació sobre la història marítima de Blanes o el seu districte marítim, tant de caràcter general, com sobre un determinat període. El premi es fa extensiu a estudis sobre memòries, diaris i fons documentals, així com també a biografies i autobiografies que constitueixin una aportació d'especial interès per al coneixement del passat històric marítim de Blanes.

Dotació: 3.000 €.

Informació: <http://www.cvblanes.cat>

V PREMI D'INVESTIGACIÓ PORT DE TARRAGONA

(Tarragona, novembre de 2012)

Organitza: Autoritat Portuària de Tarragona.

Terminis: La data límit per presentar els treballs és el 30 de novembre de 2012. La resolució del jurat serà en el mes gener de 2013.

Àmbits temàtics: Al millor projecte de recerca, inèdit, en el camp de les ciències socials, humanes i científiques, prioritàriament en l'àmbit de la història i de la geografia, que faci referència al Port de Tarragona i a la seva àrea d'influència.

Dotació: 6.000 €.

Informació: Arxiu Històric del Port, C/ Anselm Clavé, 2, 1r (43.004 Tarragona); tel. 977-259 400, ext. 5001/5002; www.porttarragona.cat

Aplec de Treballs, núm. 31 (2013), revista anual del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

S'està planificant el proper número de la miscel·lània del Centre d'Estudis de la Conca sobre temes d'humanitats i ciències socials relacionats amb la comarca de la Conca de Barberà, les seves poblacions i/o els seus habitants. Els interessats han de lliurar els treballs abans del 31 de desembre del 2012, juntament amb dos resums de 15 ratlles cadascú, en català i castellà, paraules clau i les dades personals. Es recomana no passar dels 15-20 folis. Les notes han de col·locar-se al final de l'article i no a peu de pàgina. Els autors seran convidats a l'acte de presentació a Montblanc, i rebran quinze 'separates' de la seva aportació i dos exemplars de la revista.

Recepció de treballs: rpuig@tinet.fut.es; fgraupuig@telefonica.net.

Més informació: www.tinet.org/~cecb.

[JMTGP]

A C a r n ! Publicació electrònica d'Història Militar Catalana

Director: Manel Güell [manelguell@acarn.cat].

Consell Científic: Ramon Arnabat Mata, Núria Florensa Soler, Josep M. T. Grau i Pujol, Roser Puig i Tàrrach, Jordi Rovira i Soriano.

Junta Externa d'Avaluació: Maria Bonet Donato (Professora d'Història Medieval de la URVT), Àngel Casals Martínez (Professor d'Història Moderna de la UB), Valentí Gual Vilà (Professor d'Història Moderna de la UB), Jordi López Vilar (Doctor en Arqueologia de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica), Robert Vallverdú Martí (Doctor en Història i membre de la *Real Academia de la Historia*), Josep Sánchez Cervelló (Professor d'Història Contemporània de la URVT).

Imatges: *Portada* – Castell de Miravet, des del pas de la barca de l'Ebre, a primera hora del matí (15-10-2010) [MG ©]. Les imatges que apareixen als articles han estat aportades pels autors i consta la procedència. Les imatges de les cobertes dels llibres recensionats, al web de referència de la recensió o de l'editora.

A C a r n ! no es considera responsable de l'opinió, tendència ideològica o contingut empíric que puguin semblar indicar o expressin els articles i col·laboracions que ciberpublica. *A C a r n !* és un projecte personal, pensat, dissenyat, desenvolupat, omplert, gestionat i distribuït per Manel Güell amb ajut de voluntariat col·laborador, que ofereix un bloc de contingut semiobert i lliure circulació per acollir tota participació capaç d'aportar informació veraç, debat, crítica, suggeriments, etc., amb els quals ampliar el coneixement de la Història Militar de Catalunya i dels catalans. Existeix el compromís tàcit de rigorositat pel que fa al tema de citació i referències bibliogràfiques, d'acord amb el manual d'estil que consta penjat al bloc, compromís que s'exigeix a tot col·laborador que hi vulgui publicar, i que garanteixen, en tot cas, els membres de la Junta Externa d'Avaluació. Aquesta publicació és lliure i gratuïta; no es cobra preu, ni retribució, ni cap mena de quota d'accés o descàrrega, ni tampoc es paga cap aportació.

A C a r n ! penja al bloc, sengles versions de cada número, en català i castellà, però no garanteix les condicions o la correcta prestació dels serveis que aquell bloc ofert als usuaris d'Internet per terceres persones alienes a la nostra publicació, ni tampoc que aquests compleixin la normativa vigent en matèria de protecció de dades de caràcter personal i comerç electrònic. Tampoc es fa responsable dels possibles danys ocasionats per interferències, desconnexions, virus informàtics, avaries telefòniques, sobrecàrregues, retrassos o bloquejos de la xarxa, o altres perjudicis del sistema electrònic, ni molt menys dels danys que puguin causar terceres persones mitjançant il·legítimes intromissions, fóra del nostre absolut control.

www.acarn.cat

www.irmu.org > Notícies; www.11setembre1714.org; www.delaguerra.org > Enllaços;
<http://seneca.uab.es/historia/hn0708.htm>; <http://hispanianova.rediris.es/enlaces/hn0708.htm>.